

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GİRİŞİMCİLİK VE YENİLİK YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

GİRİŞİMCİLİĞİN BÖLGESEL KALKINMAYA
ETKİSİ; TKDK İL ÖRNEKLERİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Kürşat ÇELİK

HAZIRLAYAN
Samet KOÇDEMİR

ELAZIĞ - 2018

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GİRİŞİMCİLİK VE YENİLİK YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
GİRİŞİMCİLİK VE YENİLİK YÖNETİMİ BİLİM DALI

**GİRİŞİMCİLİĞİN BÖLGESEL KALKINMAYA ETKİSİ; TKDK İL
ÖRNEKLERİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

DANIŞMAN
Doç. Dr. Kürşat ÇELİK

HAZIRLAYAN
Samet KOÇDEMİR

Jürimiz ....../...../2018 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans tezini oybirliği ile başarılı bulmuştur.

Jüri Üyeleri

1. Doç. Dr. Kürşat ÇELİK

2. Doç. Dr. Tayfur BAYAT

3. Dr. Öğr. Üyesi: İzzet TAŞAR

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ..... tarih ve ..... Sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ömer Osman UMAR
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****Girişimciliğin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi TKDK İI Örnekleri****Samet KOÇDEMİR****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Girişimcilik ve Yenilik Yönetimi Anabilim Dalı****Elazığ-2018, Sayfa: VII+139**

Çalışmanın birinci bölümünde girişimcilik kavramı ve gelişimi ortaya konmaya çalışılmıştır. Kişilerin çevrelerinde meydana gelen fırsatları değerlendirebilmeleri ve bu fırsatlardan fayda elde edebilmeleri şeklinde basitçe ifade edilebilecek girişimcilik kavramı; günümüz ekonomik dünyasının olmazsa olmazı haline gelmiştir. Girişimcinin istihdama ve ekonomiye ne gibi katkılar sağlayacağı birçok kişi tarafından farklı biçimde dile getirilmiştir. Girişimcilik örneklerine baktığımız zaman girişimciliğin kültürel faktörlerden, ailesel faktörlerden mali çevre gibi farklı parametrelerden etkilendiğini söyleyebiliriz. Ülkemizde de her dönemin özelliğine göre farklı yapıda girişimcilik örnekleri ortaya çıkmaktadır. Osmanlı Döneminde el zanaatkârlığı ve kişisel beceriler şeklinde biçimlenen girişimciler, Cumhuriyetin kurulmasıyla kişisel becerinin üstüne çıkmıştır. Ülkenin kalkınmasını sağlamak amacıyla ilk zamanlarda devlet eliyle gerçekleştirilen yatırımlar 1960'lı yıllarla birlikte serbest girişimcilere teslim edilmeye ve her geçen yıl yeni girişimciler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Ortaya çıkan bu girişimcilerin hemen hepsinin belirli vasıfta olduğu ve benzer özellikler taşıdıkları dikkat çekmektedir. Girişimcilik risk alabilme faktörünü taşıdığından girişimcinin başarılı veya başarısız olma durumuyla karşı karşıya kalmıştır.

İkinci bölümde Bölgesel Kalkınma kavramı incelenmeye çalışılarak kalkınmanın nasıl sağlanabileceği üzerinde durulmuştur. Bölgesel kalkınmadaki amaç çeşitli sebeplerle ülkenin diğer bölgeleriyle aynı seviyede gelişimini sağlayamamış yerlerin tespit edilip kalkınmasını sağlamaktır. Bölgesel geri kalmışlığın çeşitli sebepleri olabilmektedir. Bölgesel kalkınma hamlesinin başlatılabilmesi için öncelikle geri kalmış bölgenin neden geri kaldığı tespit edilmelidir. Ülkemizde de bölgesel kalkınmayı

sağlamak amaçlı kalkınma hamleleri başlatılmıştır. Bu hedefle kalkınma ajansları kurulmuştur. Aynı zamanda beşer yıllık kalkınma planları uygulanmıştır. Bizde bölgesel kalkınmanın nasıl sağlanmaya çalışıldığını, kalkınma ajanslarının faaliyetlerini ve beşer yıllık kalkınma planlarını ikinci bölümde incelemeye çalıştık.

Üçüncü bölümde Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu faaliyetlerini ve bölgemizde yer alan Elazığ, Malatya ve Diyarbakır TKDK yatırımlarını incelemeye çalıştık. TKDK 18 Mayıs 2007 tarihli yasayla kurulmuştur. TKDK kırsalda kalkınmayı sağlamak maksatlı kurumdur. Kırsalda kalkınmanın sağlanmasıyla ülke ekonomisinin güçlenmesi ve kırsalda istihdamın artırılması hedeflenmektedir. Ayrıca bu bölümde TKDK'nın yatırımları başladıktan sonra TÜİK verileri kullanılarak hayvancılıkta saydığımız iller arasında TKDK'nın ne gibi bir fayda sağlayabildiğini incelemeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, Bölgesel Kalkınma, TKDK, Tarımsal Kalkınma.

SUMMARY**Master Thesis****The Impact of Entrepreneurship on Regional Development TKDK Province****Examples****Samet KOÇDEMİR****Fırat University****Social Sciences Institute****Department of Entrepreneurship and Innovation Management****Elazığ-2018, Page: VII+139**

In the first part of the study, the concept and development of entrepreneurship were tried to be revealed. The concept of entrepreneurship, which can be expressed simply as the ability of people to appreciate the opportunities that surround them and to benefit from these opportunities; has become a sine qua non of today's economic world. What kind of contribution the entrepreneur will provide for employment and the economy is expressed differently by many people. When we look at entrepreneurship examples, we can say that entrepreneurship is influenced by cultural factors, family factors, financial environment, and other parameters. In our country, examples of entrepreneurship are emerging in a different structure according to the characteristics of each period. In the Ottoman period, entrepreneurs shaped as hand crafts and personal skills rose above personal skills with the establishment of the Republic. In the early 1960s, state-owned investments were first attempted to be delivered to free entrepreneurs and new entrepreneurs were sought every year to ensure the development of the country. It is worth noting that almost all of these emerging entrepreneurs are of a certain skill and possess similar characteristics. Entrepreneurship is faced with the success or failure of the entrepreneur because it carries the risk factor.

In the second part, the concept of regional development is tried to be studied and how development can be achieved. The purpose of regional development is to determine and develop the place which has not been able to develop at the same level as the other regions of the country for various reasons. Regional backwardness can have a variety of causes. In order for the regional development movement to be initiated, it must first be determined why the underdeveloped region is backward. In our country,

development actions have been initiated to provide regional development. Development agencies have been established with this target. At the same time, five-year development plans were implemented. In the second part, we tried to examine how the regional development is being tried, the activities of the development agencies and the five-year development plans.

In the third part, we have tried to examine the activities of the Agriculture and Rural Development Support Agency and the investments of Elazığ, Malatya and Diyarbakır and TKDK in our region. TKDK was established by the law of 18 May 2007. TKDK is an institution that aims to provide development in the countryside. It is aimed to strengthen the country's economy and increase rural employment by ensuring rural development. We also tried to examine what benefits TKDK can provide amongst the animals we consume in animal husbandry by using TÜİK data after the investments of TKDK started in this section.

Key Words: Entrepreneurship, Regional Development, TKDK, Agricultural Development.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
SUMMARY	IV
İÇİNDEKİLER	VI
TABLolar LİSTESİ	X
ŞEKİL LİSTESİ.....	XII
ÖNSÖZ	XIV
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞİMCİLİK KAVRAMSAL VE KURAMSAL AÇIKLAMALAR.....	3
1.1. Girişim ve Girişimcilik Kavramları	3
1.1.1. Girişimciliğin Önemi.....	5
1.1.2. Türkiye’de ve Dünya’da Girişimciliğin Tarihsel Gelişimi	6
1.1.2.1. Türkiye’de Girişimciliğin Tarihsel Gelişimi	6
1.1.2.1.1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi	7
1.1.2.1.2. Cumhuriyet Dönemi.....	8
1.1.2.1.3. 1980 Sonrası Dönem	9
1.1.2.2. Dünya’da Girişimciliğin Tarihsel Gelişimi	10
1.1.3. Girişimcilerin Temel Özellikleri	11
1.1.4. Girişimciliği Etkileyen Faktörler.....	14
1.1.4.1. Kültür ve Eğitim	15
1.1.4.2. Aile ve Sosyal Çevre.....	16
1.1.4.3. Psikolojik Faktörler.....	17
1.1.4.4. Yasal, Siyasal ve İdari Faktörler.....	18
1.1.4.5. Mali Çevre	18
1.1.5. Girişimciliğin Avantaj ve Dezavantajları	18
1.1.5.1. Girişimciliğin Avantajları	19
1.1.5.2. Girişimciliğin Dezavantajları.....	19
1.1.6. Girişimcilikte Başarılı Olma Faktörleri ve Başarısızlık Nedenleri	20
1.1.6.1. Girişimcilikte Başarı Faktörleri	20
1.1.6.2. Girişimcilikte Başarısızlık Nedenleri.....	22

1.1.7. Girişimcilik Destek Programları.....	24
1.1.7.1. Girişimcilik Programları ve Türkiye’de Uygulanması	24
1.1.7.2. KOSGEB Girişimcilik Destek Programları	27
1.1.7.3. KOSGEB Yeni Girişimcilik Programı	28
1.1.7.4. Dünyada ve Türkiye’de Girişimcilik Programları	30

İKİNCİ BÖLÜM

2. BÖLGESEL KALKINMA VE İLİŞKİLİ KAVRAMLAR	35
2.1. Bölgesel Kalkınma	35
2.1.1. Bölgesel Kalkınmada Önemli Etkenler	35
2.1.2. Bölgesel Kalkınma Politikalarının Amaçları.....	39
2.1.2.1. Büyüme Amacı	40
2.1.2.2. İstikrar Amacı	41
2.1.2.3. Dengeleme ve Eşitleme Amacı.....	42
2.1.3. Bölgesel Kalkınma Politikasının Araçları	42
2.1.3.1. Bölgesel Planlama.....	43
2.1.3.2. Kamu Yatırımları.....	44
2.1.3.3. İdarenin Bölgesel Kalkınma Sorunlarına Adaptasyonunu Sağlamak.....	45
2.1.3.4. Mali ve Vergisel Teşvik Önlemleri	46
2.1.3.5. Girişimciliğin Teşvik Edilmesi	47
2.1.4. Türkiye’de Bölgesel Örgütlenmenin Anayasal Tarihçesi ve Bölgesel Farklılıklar	48
2.1.5. Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları	51
2.1.5.1. Planlı Döneme Geçiş Öncesi (1923-1960)	51
2.1.5.1.1. 1923-1950 Dönemi.....	52
2.1.5.1.2. 1950-1960 Dönemi.....	54
2.1.5.2. Planlı Dönem (1960-...)	54
2.1.5.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1963-1967)	55
2.1.5.2.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1968-1972)	56
2.1.5.2.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1973-1977)	57
2.1.5.2.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1978-1983).....	58
2.1.5.2.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1985-1989).....	59

2.1.5.2.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1990-1994)	60
2.1.5.2.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1996-2000).....	61
2.1.5.2.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (2001-2005).....	61
2.1.5.2.9. Dokuzuncu Kalkınma Planı Dönemi (2007-2013)	62
2.1.5.2.10. Onuncu Kalkınma Planı Dönemi (2014-2018)	63
2.1.6. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları	64
2.1.6.1. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yasal Statüleri	65
2.1.6.2. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının İdari Yapıları	66
2.1.7. Türkiye’de Kalkınma Ajansı Uygulamaları (Doğu İlleri Odaklı Ajanslar) ..	69
2.1.7.1. Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA).....	69
2.1.7.2. Fırat Kalkınma Ajansı (FKA)	69
2.1.7.3. Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA)	69
2.1.7.4. İpekyolu Kalkınma Ajansı (İKA)	70
2.1.7.5. Karacadağ Kalkınma Ajansı (KARACADAĞ).....	71
2.1.8. Bölgesel Kalkınma Uygulamaları ve Ekonomik Göstergelerin İlişkisi	71
2.1.8.1. Bölgesel Kalkınma Ajansları – GSMH ve Büyüme İlişkisi	71
2.1.8.2. Bölgesel Kalkınma Ajansları – Yatırım İlişkisi.....	73
2.1.8.3. İstihdama Yönelik Yaklaşımlar	74
2.1.8.4. Vergilerin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TARIM VE KIRSAL KALKINMAYI DESTEKLEME KURUMU	76
3.1. TKDK Yapısı, İşleyişi, Hibeleri ve Amacı	76
3.2. TKDK Desteklerinin Kullanım Alanları	79
3.2.1. Kırsal Turizm.....	79
3.2.1.1. Uygun Yatırımlar	80
3.2.2. Mikro İşletmelerin Geliştirilmesi	80
3.2.2.1. Uygun Yatırımlar	80
3.2.3. Et ve Elde Edilen Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	81
3.2.3.1. Alt-tedbir gerekçesi.....	81
3.2.3.2. Uygun Yatırımlar	81
3.2.4. Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması.....	82
3.2.4.1. Uygun Yatırımlar	83

3.2.4.2. Alt-Tedbir Gerekçesi	84
3.2.5. Meyve ve Sebzelerin İşlenmesi ve Pazarlanması	84
3.2.5.1. Uygun Yatırımlar	85
3.3. TKDK Uygulamalarında İl Durumları	86
3.3.1. Elazığ	86
3.3.1.1. Sektörel Bazda Elazığ'da Yapılan TKDK Desteklemeleri	89
3.3.1.2. 2012-2017 Yılları Arası TÜİK Verilerine Göre Elazığ'da Tarımsal Üretim	94
3.3.2. Diyarbakır	97
3.3.2.1. Sektörel Bazda Diyarbakır'da Yapılan TKDK Desteklemeleri	98
3.3.2.2. 2012-2017 Yılları Arası TÜİK Verilerine Göre Diyarbakır'da Tarımsal Üretim	102
3.3.3. Malatya	104
3.3.3.1. Sektörel Bazda Malatya'da Yapılan TKDK Yatırımları	106
3.3.3.2. 2012-2017 Yılları Arası TÜİK Verilerine Göre Malatya'da Tarımsal Üretim	108
SONUÇ	111
KAYNAKÇA	115
EKLER	127
ÖZGEÇMİŞ	128

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.	Girişimcilik Tanımları	4
Tablo 2.	Türkiye’de Kurulan/Kapanan Şirket İstatistikleri.....	18
Tablo 3.	Girişimcilerin Başarısızlık Nedenleri	23
Tablo 4.	Elazığ’da Yapılan Yatırımlar ve Sektörler	89
Tablo 5.	Elazığ İli Sektör Bazında Yatırım Tablosu.....	91
Tablo 6.	Elazığ İlçe Bazında Proje Sayıları	92
Tablo 7.	Elazığ İlçe Bazında Yatırım Miktarları.....	93
Tablo 8.	2012-2017 Yılları arasında Elazığ İli Büyükbaş Hayvan Sayısı ve Süt Üretimi.....	94
Tablo 9.	2012-2017 Yılları arasında Elazığ İli Küçükbaş Hayvan Sayısı ve Üretilen Süt Miktarı	95
Tablo 10.	2012-2017 Yılları Arasında Elazığ İlinde Et Tavuğu ve Yumurta Tavuğu Sayısı.....	96
Tablo 11.	Diyarbakır İlinde Yapılan Yatırımlar Ve Sektörler	98
Tablo 12.	Diyarbakır İli Sektör Bazında Yapılan Yatırımlar İçindeki TKDK payı.....	99
Tablo 13.	Diyarbakır İlçe Bazında Yatırım Miktarları	101
Tablo 14.	Diyarbakır 2012-2017 Büyükbaş Hayvan Sayısı ve Süt Üretimi	102
Tablo 15.	Diyarbakır 2012-2017 Yılları Arasında Diyarbakır’da Küçükbaş Hayvan Sayısı ve Süt Üretimi.....	103
Tablo 16.	2012-2017 Yılları Arasında Diyarbakır’da Et Tavuğu ve Yumurta Tavuğu Sayısı.....	103
Tablo 17.	Malatya İli Sektör Bazında Yapılan Yatırımlar Ve Sektörler.....	106
Tablo 18.	Malatya İli Sektör Bazında Ödenen Hibe Miktarları.....	107
Tablo 19.	Malatya İli İlçe Bazında Ödenen Hibe Miktarı.....	108
Tablo 20.	2012-2017 Yılları Arasında Malatya’da Büyükbaş Hayvan Sayısı ve Süt Üretimi.....	109
Tablo 21.	2012-2017 Yılları Arasında Malatya’da Küçükbaş Hayvan Sayısı Ve Süt Üretimi.....	109

Tablo 22. 2012-2017 Yılları Arasında Malatya'da Et Tavuğu ve Yumurta Tavuğu Sayısı.....	110
--	-----

ŞEKİL LİSTESİ

- Şekil 1.** Ailenin Girişimcilik Üzerine Etkisi..... 16
Şekil 2. 5449 Sayılı Kanuna Göre Kalkınma Ajanslarının Teşkilat Yapısı 67

KISALTMALAR

BKA	: Bölgesel Kalkınma Ajansları
DAKA	: Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı
DAP	: Doğu Anadolu Projesi
DİKA	: Dicle Kalkınma Ajansı
DOKAP	: Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
FKA	: Fırat Kalkınma Ajansı
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Milli Yurtiçi Hasıla
IPARD	: Bileşeni olan Kırsal Kalkınma
İKA	: İpekyolu Kalkınma Ajansı
İŞGEM	: İş Geliştirme Merkezi
İŞKUR	: İş ve İşçi Bulma Kurumu
KOBİ	: Küçük ve Orta büyüklükteki işletmeler
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KÖİ	: Kamu Özel İşbirliğine
KÖY	: Kalkınmada Öncelikli Yöre
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
STK	: Sivil toplum kuruluşları
TKDK	: Tarım Ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜSİAD	: Türkiye Sanayiciler ve İşadamları Derneği
YDO	: Yatırım Destek Ofisleri

ÖNSÖZ

Çalışmada Girişimcilik, Bölgesel Kalkınma ve bu ikisinin kesişiminde TKDK'nın rolünü incelemeye çalıştım. Bu üç kavram arasında nasıl bir etkileşim olduğu açık bir şekilde ortaya koymaya çalıştım. Bu incelemeyi yaparken verileri hazırlama ve bulma konusunda Elazığ, Malatya, Diyarbakır TKDK İl Koordinatörlükleri ile iletişim içerisinde bulunarak çok çaba harcadım. Ayrıca literatür taramasında kapsamı geniş ve verimli tutabilmek adına geniş bir literatür taraması yaptım.

Tüm bu çalışmaları yaparken desteğini esirgemeyen ve akademik bakış açısıyla beni yönlendiren danışman hocam Doç. Dr. Kürşat ÇELİK başta olmak üzere, her zaman için beni yönlendiren ve çalışma azmi aşılayan annem, babam ve kardeşlerime ve bilimsel manada yeni bakış açıları kazanmamı sağlayan Fırat Üniversitesi Girişimcilik ve Yenilik Yönetimi Bölümü hocalarıma teşekkür ederim.

Samet KOÇDEMİR

ELAZIĞ-2018

GİRİŞ

1. Araştırmanın Kapsamı

Bu çalışmamızda dünyada olduğu gibi ülkemizde de hem ekonominin büyümesi hem de istihdamın artırılması yönünden çok önemli olan girişimcilik üzerinde durarak girişimcilikle bölgesel kalkınma arasındaki bağıntıyı incelemeye çalıştık. Bölgesel kalkınmanın nasıl sağlanabileceği analiz edilerek; ülkemizde uygulanan bölgesel kalkınma politikaları ayrıntılı analiz edilmeye çalışıldı. Bölgesel kalkınma maksatlı kurulan kalkınma ajanslarının faaliyetleri incelendi. Ayrıca kırsaldaki kalkınmayı sağlayarak tarım ve hayvancılığın gelişimini sağlamak ve sonrasında da elde edilen ürünlerin işlenmesini sağlamak amacıyla kurulan TKDK faaliyetleri incelenmeye çalışıldı. Diğer taraftan TKDK kurulum aşaması öncesindeki TÜİK verileri ve kurulumu sonrasındaki TÜİK verileri arasında kıyas yapılarak TKDK'nın tarım ve hayvancılık faaliyetine ne gibi bir etkide bulunduğu tespit edilmeye çalışıldı. Girişimciliğin, bölgesel kalkınmaya etkisi Elazığ, Malatya ve Diyarbakır il verileriyle açıklanmaya çalışılmıştır.

2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmayı yapmamızdaki amaç birbiriyle çok kuvvetli bağı olan girişimciliğin bölgesel kalkınmayı nasıl etkilediğini ortaya çıkarmaktır. Girişimcilik yoluyla bölgesel kalkınmanın sağlanması ve ülkenin ekonomik büyüme ve kalkınmasına etkide bulunacak kırsaldaki yatırımların sonuçlarının neler olduğunun anlaşılmasını sağlamaktır. Diğer taraftan ülkemizde uygulanan beşer yıllık kalkınma politikaları ele alınarak ne derece başarıya ulaştığı tespit edilmeye çalışılmıştır. TKDK destekli yatırımlar içindeki hibe oranı tespit edilmeye çalışılmıştır. TKDK'lar il bazında incelenerek hangi sektörlere nasıl katkılar sunulduğunu ve bunların amaçlarına hizmet edip etmediğini tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca TÜİK verileri kullanılarak TKDK destekli yatırımların ne gibi bir katma değer oluşturduğu çalışmamızın amaçları arasındadır.

3. Araştırmada Kullanılan Yöntem

Çalışmamız aşamasında TKDK'nın girişimciliğe olumlu ve olumsuz katkıları ortaya konmaya çalışılmıştır. Analiz ve sentez yoluyla çıkarımlarda bulunularak

konunun daha iyi anlaşılması sağlanmaya çalışılmıştır. Kaynak taraması yaparak kavramları ortaya koymaya çalıştık. Ayrıca TKDK kurumuyla birebir görüşmeler sağlayarak yapmış oldukları desteklemeler hakkında bilgi alınmaya çalışılmıştır.

4. Araştırmanın Önemi

Günümüz dünyasında ülke ekonomilerini geliştirmek ve istihdam alanları yaratmak için yeni girişimcilere ihtiyaç duyulmaktadır. Fakat istihdam alanları yaratılırken bazı bölgelere yatırımların daha fazla yapıldığı görülürken, çeşitli sebeplerle ülkenin bazı bölgelerine yatırımlar daha yavaş gitmektedir. Bu da bölgesel çarpıklıklara ve gelişim farklılıklarına neden olmaktadır. Bu farklılıkları gidermek maksatlı yapılan çalışmalar ayrıntılı bir şekilde analiz edilmeye çalışıldı. Yine kırsaldaki kalkınmayı sağlamak amaçlı kurulan TKDK hakkında ayrıntılı analiz yapılarak, ne gibi yatırımları desteklediğini ortaya koyarak geliştirilmesi gereken yönleri ile kuvvetleri yönlerinin anlaşılması bu çalışma ile ortaya çıkarılacaktır. Bu çalışma ile Elazığ, Malatya ve Diyarbakır şehirlerindeki TKDK çalışmalarının ne şekilde yapıldığı, ne gibi yatırımlar yapıldığı, girişimcilerin bölgesel kalkınmaya ne kadar etki yaptıkları ve ne kadar istihdam alanı oluşturdukları il bazında kıyaslamalarla TÜİK verileri ışığında değerlendirmesi yapılarak TKDK desteklerinin başarıya ulaşip ulaşmadığını inceleyerek yeni bir bakış açısı sağlanmış olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞİMCİLİK KAVRAMSAL VE KURAMSAL AÇIKLAMALAR

1.1. Girişim ve Girişimcilik Kavramları

Girişim, ihtiyaçların karşılanması için pazarı bulunan ve pazarlarda bir fiyat meydana getiren ekonomik hizmet ve malları ortaya koyabilmek ve girişimlere kâr sağlayabilmek maksadıyla kurulmakta olan bir işletme, ticaret faaliyetlerinin yapılması için kurulmakta olan ekonomik yönden değeri olan birimdir (Tokat ve Şerbetçi, 1998: 10).

Başka bir tanımlamaya göreyse girişim hizmet ve mal üretimi maksadıyla gerçekleştirilen yatırımlar olmakla beraber bunların sürekli biçimde bir meslek olarak sürdürülmesidir (Küçük, 2003: 23).

Girişimcilik olgusu endüstriyel toplumdan bilgi toplumuna geçişle beraber gün geçtikçe önemli hale gelmiş ve orta çağdan bugüne dek işletme ve iktisat alanında teorisyenlerin birçoğu tarafınca tanımı yapılmaya gayret edilmiştir (Güney, 2008: 3). Bu nedenle girişimciliğe dair oluşturulan bir tane tanım yoktur. Girişimcilik, İngilizcede “enter (giriş)” ve “pre (ilk)”, Latinceyse “intare”, kelime kökünden kaynaklanmakta, “entrepreneur” yani ilk girişen manasını taşımaktadır (Korkmaz, 2000: 165).

Herkesçe kabul gören ve bilinen ilk girişimcilik tanımı 1755 senesinde Fransız asıllı olan İrlandalı ekonomist Richard Cantillon tarafınca gerçekleştirilmiştir. Girişimci Cantillon’a göre, kâr elde edebilmek maksadıyla işin organizasyonunu sağlayan ve işin riskini yüklenmekte olan bireydir (Salvatore ve De Vita, 2004: 4). Cantillon tarafından yapılmış olan girişimcilik tanımlamasında da görülebileceği gibi girişimcilerin sabit gelirlerinin bulunmaması ve güvencesiz ortamlarda yaşamaları onların karakterize nitelikleridir (Vasapollo, 1996: 193).

Cantillon’un tanımından hareketle Jean Baptise Say de girişimcileri üretici organizmaların oluşabilmesi adına, aracılık eden birey şeklinde ifade etmiştir (Schumpeter, 1949: 64). Girişimcilerin denenmeyen, yenilikçi teknolojileri geliştirmekte olan ve dinamik olma niteliklerinden bahseden ilk kişiye Joseph A. Schumpeter olmuştur (Müftüoğlu vd., 2005: 4). Schumpeter, yönetim becerisi ve risk

alma açısından neoklasikçilerin girişimcileri sınırlamalarına eleştiri getirmiş ve yenilik gerçekleştirmeyen bireyin girişimci olamayacağını ifade etmiştir (Kinay, 2006: 24). Böylelikle Schumpeter'e göre girişimci kişiler alışılanın dışında, yenilik arayan farklı bireyler olmaktadır (Vasapollo, 1996: 197) Girişimcilikle ilgili günümüze dek gerçekleştirilmiş olan tanımların bir kısmı tabloda şöyledir:

Tablo 1. Girişimcilik Tanımları

	TANIMLAR
Knight (1921)	Belirsizlik ve riskten doğan kar şeklinde tanımlamıştır.
Schumpeter (1934)	İşletmenin kendi örgütlenmesi içerisinde farklı kombinasyonlar var ederek bunları uygulamaya koymak şeklinde tanımlamıştır.
Hoselitz (1952)	Belirsizliği barındırmak... üretken olan kaynakları koordine etmek... inovasyonların pazarlanması ve sermaye oluşturmak şeklinde tanımlamıştır
Cole (1959)	Girişimcilik, kar elde etmek amacıyla işletme kurup işletmeyi büyütme amaçlı faaliyetlerdir.
McClelland	Belirli oranda riske katlanabilmektir.
Casson (1982)	Az olan kaynakların koordine edilmesinde yargısal kararlardır.
Gartner (1985)	Yeni bir örgüt var edebilme becerisi şeklinde tanımlamıştır.
Pottas (1985)	Yenilikçi olabilme, risk alabilmek ve işletme kurmaktır.
Burch (1986)	Girişimcilik Fransız sözlüğündeki "entreprenere" kelimesinden gelmekte ve bu kelimenin anlamı "üstlenmek, fırsat yaratmak, yenilikçilik sayesinde ve işletme kurarak ihtiyaç ve istek gidermek" anlamına gelmektedir.
Gartner (1988)	Yeni bir örgütü yaratabilmek şeklinde tanımlamıştır.
Hebert ve Link (1988)	Var olan işi ayağa kaldırmak, yeniden uykudan uyandırmaktır.
Dollinger (1995)	Kazanç elde edebilmek ve büyüme maksadı, risk ve belirsizlik içinde, yenilikçi ekonomik örgüt kurmak şeklinde tanımlamıştır.
O'Neil (1996)	Yenilikçilik sayesinde değişimi gerçekleştirebilme yeteneği, kaynakların yeni biçimlerini ve bileşimlerini ortaya çıkarmak, belirli bir miktarda risk alabilmek, var olan işlemleri daha iyi noktaya taşımak ve yeniden organize edebilmek ve belirsizlik ortamlarında, kar için ekonomik aktiviteye yönelmek şeklinde tanımlanmıştır.
Barrow (1998)	Birçok beceriden yararlanarak belirli bir insani faaliyete değer katmaktır. Bunun için fırsatları bulup kullanarak harcanan çaba karşılığında gelir, bağımsızlık ve özsaygı kazanmaktır.
Timmons (1999)	İnsanın doğasında olan yaratıcı faaliyet olarak nitelendirmiştir. Bir örgüt kurup kişisel enerji bulmayı içermektedir ve bu da vizyon, tutku, bağlılık ve motivasyonun olması gerektiğinden bahsetmiştir.

Kaynak: (Louw vd., 2003: 8; Dollinger, 2003: 6)

Yukarıda vermiş olduğumuz tabloda da görülebileceği gibi girişimcilikle alakalı birçok tanımlama gerçekleştirilmiş ancak yazın içerisinde müşterek bir tanım meydana getirilememiştir.

1.1.1. Girişimciliğin Önemi

Kişilerin çevrelerinde meydana gelen olası fırsatları tanımlayabilmeleri ve bunlardan yararlanabilmeleri maksadıyla geliştirmiş oldukları çalışmaları ifade etmekte olan girişimcilik, günümüze bakıldığında yaşamsal bir rol kazanmış ve ekonomide itici güç olmuştur (Karabey, 2013: 144).

Günümüzün şartlarında rekabet global düzeye vardığı, ülke ekonomilerinin üstünde ulusal düzenlemelerin etkisiz kalmaya başladığı ve dünya üzerinde üretim unsurlarından bilgiyi elinde tutan ve uygulamaya koyabilenlerin yarar gördüğü bir ortam içerisinde ulusların zenginliği yalnızca girişimcilerin artması ile mümkündür (Ören ve Biçkes, 201:68). Girişimcilik süreçlerinin belirsizliğine karşın girişimci kişiler piyasada meydana gelen imkanları görebilmekte olan, yaratıcı, risk alan ve yenilikçi kişilerdir (Döm, 2006: 30).

Girişimcilik geliştirmekte olan ve gelişmiş ülkelerin tümünde mühim olmakla beraber girişimciliğin önemiyetinin bilhassa üç alanda vurgulanması gereklidir (Coulter, 2001: 11):

- Yeni iş alanları yaratmaktır.
- Yeni işletmelerin doğması ve büyümesi,
- Yenilikçilik - İcatçılık,

Gelişmiş olan ülkelerde, bilhassa Amerika'da git gide yükselen yenilikçilik çalışmaları durgun sanayilere hareket katarak yeni iş sahaları oluşturmuş ve işsizlik probleminin azaltılmasını sağlamıştır. Bu yüzden geliştirmekte olan ekonomiler içerisinde yenilikçilik ve girişimcilik çalışmalarına destek olunması ekonomik büyümede ön koşuldur (Acs vd., 2001: 235-251).

Girişimcilik kavramının ekonomik büyümeye yaptığı katkılar aşağıda sıralanmıştır:

- i. Girişimciler yeni bir şirket kurup veya var olan bir şirketin organizasyonunu yapıp verimi artırmaya katkı yapmaktadırlar. Bu husus çalışma yürüten diğer şirketlerde de yeniliği tetikleyerek rekabeti artıran bir etki yapmaktadır (European Commission, Green Paper-Entrepreneurship in Europe, 2003: 7).
- ii. Girişimciler yeni şirket kurup ekonomilere istihdam ve üretim sağlamaktadır. Drucker (1985) tarafından Amerika'da yapılan çalışmada 1965-85 dönemi içerisinde nüfusun 129'dan 180 milyona çıktığı, çalışmakta olan Amerikalılarınsa sayılarının 71'den 106 milyona çıktığı görülmüştür. 20 sene içerisinde 25 milyon kişinin istihdamı gerçekleştirilmiş, bunların 24 milyonluk kısmı yalnızca 1974-1984 senelerinde yaratılmış olan yeni girişimlerle oluşmuştur. Drucker, istihdamın bu denli artmasının nedeni olarak girişimciliği göstermektedir (Drucker, 1985, akt. etindamar, 2002: 40-41).
- iii. Girişimcilerin sayılarının yükselmesi topluma ürün alternatifleri sağlamaktadır (European Commission, Green Paper-Entrepreneurship in Europe, 2003: 7-8).
- iv. Girişimcilik, bireysel potansiyelleri ortaya çıkartıp düzenli bir çalışma hayatı sürdürmek istemeyen bireyler açısından alternatif doğurmaktadır. alışmalara göre girişimcilerin iş tatminleri personellerden daha yüksektir (European Commission, Green Paper - Entrepreneurship in Europe, 2003: 7).
- v. Refah düzeyinin yükselmesi ve geniş bir tabakaya yayılmasına, orta sınıfı güçlendirmeye katkı yapmaktadır (İlhan, 2005: 221).
- vi. Bölgesel gelişmişlik farkını yok etmek ya da azaltmaya katkı yapmaktadır (zkl ve Dulupçu, 2007: 90).
- vii. Yeni sanayileri doğurmaktadır (Carree ve Thurik, 2003).

1.1.2. Türkiye'de ve Dünya'da Girişimciliğin Tarihsel Gelişimi

Girişimciliğin Dünya'da ve Türkiye'deki gelişim sürecine bu başlık altında değinilmiştir.

1.1.2.1. Türkiye'de Girişimciliğin Tarihsel Gelişimi

Girişimciliğin tarihi Türkiye'de Türklerin Anadolu'ya gelmesi ve yerleşik yaşama geçmelerine dek dayanmakta olan bin senelik bir devri içermektedir. Bu yüzden

girişimciliği Türkiye’de Osmanlı, Cumhuriyet ve 1980 sonrası dönem şeklinde üç başlıkta incelenebilir.

1.1.2.1.1.Osmanlı İmparatorluğu Dönemi

Orta Asya’dan Türklerin Anadolu’ya gelip yerleşmeleriyle beraber zanaatkarlık ve ticaret sahasında çalışma yürüttükleri bilinen bir durumdur. Osmanlı ve Selçukluda kuruluş dönemlerindeyse Ahilik son derece etkili ve başarılı biçimde yürütülmüştür. Ancak Osmanlı zamanında Türkler ticaretten kopup bürokrasi, ulemalık, askerlik, hayvancılık ve tarıma yönelmiş; sinai işler Rum, Ermeni ve Yahudi gibi gayrimüslim topluluklarının eline gelmiştir. 19. asrın ortalarına dek çalışmalarını devam ettiren Loncalar Osmanlı’da esnafları temsil etmişlerdir. Lonca mekanizmasında uygulamalı, uzun bir eğitim sonrasında sırayla çıraklık ve kalfalık sıfatları verilmiş, ardından başarılı olduğu takdirde ustalık kazanılıp dükkan açmaya hak kazanılabilmektedir. “Gedik” denen işyeri kiralama hakkıysa yine ustalara verilmekte olan mühim bir ayrıcalık olmakla beraber son zamanlarda yeniçerilerden gelen destekle fabrika kurulumuna engel teşkil etmişler ve girişimciliğe mani olmuşlardır. 1826 senesinde yeniçerilerin kaldırılması ile beraber gedik teşkilatında da güç kaybı olmuş, Osmanlı’nın son zamanlarında bu teşkilat tamamıyla kalkmıştır (Şekerler, 2006: 86)

Girişimcilik Osmanlı’da Abdülmecit döneminde yapılan ilk dış borçlanmayla beraber oluşmuş, Şirket-i Hayriye isimli bir hizmet firması kurulsa da sanayi şirketi açılmamıştır (Aşkın, Nehir ve Vural, 2011: 63)

İmparatorluktaki son zamanlarda bilhassa İttihat ve Terakki devrinde “*Müslüman ve Türk ticaret adamı oluşturma*”, “Türk vatandaşlar arasından iş adamı ve ticaret adamı oluşturma” hususunda faaliyetler yürütülmüştür. Bu dönem içerisinde batıda oluşan endüstriyel devrimin ardından İtalyan, Rum ve Yahudi asıllı Türk vatandaşlarınca girişimcilik çalışmalarına imza atılmıştır (Marangoz, 2013: 23).

1908 senesinde II. Meşrutiyet’in ilanı ile beraber sanayi ve ticarete hareketlilik oluşmuş (Gödek, 1994: 20), Müslüman Türkler II. Meşrutiyet’tin ardından ekonomik çalışmalarla ilgilenmişlerdir (Tokgöz, 2001: 8).

Sanayi Mektebi’nin açılışıyla beraber işletme kurmak için halk teşvik edilmeye çalışılmış, sanayi odaları kurularak gereken destek sunulmuştur (Güleç, 2011: 14).

Cumhuriyet devrine dek süren bu süreç içerisinde istenen ticari kültür meydana getirilememiştir.

1.1.2.1.2. Cumhuriyet Dönemi

Türkiye kurulduğunda Osmanlı'dan güçsüz bir ekonomi, ağır hasarlı bir ülke ve ödenecek ciddi bir borçla beraber gelişmemiş olan bir girişimci sınıfını devralmıştır. Girişimcilerinse mühim bir bölümü Cumhuriyetin kurulmasında meydana gelen nüfus mübadelesiyle 1942 senesinde uygulanmış olan Varlık Vergisi sistemi ve 1950'lerde 6-7 Eylül olayları sebebiyle ülkeden ayrılmışlardır (Çokgezen, 2000: 29).

Osmanlı'nın bitmesiyle beraber Türkiye, Kurtuluş Savaşı'nda kazanmış olduğu bağımsızlığını ekonomik olarak da sürdürmek için girişimci bir grup oluşturmaya gayret etmiştir (Marangoz, 2013: 23). Hatta bu hususta Cumhuriyet'in ilanının öncesinde toplanmış olan İzmir İktisat Kongresi kapsamında "Müslüman Türk vatandaşlar arasından esnaf niteliğine sahip insanlar meydana getirme" esası benimsenmiştir. Bu karar kapsamında bilhassa özel teşebbüse dayanan milli ve korumacı bir iktisadi politika öngörülmüş, devletin girişimcileri desteklemesi ve koruması kararlaştırılmıştır (Çokgezen, 2000: 529).

Verilen kararların neticesinde 1923-1930 döneminde 178 anonim şirket açılmış, girişimci sınıfın yaratılması amacı başarıya ulaşmıştır (Cansız, 2013: 35). 1930'larda sürdüren devletçilik esasıyla kurulmuş olan Etibank ve Sümerbank gibi devlet kurumları bu dönemdeki başarılı girişimlerdir (Sinanoğlu, 2005: 28).

Girişimci sınıfı meydana getirme gayretleri 1930'larda sürmesine karşın 1929'da meydana gelen global kriz sebebiyle girişimcilik beklenen seviyeye varamamıştır. II. Dünya Savaşı döneminde uygulanmakta olan Varlık Vergisi iş dünyası kapsamında ekonomik olarak güvensizlik oluşturmuş ve girişimi devlet yapay biçimde yapmaya gayret etmiştir (Cansız, 2013: 36).

1932 senesi itibariyle devletin başlattığı sanayileşme faaliyetinin sonucunda sektörde hızlı bir gelişim olmuştur. Neticede kuruluşta savaştan yeni çıkılması, altyapının yetersiz olması, nüfus mübadelesi gibi iç etmenler global düzendeki ekonomik bunalımlar ve II. Dünya Savaşı gibi etkenlerin rolüyle sanayileşme alanında gereken büyüme gerçekleştirilememiştir (İraz, 2005: 161-162).

1960'larda sanayi sektörü ve girişimciliği geliştirmek adına planlı bir kalkınma dönemine başlanmıştır (Cansız, 2013: 36). Devletçilik esasının etkileri sürse de özel sektöre ağırlık gösterilip gereken başarı temin edilmiştir (Sinanoğlu, 2005: 28).

1970-1980 döneminde uygulanmış olan ithal ikame politikalarla girişimcilik ve sanayileşme yükseltilmiştir (Bayrakdar, 2007: 12). 1970'lerin başlarındaysa serbest piyasaya dönme ve bilgi toplumuna geçmeyle beraber Türkiye, gereken düzenlemeleri vaktinde gerçekleştirememiş ve meydana gelen Kıbrıs Barış Harekati ve petrol şoklarıyla beraber globalleşmenin gerisinde kalmıştır (İraz, 2005: 163).

1.1.2.1.3. 1980 Sonrası Dönem

Girişimcilik Türkiye'de bilhassa 1980'lerin sonrasında önemli hale gelmeye başlamıştır. Bu gelişmelerde 24 Ocak 1980 alınmış olan kararlarla uygulamaya konmuş olan ekonomik gelişme hususundaki stratejik değişiklikler politikalara büyük etki yapmıştır (Marangoz, 2013: 25). 24 Ocak 1980 tarihinde verilen kararlar ile ithal ikameye dayanan kalkınma politikalarının yerine serbest piyasa kapsamında ihracata dönük kalkınma stratejisine geçiş yapılmış ve ihracatın teşviki maksadıyla ihracatçılara birtakım maddi teşvikler verilmiştir. Verilen kararların uygulanmasıyla beraber 1980'lerin sonlarında ihracattaki gelirler 3 milyar dolardan 12 milyar dolar seviyelerine çıkmıştır (Çokgezen, 2000: 32-33).

1981 Kasım'da gerçekleştirilmiş olan II. İzmir İktisat Kongresi kapsamında bireysel kredi teşebbüslerini desteklemek, serbest piyasa şartlarını kolaylaştırmak ve alt yapı yatırımlarını güçlendirmekle alakalı bazı kararlar verilmiştir (Sönmez ve Şimşek, 2011: 97).

1995 senesinde Gümrük Birliği'ne girmeye beraber özel sektördeki dinamizm artmış ve ekonomide dış ve iç etkilere uyum sağlayabilme yeteneği gelişmiştir (Cansız, 2013: 36). Uluslararası alanda Türk girişimciler rekabet becerisi kazanıp ayakta kalabilmek adına yabancı dil öğrenip piyasalara hakim olmuş ve yeni bir girişimci karakteri oluşmuştur (Aşkın, Nehir ve Vural, 2011: 69).

2000'lere gelindiğindeyse bu yüzyıl içerisinde teknoloji ve bilimde oluşan gelişmelerde girişimcilik git gide daha önemli hale gelmiştir. Yaşanmış olan gelişmeler doğrultusunda girişimciler 21. Asırda bilgi yönünden bir birikime erişmiş ve üretici

ruhunu ön plana çıkarıp, yabancı dile hakim, teknolojik imkanları takip edebilen, inovasyonlara, dünyadaki gelişmelere ayak uydurabilen, iyi bir eğitim almış bireyler olmuşlardır (Aşkın, Nehir ve Vural, 2011: 70).

1.1.2.2. Dünya’da Girişimciliğin Tarihsel Gelişimi

Avcı insan topluluklarının ardından insanlığın yerleşik yaşama geçişiyle beraber tarım çalışmalarına başlanmış ve bireyler gereksinimlerinden daha çok üretmişlerdir. İhtiyaç fazlası olan ürünleriye takas yöntemiyle ya da para gibi kıymetli madenler karşılığı değiştirip ticari manada ilk girişimcilik çalışmaları ve düşüncelerini oluşturmuşlardır (Marangoz, 2013: 20).

Tarihte bilinen en eski girişimciler deniz aşırı ticaret seferleri düzenleyen girişimcilerdir. Bunların bir tanesi olan Venedikli Marco Polo gezgin-tacir olarak gitmiş olduğu ülkelerdeki sermaye sahipleri ile anlaşmalar imzalanmış ve riski üstlenmiş, malların satışının ardından kârı paylaşmıştır (Hisrich ve Peters, 2013: 7).

Batı’da bilim insanların gerçekleştirdiği icatlar, ticaret yollarının değişmesi ve coğrafi keşifler neticesinde mühim bir sermaye birikim doğmuştur (Marangoz, 2013: 20)

Sanayi Devrimi’yle beraber girişimcilik son derece değişik boyutlar ulaşıp toplum içerisindeki önemini yükseltmiş ve oluşan gelişmelerin neticesindeyse genel ekonomi içerisinde üretim unsuru olarak yer bulmuştur (Marangoz, 2013: 21). Bu dönem içerisinde girişimci ve kapitalist olguları farklılaşıp ayrılmışlardır (Yurtseven, 2007: 58). Bu yüzyıl içerisinde meydana gelen endüstri devrimi sermaye sahipleriyle sermayeye ihtiyaç duyanların farkını belirginleştirmiştir. O dönemdeki mucitlerden olan Edison ve Whitney yeni teknolojileri üretebilecek bilgilere sahip olmakla beraber bu teknolojileri hayata geçirebilecek gereken kapitale sahip olamamışlardır. Düşüncelerini uygulamaya koyabilmek adına gereken kapitali özel kaynaklardan temin edip kapitali kullanmışlar ve girişimci sıfatını almışlardır (Hisrich ve Peters, 2013: 7-8) Hayata geçirilmiş yeni fikirlerle özel mülkiyet sahasının genişlemesinin neticesinde girişimcilik çalışmaları bu dönem içerisinde artış göstermiştir (Çakmak, 2003: 73-74).

Girişimciliğe Sanayi Devrimi’nin katkıları şu şekildedir (Çakmak, 2003: 73):

1. Sermaye birikimleri neticesinde teknik icatlara yatırımlar gerçekleştirerek teknolojik gelişimin hızlanması,
2. Sermaye kaynaklarını üretimde etkin kullanma,
3. Yeni mesleki ve sosyal sınıfların ortaya çıkması,
4. Köylerde yaşamakta olan nüfusun istihdam edilmesi için şehre göçüyle beraber kentleşmenin yükselmesi,
5. Ekonomik çalışmaların global pazarlara taşınmasıyla beraber uzmanlaşmanın yükselmesi,
6. Değişim gösteren klasik üretim stilleriyle beraber çıkar ve ortaklığa dayanan ekonomik ilişkilerde yaygınlaşma.

19. yüzyılın ilk yarısında Sanayi Devrimi'nin bir neticesi olarak oluşmuş olan makineleşme, ABD'de girişimcilikteki gelişime hızlı biçimde tesir eden bir etken olmuştur. Bu asrın ikinci yarısına gelindiğindeyse firma yönetimi ve firma sahipliğinin birbirlerinden ayrılmaları girişimcilik kavramının tekrar değerlendirilip önemli görülmesini sağlayabilmiştir (Marangoz, 2013: 20). Jean Baptiste Say sermayedarla karar alma, denetim, işletmecilik, yönetim gibi işlevleri birbirlerinden ayırıp kârın “üretimin iyi veya iyi yönde olmayan şanslarının o anda kabullenilerek meydana geldiğini” düşünmüştür (Alada, 2001: 48).

Bu dönem içerisinde meydana gelen girişimcilik çalışmaları ülkelerin kaderlerini belirlemekte olmakla beraber girişimcilerin bireysel menfaatlerinin peşinde koşmalarıysa toplumsal gelişmeye katkı yapmıştır (Çakmak, 2003: 75).

1.1.3. Girişimcilerin Temel Özellikleri

Çalışmaların birçoğunda girişimcilerin nitelikleri belirlense de üstünde anlaşmaya varılmış bir liste yoktur (İraz, 2005: 163). Yapılmış olan araştırmaların neticesinde girişimcilerin bazı ortak niteliklerinin olduğu görülmüştür. Fakat çalışma sahaları ve gerçekleştirilen işler bakımından girişimcilerin farklı bazı niteliklerinin olduğunun dikkate alınması gerekmektedir (Çevik, 2006: 58).

Girişimcilerde olan müşterek nitelikler aşağıda kısa biçimde özetlenmektedir:

- **Eğitimli Olmak:** Bireylerin girişimcilik hususundaki kararlarına etki eden bazı etmenler olmakla beraber eğitimin gençlerdeki girişimcilik tutumuna etki etmedeki ehemmiyeti yadsınamazdır.

Günümüzdeki girişimcilerin girişimcilik hususunda eğitimli olmaları bir taraftan girişimciliği özendirip girişimcilik kültürünü meydana getirecek ve bir taraftan da girişimcilik kabiliyetini artıracaktır (şekerler, 2006: 27).

- **Risk Alabilmek:** Risk en basit biçimiyle kontrol edilemeyen unsurların negatif neticeler oluşturma ihtimalidir (Marangoz, 2013: 9). Girişimcilik ile alakalı çalışmaların tamamının risk içermesi nedeniyle girişimcilik niteliklerinin ana unsuru olarak düşünölmektedir.

Girişimciler kabul edilebilecek riskleri göze alıp pazara giriş cesaretini göstermekte olan ve almış olduğu risklere karşın zarar veya kâr elde edebilen bireylerdir (Küçük, 2003: 162)

- **Yenilikçilik ve Yaratıcılık:** Yaratıcı olabilmek, inovatif bir düşünceyi veya yeni bir fikri ortaya koymak olarak nitelendirilebilir. Yenilikçilikse yaratılmış olan yeni düşünce veya fikri kullanmak, müşterilerin tatmin edilmeleri adına yeni kaynaklar bulmaktır (Çevik, 2006: 63).

Girişimciler yaratıcı ve yenilikçi düşünce gücünü kullanıp müstesna fikirleri üretip yeni iş sahaları meydana getiren, bunun yanında eldeki kaynakları sentez ederek yeni bileşimler meydana getirebilen bireylerdir (şekerler, 2006: 30).

- **Başarı İhtiyacı:** Girişimciler, üstü düzey başarı gereksinimleri olan, kendilerine güvenen, hesaplanabilir riskleri almayı seven, araştırmaktan mutlu olan, bireysel sorumluluklar alabilmeye meyilli olan insanlardır (Eke, 1993: 12).

Başarılı olan girişimciler, mükemmeli yakalayabilmek, kendi standartlarını aşabilmek, hedeflerine ulaşabilmek adına mücadele veren ve motivasyonlarını üst seviyede tutan bireylerdir. Yüksek bir başarı gereksinimi olan girişimciler, kabiliyetlerini zorlayabilen işlerde verimliliği daha üst düzeyde sağlayıp unvan ve para gibi dış etmenlere itibar etmemektedirler (Çevik, 2006: 59).

- **Vizyoner ve Hayal Gücü Kuvvetli Olma:** Vizyon, ileride olunmak istenen yerin tasarlanmasıdır (Erçetin, 2000: 93). Girişimcilik olgusunda sürekli biçimde

değişen ve gelişen dünya görüşünün bulunması nedeniyle girişimcilerin hayal gücü güçlü, vizyona sahip bireyler olmaları gereklidir. İleriyi görmek, yaratıcı hayal gücüne bağlı olmaktadır (Akdemir, 1996: 176).

- **Özgüveni Yüksek ve Sorumluluk Sahibi Olma:** Girişimcilik çalışmalarının risk unsuru olması nedeniyle girişimciler bu risklere yönelik sorumluluk hissetmekte ve kaynakları kontrol altına alarak hedeflerine ulaşabilmeye çalışmaktadırlar (Özkan vd., 2003: 13).

Analitik ve Birleştirici Düşünme Yeteneğine Sahip Olma: Girişimcilik kapsamında takip edilecek bir kurallar dizisi yoktur. Dolayısı ile girişimciler sürekli ayrıntılı düşünebilmek, belirsizlik ortamlarında hızlı biçimde kararlar verebilmek, çeşitli fikirleri sentez edebilmektedirler (Türkel, 1999: 155).

Girişimciler birbirlerinden farklı, hatta birbirleri ile alakası bulunmayan kavram ve bilgileri birleştirerek sentez edip çeşitli çözüm metotları bulabilmek veya yeni bir ürünü oluşturabilmek niteliğine sahip olmak durumundadırlar.

- **Problem Çözme ve Çabuk Karar Verme Yeteneğine Sahip Olma:** Girişimciler için hızlı bir biçimde karar vermek mühim bir nitelik olmakla beraber girişimcilerin geleceklere yön veren de bu kararlardır. Bu nedenle girişimci, sorunu fırsata çevirebilecek doğru kararları vermelidir (Şekerler, 2006: 28).
- **Motivasyon Yeteneğine Sahip Olma:** Motivasyon, örgütlerin belirlenmiş olan hedeflere varabilmesi adına bireylerin hevesli biçimde gayret göstermesidir (Güney, 2001: 225).

İşletmelerin tamamında ana istek bireylerin gayretlerini gerçekleştirebilmek için doğru kanallara yönlendirilebilmesidir. Neticede istenmekte olan amacı gerçekleştirmek personellerin işi benimsemesine ve istekli olmasına bağlıdır. Bu kapsamda gereken kişilerin motivasyon seviyeleridir (Fındıkçı, 2000: 84).

- **Zamanı Verimli Kullanma ve Yönetme Özelliğine Sahip Olma:** Girişimciler zamanlarını etkin biçimde kullanıp planlamak mecburiyetindedirler. Çünkü zaman tasarruf yapılamayan, çoğaltılamayan ve ödünç verilemeyen bir kaynaktır (Eren, 2001: 134).

Liderlik: Liderler bir örgütte girişimci bir kültür meydana getirmek ve geliştirmekten sorumludur (Marangoz, 2013: 10). Yöneticilerden farklı biçimde liderler başarı kriterinin sınırları zorlayan, bilginin performansın artmasını tetikleyerek bir değer var etmeye endeksli, etkili bir komutan, uzun vadeli perspektifte olayları değerlendirebilen, dürüst, geliştirici, yenilikçi nitelikleri barındırmaktadır (Çevik, 2006: 63).

- **Takım Çalışmalarına Özen Gösteren:** Girişimciler takım çalışmasıyla personellerin problemlerini çözmek, etkin bir üretim programlamak ve gelişmiş olan üretimsel hedefleri belirlemek, çalışma ortamlarında verimi yükseltmek gayretindedirler (Şekerler, 2006: 32).
- **Küresel Boyutta Düşünebilme Kabiliyetine Erişmiş Olma:** Globalleşmeyle beraber rekabette sınırların genişlemiş olması, rakiplerdeki stratejilerin değişime uğraması, teknolojik gelişmeler, iş süreçlerinde farklılaşma gibi birtakım hususlar iş yaşamında gündem olmuştur. Gündeme taşınan bu hususlar sanayi yapılarının rekabet edebilecek seviyede tekrar inşa edilmesini; hukuksal, ekonomik ve siyasal yapıların uluslararası sisteme uyumluluğunu, gelişmeyi sağlayabilecek ekonomik programları geliştirmek gibi birçok köklü değişikliği de beraberinde getirmiş durumdadır (Arıkarman, 1998: 24).

Globalleşmeyle beraber dünyanın tamamında bilgi alışverişi ve değişim olmakta, teknolojiye gelişmelerle uluslararası çapta bir rekabet ortamı oluşmaktadır. Bu ortamda girişimcilerin rekabetçi bir yapı elde edebilmeleri için gelişmeleri yakinen izleyerek global düşünebilmeleri gerekecektir.

1.1.4. Girişimciliği Etkileyen Faktörler

Girişimciler içerisinde oldukları sosyoekonomik çevre ve toplumun ürünüdürler. Girişimcilik her ne kadar bireysel kabiliyetler ve eğitimle alakalı olsa da bunların dışında çevresel ve örgütsel etmenler de girişimcilerin karar ve davranışlarına etki etmektedir. Girişimciliği biçimlendiren unsurların üçe ayrılması mümkündür (Korkmaz, 2000: 168).

1. **Geçmişten Gelen Faktörler:** Tecrübe, eğitim, aile, genetik gibi kişiye has nitelikleri ifade etmektedir.

2. **Örgüt Yapısı ile İlgili Etkenler:** Bu nitelikler coğrafi yer, bireyin kazandığı deneyim, beceri ve bilgiler, iş arkadaşlarıyla ilişki, motivasyon gibi örgütsel yapıyla alakalı unsurlardır.
3. **Çevresel Faktörler:** Bunlar hizmet sağlama, müşteri kazanımı, danışmanlık hizmeti alma, girişimci örnekleri, risk sermayesi temin etme, ekonomik koşullar gibi çevreyle alakalı unsurlardır.

Diğer bir ayrıma göreyse girişimcilik kültürüne etki eden beş etmen vardır. Bunlar; mali çevre, kültür ve eğitim, yasal, siyasal ve idari faktörler, psikolojik faktörler, aile ve sosyal çevre şeklinde sayılabilir (Esen ve Çonkar, 1999: 15-26).

1.1.4.1. Kültür ve Eğitim

Girişimcilikteki temel etmenler “Riski alabilmek, inovasyon ortaya koyabilmek” gibi edimlerdir. Bunlar gelişmiş olan ülkelerdeki kültürlerde son derece doğal karşılanarak destek bulmaktayken gelişmekte olan ülkelereyse daha yaygınlık kazanmamış ve popülerleşmemiş nitelikler olmaktadır. Girişimciliği geliştirmeye katkı yaparak kökleşmesini sağlayabilen kültür girişimcilik kültürüdür (İraz, 2005: 176).

Ülkelerdeki eğitim sistemleri bireylerin girişimcilik özelliklerini engelleyebilmekte veya güdüleyebilmektedir (İrmiş vd., 2010: 41). Yenilikçilik ve girişimciliğe ehemmiyet gösteren okulların girişimci yetiştirmek için daha eğilimli buldukları ve ekonomik çalışmaların yoğunlaştığı alanlarda çalışma yürüttükleri görülebilmektedir (Erdoğan, 2009: 18).

Girişimcilik eğitimleri, iş fikrini değerlendirmeden pazar ve finansman kaynağını araştırmaya, iş planı hazırlamadan kanuni süreçleri takip etme ve iş yerini kurma prosedürlerine dek pek çok hususta girişimcilik yolunda ilerlemekte olan bireylere rehber olmaktadır.

Bu nedenle ilkokuldan başlayarak üniversiteye dek eğitimdeki tüm basamaklarda girişimcilik dersinin verilmesi ve kişilerin kendi işletmesini kurması hususunda cesaretlendirilmeleri gerekmektedir.

1.1.4.2. Aile ve Sosyal Çevre

Girişimci bir kişiliği oluşturmada bireylerin aile yapıları da son derece etkilidir. Aile tarafından gösterilen davranış ve tutumlar çocukların karar alma ve özgür düşünme kabiliyetlerini kazanmalarına etki etmekte, onlarda girişimcilik isteğini biçimlendirmektedir. Girişimcilik davranışları Collins ve Moore'a göre çocuklukta başlayan bir tutumdur. Yapılmış olan çalışmalarda başarılı birtakım girişimcilerin sahip oldukları niteliklerden özgüven ve bağımsızlığın aile etkileşimleriyle oluştuğu ortaya konmuştur (akt. Kuvan, 2007: 145).

Çocukların ailelerinde aldıkları görgü, eğitim ailelerin içerisinde olduğu sosyal statü ve ekonomik şartlar; girişimciliğe yön vermektedir. Aile içinde çocukların teşvik edilmeleri girişimci kişiliği meydana getirmeye olumlu katkı yapacaktır (Erdoğan, 2009: 17). Bu etkiler;

- **Kısıtlayıcı Etki:** Ailelerin maddi imkanlarının kötü olması ya da yarıma dayanan biçimde hayatlarını devam ettirmeleri çocukların girişimciliklerini baltalamakta, başarıma isteklerini azaltmaktadır.
- **Teşvik Edici Etki:** Ailesinde ya da yakın çevresinde girişimcilerin olması halinde bu bireyler çocuklara örnek gösterilip kendi işlerini kurma hususunda teşvik edilebilmektedirler.
- **Kararsızlık Yaratici Etki:** Bilhassa çağdaş toplumlarda uzun bir süre eğitim alarak zor işleri yapmaları istenen çocuklar ailelerin verdiği eğitimin yetersizliği neticesinde kararsızlığa düşmektedirler.

Şekil 1. Ailenin Girişimcilik Üzerine Etkisi Kaynak: (Özdemir, 2010)

Aile içinde girişimcilerin olması çocuğu doğal olarak girişimciliğe yatkın hale getirmektedir. Aile içinde girişimciliği öğrenen çocuklar okul dönemine geldiklerinde girişimci birtakım çalışmalar yaparak ufak da olsa para kazanabilmeye ve erken yaşlarda deneyim sahibi olmaya başlamaktadırlar. Kazandıkları deneyimlerse ileride çalışma yaşamında başarılı girişimciler olmalarına katkı yapmaktadır (Hisrich ve Peters, 1995: 56).

Türkiye’de gerçekleştirilen araştırmalarda başarılı bir girişimci olanların girişimci ailelerden gelmekte oldukları görülmüştür. Bu yüzden girişimciliği geliştirmede ve girişimcilerin yetişmelerinde aile son derece etkilidir (TÜSİAD, 1987: 112-115).

1.1.4.3. Psikolojik Faktörler

Girişimci olmaya etki eden etmenlerin içerisinde psikolojik unsurlar da mühim bir yer sahibidir. Bireyler ailevi gereksinimlerini karşılayabilmek, kendilerinin patronu olabilmek, gelirlerinin bağımsız olması, kendilerini gerçekleştirebilmeleri, mesleklerini icra edebilmeleri, toplumsal ilişkiler geliştirebilmek, diğer bireylere yararlı olabilmek, iş yaşamına atılmak ve zamanlarını değerlendirmek gibi talepler ile girişimci olmaktadır (Tuerhong, 2015: 22). Girişimcilerin birtakım psikolojik niteliklerini sıralamak gerekirse (Esen ve Çonkar, 1999: 19-26);

- Çalışma yaşamında profesyonel davranmak,
- İleriyi görebilme ve düşünme eğilimi,
- Ekonomik dürtülerin sonucunda çalışma isteği,
- Beyin gücünün kullanılabilceği alanlara yönelme,
- Alınan kararların ardından somut öneriler geliştirebilme,
- Riskli kararlar alabilme,
- Kararlarında kişisel sorumluluk üstlenebilme.

1.1.4.4. Yasal, Siyasal ve İdari Faktörler

Ülkedeki idari, siyasi ve kanuni şartlar ve ortam girişimciliğin gelişimini teşvik edebilmekte veya engelleyebilmektedir. Girişimciliğe engel olan etmenler kanunlara, siyasete ve idari kararlara yansımakta olup yeni firmaların kurulmasına engel olacaktır. Ters durumdaysa girişimcilik gelişebilmektedir (İraz, 2005: 178).

1.1.4.5. Mali Çevre

Bir ülkedeki ekonomi ve uygulanan finansal politikalar girişimciliğe etki eden etmenlerin içindedir. Şayet ülkede girişimciliği geliştirmeye dönük finansal çevre yaratılmazsa milli gelir içerisinde AR-GE için harcanan pay azalacak, yeni alınmış olan telif hakkı ve patent sayıları düşecektir. Bu da mühendis ve bilim insanı olmak isteyen öğrencilerin sayılarını azaltacaktır. Düzenli bir maliye politikası ve parasal politikanın olduğu ekonomilerde girişimcilik gelişmektedir (İraz, 2005: 179).

1.1.5. Girişimciliğin Avantaj ve Dezavantajları

Her sene birçok girişimci ciddi beklentiyle iş kurmakta ancak dış etmenler, tecrübesizlik, sermaye yetmezliği, rekabetin yoğun olması, yetersiz satış gibi sebeplerle batmaktadırlar (Döm, 2006: 32).

Son üç senede Türkiye’de kurulmuş ve kapanmış firmalara bakıldığında inişli çıkışlı bir durum görülmektedir.

Tablo 2.Türkiye’de Kurulan/Kapanan Şirket İstatistikleri

	2015	2016	2017
Kurulan Şirket Sayısı	67622	63709	72871
Kapanan Şirket Sayısı	13701	11038	13517
Kapanan Şirket Yüzdesi	% 20.26	% 17.32	% 18.54

Kaynak: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) verilerinden derlenmiştir.

<https://www.tobb.org.tr/BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/KurulanKapananSirkestatistikleri.php>

08.06.2018

2015 senesinde açılmış olan her 100 şirketin 20’si kapanmışken 2016’da her 100 şirketten sadece 17’sinin kapandığı görülmektedir. Görüldüğü gibi kurulan şirket sayısı arttıkça farklı sebeplerle kapanan şirket sayısı da artmaktadır

1.1.5.1. Girişimciliğin Avantajları

- **Kişisel Gelişime Olan Katkı:** Girişimci işletmelerin farklı çalışmalarda görev yaptıkça potansiyellerini geliştirme olanağı buldukları görülmektedir.
- **Kar Elde Etme:** Girişim kr yaptıkça girişimciler servetlerini artırmaktadırlar.
- **Saygınlık Kazanma:** Girişimcilerin başarılı biçimde işletmelerini kurup çalışmaları kamuoyunda saygı ve takdirle karşılanacaktır.
- **Başarma Duygusu:** Girişimciler aldıkları kararlarnın neticesinden tek başlarına sorumludurlar. Başarılı olarak motive olmalarıyla aldıkları haz bireyleri kendi işlerini kurmaya itmektedir.
- **Bağımsızlık:** Girişimciliğe yönlendiren en mühim etmenlerin biri kendinin patronu olabilme isteği olmaktadır. Kararları kendi alabilme ve zgr olabilme hissi bireyi motive etmektedir.
- **Diğer:** İnsanların diğerlerine istihdam sağlayıp onların gelişimlerine katkı yapmak gibi pozitif deneyimler girişimcileri mutlu eden etmenlerdir (Dm, 2006: 32- 33).

1.1.5.2. Girişimciliğin Dezavantajları

Girişimci sayısının az olmasının temelinde, girişimciliğin çeşitli somut ve soyut dezavantajlarının bulunması yatmaktadır. Bireyler, kendi karakter özelliklerini gözlemlediklerinde sabredebilme, kararlarının arkasında durabilme gibi nitelikler taşıdıklarına inanıyorlarsa ve girişimci olmanın getirdiği başarı hissi, özgürlük isteği, ekonomik bağımsızlık gibi pozitif taraflarını ve özel yaşamlarını sınırlamak, sorumluluk taşıma, zararı tolere edememe gibi negatif taraflarını (zdemir, 2010: 92) kıyaslayarak mesleki anlamda girişimciliği seçip semeyeceklerine karar verebilirler. Girişimciliğin bazı negatif yanları aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

- **Kişisel zveriler:** Bilhassa firmanın faaliyete geçtiği ilk senelerde, yüksek çalışma temposu nedeniyle girişimciler, yakın akrabaları, özel hayatları ve zevk aldıkları işler için kısıtlı zamana sahiptirler. Bu nedenle, yeni faaliyette bulunan bir firma, girişimcinin kendisine ayıracağı zamana kısıtlamalar getirmesini gerektirmektedir.

- **Sorumluluk Yüğü:** Girişimciler firmanın bütün işlevlerini beraber hareket ettirmek zorunda olan, yüksek pozisyonlu bireylerdir. Firma personelinin her biri farklı bir konuda kendisini geliştirirken girişimci, firmanın bütün işlevlerini anlamak ve yönetmek zorundadır.
- **Zarara Tolerans Gösterememek:** Küçük firmaların hatalı karar vermeleri nedeniyle mali problemlerle karşı karşıya kalma ve firmanın batma ihtimali ortaya çıkabilmektedir.
- **Yasal İşlemler:** Vergi yükümlülüğü ve yasal işlemler vaktinde yapılmalıdır. Bunlar girişimcinin sorumluluğundadır.
- **Kapasite Sınırı:** Girişimciler zaman zaman hayal ettikleri ve gerçekleştirmek istedikleri büyük tasarımlara ulaşmayı, güncel koşullarının elverişsiz kalması sebebiyle erteleyebilirler.
- **İş Stresi:** Girişimci, firmayı oluşturarak üst düzey risk almıştır. Çünkü firmanın piyasada tutunmayı sürdürmesi veya kâr etmesi kesin değildir. Bu durum girişimcinin üst seviyede stres yaşamasına neden olmaktadır (Döm, 2006: 33-34).

1.1.6. Girişimcilikte Başarılı Olma Faktörleri ve Başarısızlık Nedenleri

Ülkemizde ve dünya genelinde sürekli yeni bir firma kurulurken, bir başka firma da piyasadaki çekilmek durumunda kalmaktadır. Bütün girişimciler piyasaya girerken kazanç sağlama fikriyle bazı riskleri göze almaktadır. Etkili girişimcilerin sahip olduğu bazı nitelikleri ve başarısızlığın sebeplerinden bahsedilmesinde yararlar bulunmaktadır.

1.1.6.1. Girişimcilikte Başarı Faktörleri

Bir firmanın oluşturulmasında girişimcinin payı ne kadar fazlaysa, o firmanın etkin bir şekilde faaliyetlerinin devam etmesinde de girişimcinin payı büyük olmaktadır. Bilhassa küçük firmalarda, personel ve yönetici niteliklerini aynı anda sergilemek durumunda kaldığından özel bir öneme sahiptir. (Küçük, 2003: 43-44).

Firmaların etkin faaliyette bulunmasında öncelikli görev girişimciye düşmekle beraber, firmanın başarı elde edebilmesi ve hedeflerini gerçekleştirebilmesi için

girişimcilerin bazı nitelikleri taşıması gerekmektedir. Bu niteliklerden bazıları aşağıda sıralanmaktadır (Özalp, 1971: 111):

- Yüksek çalışma temposuna uyum sağlayabilme,
- Zor durumlara karşı dirençli olma,
- Karar ve tutumlarında azimli davranma,
- Parasal açıdan düşük kâr oranlarıyla yetinme,
- Teknik ve sosyal kabiliyetler taşıma.

Girişimcinin başarılı olabilmesi için, bir işe girerken önemsemesi gereken bazı unsurlardan bahsedilmektedir (Özalp, 1971: 112).

- **İş Olanasının Bulunması:** Gerek duyulan bir sahada herhangi bir yatırımın var olmaması ve güncel yatırımların müşterilerin talep ve gereksinimlerine denk düşmemesi nedeniyle girişimin bu sahalarda ortaya çıkması firmanın başarı elde etmesinde kritik önem taşımaktadır.

Girişimci piyasa araştırması ile alıcıların talep ve gereksinimleri ortaya çıkarmak ve bu talebi baz alarak üretim yapmak durumundadır. Pazardaki muhtemel rakiplerini netleştirerek gireceği pazara karar vermelidir (Küçük, 2003: 44).

- **İşe Ne Zaman Başlanacağını Tespit Edilmesi:** Firmanın başarısındaki en önemli unsur işe başlamak için optimum zamanlamanın tespit edilmesidir.
- Firmayı oluşturmak için optimum zamanlama ekonomik göstergelerin sağlıklı olduğu bir zaman diliminde de kriz dönemlerinde de bulunabilir (Küçük, 2003: 41). Fırsat ortaya çıktığında alıcıların talep ve gereksinimlerini rakip firmalardan önce öğrenerek, bu durumlara uygun ürünler üretip piyasaya sürmek yüksek kârlılık getirebilmektedir.
- **Deneyim ve Yönetim Becerisi:** Tecrübe, bir zaman diliminde muhatap olunan pozitif ve negatif olgulardan yapılan çıkarımlar olup, dışarıdan elde edilemeyecek bir bilgidir. Etkili bir girişimci, yönetme kabiliyeti ve tecrübesini

bir potada eriterek problemleri aşabilecek ve muhtemel senaryolara göre firmasını hazır hâle getirebilecektir. (Küçük, 2003: 45).

- **Öz Sermaye ve Kredi Kullanabilme İmkanları:** Bir işe girmek için ihtiyaç duyulan yatırım sermayesi işe girilmeden önce kararlaştırılmalı, gerekli sermaye için mevcut kaynakların yetmemesi halinde, kredi çekme ya da borçlanma seçenekleri ile gereken sermaye temin edilmektedir. Önemli olan nokta, öz kaynakların ve temin edilen borçların uyumlu bir durumda olmasıdır. Sermaye için gereken miktarın %60 kadarının öz kaynaklar yoluyla temin edilmesi ve çalışma sermayesinin minimum yarım senelik çalışmaları karşılayacak biçimde hesaplanması uygun görülmektedir (Küçük, 2003: 46).
- **Riske Karşı Sigorta:** Kriz ve doğal afet benzeri istenmeyen koşullar için önlem alma ve değişikliklere adaptasyon sağlama durumlarını ifade etmektedir. Bu tür istenmeyen koşullara karşı firma kaynaklarının (yangın, deprem, sel vb.) sigorta yoluyla güvenceye alınması firmanın yaşayacağı olumsuzlukları asgari düzeye indirmektedir (Küçük, 2003: 46).

1.1.6.2. Girişimcilikte Başarısızlık Nedenleri

Girişimciler, iş yaşamlarının önemli bir kısımda ciddi problemler ve handikaplarla karşı karşıya gelmekte, bu problem ve handikaplar başarısızlığa yol açmaktadır (Tekin, 2004: 20). Başarısızlığın en büyük sebeplerinden bir tanesi ekonomik problemlerdir. Ortaya konan çalışmalar küçük firmaların %57'sinin kurulduktan sonraki 5 senelik zaman diliminde başarısızlığa uğradıklarını ortaya koymaktadır (Küçük, 2003: 47). Birtakım kaynaklar başarısızlığa yol açan unsurları firma sahibi ve kredi verenler yönünden değerlendirmektedir. Bu durum aşağıdaki tabloda gösterilmektedir (Özalp, 1971: 116).

Tablo 3. Girişimcilerin Başarısızlık Nedenleri

İşletmeci Açısından	Kredi Verenler Açısından
1. İktisadi açıdan bunalım	1. Yönetimin yeterli olmaması
2. Sermayenin yeterli olmaması	2. Hileli davranışların olması
3. Rekabet Ortamı	3. Sermayenin kıt olması
4. Kişisel imkanların elverişsizliği	4. Kişisel imkanların zayıf olması
5. Varlıkların değer düşüklüğü	5. Alacakların alınmaması
6. Yönetimin aciz kalması	6. Rekabet ortamı

Kaynak: (Özalp, 1971: 87)

Yukarıdaki tabloda ortaya konan bilgilerden yola çıkarak, girişimcilerin başarısızlığa uğrama sebepleri aşağıdaki maddelerle incelenebilir.

- **Kuruluş Yerinin İyi Seçilememiş Olması:** Firmanın kurulduğu yer, firma çalışmalarının etkin bir biçimde gerçekleştirilebilmesi için kritik öneme sahiptir. Bundan dolayı girişimcinin, firma kurulurken yerin önemini göz önünde bulundurarak, yapılması gereken piyasa araştırması sonrasında, titiz bir tetkik ardından yerin konumuna karar vermesi gerekmektedir. Hedeflenen piyasaya ve tedarikçilere yakın olunması maliyet artışını engelleyecektir.
- **Rekabet Faktörlerinin Dikkate Alınmaması:** Piyasaya yeni dahil olan bir girişimci, öz kaynaklarını, piyasada faaliyette bulunan diğer firmaları ve piyasanın yapısını göz önünde bulundurarak dahil olacağı pazara karar vermelidir. Firmalar pazarda öncü, izleyici, meydan okuyan ve niş gibi farklı yöntemler benimseyebilmektedir.

Girişimci üretim yapacağı piyasayı kararlaştırmadan evvel gerçekleştireceği piyasa araştırması ile rakiplerini analiz etmeli, sonradan SWOT analizi ile güçlü ve zayıf olduğu noktaları kararlaştırarak, üst düzey rekabet sergileyebileceği bir piyasada üretim yapmalıdır (Küçük, 2003: 48).

- **Sermaye Yetersizliği:** Girişimcinin faaliyetlerini başlatmak için gereken parasal kaynağı “yatırım sermayesi” ve firma oluşturulduktan sonra kâr sağlayacağı döneme dek yapılması gereken ödemeleri karşılayacağı parasal kaynağı “işletme sermayesi” olarak adlandırılmaktadır. Fizibilite etütlerinin gereken miktarda

önemsenmemesi halinde sermaye yetersizliğinden kaynaklanan sorunlar ortaya çıkabilmektedir.

- **Ticaret Bilgisinin Yetersizliği:** Girişimcilerin hem eğitim yoluyla hem de ailelerinin tecrübelerinden faydalanarak ticari bilgi elde etmeleri mümkün olmaktadır (Küçük, 2003: 49).

Eğitim görmeden veya tecrübe edinilmeden girişimcilik yapmak mümkün olmaktadır; ancak üst düzey rekabetin sürdüğü bir piyasada tutunmak için belli bir düzeyde ticaret bilgisine sahip olmak büyük önem taşımaktadır. Sahip olunan bilgi, eğitim görme ve tecrübelerden faydalanma yollarıyla daha işlevsel hâle getirilmelidir.

- **Hazırlıklı Olmadan İşe Başlamak:** Girişimci, gerekli deneyimi taşımadan ve yeterli araştırmaları gerçekleştirilmeden, atılğan bir şekilde faaliyette bulunursa, sahip olduğu avantajlar büyük riskler doğurabilmektedir (Alpugan, 1998: 17).
- **Yetersiz Zaman:** Alıcıların istek ve taleplerine göre gereken reaksiyon seri şekilde sergilenmelidir. Böyle koşullar ortaya çıktığı zaman girişimcinin karar vermek için kısıtlı zamanı olmasına rağmen seri bir şekilde karar alabilmesi gerekmektedir. Bu tür seri bir biçimde verilen kararlarda, ortaya başarısızlık durumunun çıkması olasıdır (Marangoz, 2013: 16).

1.1.7. Girişimcilik Destek Programları

1.1.7.1. Girişimcilik Programları ve Türkiye’de Uygulanması

Dünya ile kıyaslandığında ülkemizin vatandaşlarının girişimciliğinin daha yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Ülkemizde üniversitede öğrenim gören her öğrenci bir girişimci olarak değerlendirilmektedir. Bundan dolayı Türkiye’de öğrenim gören öğrencilerin hayatlarını sürdürdükleri ortamlarda, girişimcilik yeteneklerinin açığa çıkması gerekmektedir. Bu sebeple Türkiye’de girişimcilik konusuyla ilgili konular, öğretim programlarına eklenmektedir (Titiz, 1996).

Ülkemizde girişimcilik konusunda uzmanlaşması için evde ve okulda girişimcilik konusunda eğitim verilmesi gerekmektedir. Ailelerin girişimcilik hakkındaki bilgi seviyesinin arttırılması gerekmektedir. Bundan dolayı, devlet kanalıyla girişimcilik eğitimini cazip hâle getiren uygulamalar geliştirilmektedir.

Global Girişimcilik Platformu'nun 38 farklı ülkede gerçekleştirdiği araştırmanın ortaya koyduğu verilere göre; Őili, Kolombiya ve Finlandiya lkelerinde girişimcilik eğitimi alma oranı %40 iken; ülkemizde %6 olarak tespit edilmiştir (GEM, 2008).

Girişimciliğin zendirilmesi için ülkeler çeşitli çalışmalarda bulunmaktadır. Bu alışmalar girişimciliğin özendirilmesi, girişimciliğin desteklenmesi ve işsizlikle olan mücadelenin arttırılması için yapılan çalışmalardır. Girişimcilikle alakalı politika aşağıda açıklamaktadır.

“Girişimcilik programları; kendi namına çalışma programları, kk işletmelerin geliştirmeye yönelik programlar veya mikro ölçekte geliştirme yardımları gibi farklı isimler adı altında devam ettirilmektedir. Kamudaki istihdam ofisleri gibi kuruluşlar, istihdam imkanı oluşturamadıkları işsizlerin bir kısmına kendi işlerini oluşturabilmeleri için destek sağlamaktadırlar” (zsuca, 2003: 144).

Girişimcilikle ilgili yapılan çalışmalar, doğrudan işsizliği azaltacak bir tasarı olarak değerlendirilmemektedir. Bütünüyle tamamlayıcı izlenceler olarak ortaya konmaktadır. Girişimcilikle ilgili izlenceler tetkik edildiğinde, bu izlencelerin kapsamını; eğitim, danışmanlık programları ve mali teşvikler oluşturmaktadır. Bilhassa bu izlenceler yoluyla iş kurmayı hedefleyen girişimcilere, kredi temini ve danışmanlık konusunda yardımlar sağlanmaktadır.

“Girişimcilik programları ile kurulan işletmeler kısa ömürlü olup yok olsalar bile, katılım sağlayanların bu sayede kazandıkları ticari deneyim sonucunda daha sonradan normal işlere geçiş sağlayabildikleri de görülebilmektedir. Bundan dolayı farklı faal durumdaki istihdam planlamalarından daha uygun olan girişimcilik programları iyi bir seçenek olarak düşünülebilir. Ancak kaynakların israfını azaltmak için de katılımlar arasındaki seçimde program olmasa bile kendi işini kurabilecek kapasite ve durumda olanları seçebilecek gereçler bulmak gerekir. Ayrıca katılım sağlayanların kuracakları işlere ait planların titiz bir Şekilde incelenmesi Şart niteliğindedir” (Biçerli, 2004: 120).

Türkiye'de girişimcilik programları büyük bir ölçüde işsizlikle mücadele amacıyla uygulanmaktadır. İşsizlikle mücadele noktasında, girişimcilik programları politik bir araç olarak kullanılmaktadır. Girişimcilik programlarının ana hedefi; etkili bir girişimci olmak isteyen bireye mali sermaye temin edilerek piyasada faaliyette

bulunmasının sağlanmasıdır. Bu fonların yararlı biçimlerde kullanılmasıyla işsizlik oranında düşüş gerçekleşmesi hedeflenmektedir. Bundan dolayı pazarda faaliyette bulunmak isteyen işsiz bireylere; finansal danışmanlık, bankalarla olan irtibatlarında kolaylık, yönetim tarzıyla ilgili eğitimler, kanunlarla ilgili bilgi desteği sağlanmaktadır (Biçerli, 2009: 504).

Ülkemizdeki araştırmalara bakıldığında, işsiz kitlenin büyük bir çoğunluğunun üniversite mezunu gençler olduğu görülmektedir. Bilhassa bu insanların iş kurmalarının kolaylaştırılması ve faydasız halde durmalarının önüne geçilmesi hedeflenmektedir. Girişimcilik yapmak isteyen bireyler iş yapmak istediklerinde; işin kurulması için ihtiyaç duyulan bilginin verilmesi, işin kurulması için gereken kanuni işlemlerin gerçekleştirilmesi, kuruluş giderleri gibi problemlerin ortadan kalkması gerekmektedir. Ülkemizde KOBİ'lerin ekonomi açısından ciddi önemleri bulunmaktadır. KOBİ'lere bakıldığında rastlanılan ilk madde aşağıda bulunmaktadır;

“Yeni bir iş kurma fikri olan girişimcilerin, bu iş fikrini uygulamaya koyabilme hususunda yeterli girişimcilik kültürü ve bilgi birikimine erişmeden, fizibilite çalışması hazırlamadan iş kurmaları” (KOSGEB, 2011: 50)

İş kurmanın önündeki engellerin aşılabilmesi için ve iş planı içerisinde faaliyette bulunulması için çeşitli desteklerin alınması zorunlu olabilmektedir. Bu konuda girişimcinin destek alabileceği öncelikli kurumun KOSGEB olduğu belirtilmektedir.

“KOSGEB 1990 yılında 3624 Sayılı Kanun ile İmalat Sanayi İşletmelerinin ekonomideki yerlerinin geliştirilmesi amacıyla kurulmuş bir kamu kuruluşudur. KOSGEB'in 1990-2009 yılları arasında imalat sanayi KOBİ'lerine yönelik yapmış olduğu çalışmalar takdirle karşılanmış ve 2009 yılında imalat sanayi dışında yer alan sektörlerdeki KOBİ'lerin de geliştirilmesi görevi KOSGEB'e verilmiştir” (<http://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/baglanti/DesteklenenSektor> 04.06.2017).

İŞKUR 2009 senesinde faal iş gücü piyasaları politikalarının esas uygulayıcısı olması nedeniyle etkinlikte bulunduğu sahaların yaygınlaşmasını hedefleyerek girişimcilik yapmak isteyen bireylere bu konuda eğitim vermiştir (İŞKUR, 2011: 26).

“Girişimcilik Eğitim Programlarının asıl maksadı, İŞKUR'a kaydı olan üyelerin kendilerine ait iş oluşturmaları ve bu işi kurduktan sonra işi büyütmelerine yardım etmek ve KOSGEB Yeni Girişimci Desteğine başvurmaları sağlanarak bu destekten maksimum fayda elde etmelerini sağlamaktır. Eğitim programları ile girişimci

olmak isteyen adayların kendi iş fikirleriyle bağlantılı olarak iş planı oluşturma ve icraata yönelik lazım olan bilgi ve deneyim edindirilmeye çalışılarak bireylerin işletme kurma fikrinin oluşması sağlanmaktadır. 2010 yılı itibarıyla uygulanmaya konan girişimcilik eğitim programlarından 2010 yılı itibarıyla 8.306 kişi, 2011 yılında 24.145 kişi, 2012 yılında 25.475 kişi ve 2013 yılı Eylül ayı sonlarındaysa 14.652 kişi faydalanmıştır” (İŞKUR, 2013: 65).

KOSGEB girişimciliği artırma maksadıyla çeşitli çalışmalar ve programlar oluşturmaktadır. Bu programların kapsamında girişimci kişilerin artması hedeflenmektedir. KOSGEB’in girişimciliği artırma amacıyla uyguladığı bir program 1999-2001 seneleri arasında uygulanan “genç girişimci yetiştirme programı” olarak değerlendirilmektedir. Programın hedefi; üniversitede öğrenim gören öğrencileri iş kurmaya özendirerek, akademi çevresinde bir çeşit girişimcilik eğilimi yaratmaktır. 1999-2001 seneleri arasında KOSGEB üniversite öğrencilerine 18.500 kişi/saat eğitim vermiştir (Karabulut, 2007: 74).

1.1.7.2. KOSGEB Girişimcilik Destek Programları

KOSGEB’in sağladığı Girişimcilik Destek Programlarının hedefi; girişimciliğin özendirilmesi, yayılmasının sağlanması ve başarılı firmaların piyasada oluşmasını sağlamak olarak ortaya konmaktadır. Destek programlarından 31/12/2017 tarihine kadar küçük işletmeler, büyüklüğü orta olan işletmeler, girişimciler ve işletici kuruluşlar faydalanmıştır (<http://www.kosgeb.gov.tr> 08.05.2017).

Girişimcilik Destek Programları aşağıdaki gibi sıralanmaktadır. Bunlar;

- Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi,
- Yeni Girişimci Desteği,
- İş Geliştirme Merkezi Desteği,
- İş Planı Ödülü

Uygulamalı Girişimcilik Eğitimlerinin hedefi; girişimcilik eğiliminin artması yoluyla etkin bir firmanın kurulmasının sağlanmasıdır. Girişimcilik konusunda verilecek eğitimler yoluyla; kişilere girişimcilik anlayışı kazandırılacak, iş kurma konusunda cesaretlendirilecek ve iş hedefleri doğrultusunda eylemlerde bulunma

becerisi kazandırılacaktır. Bununla beraber girişimcilikle ilgili tecrübe ve bilgi elde etmeleri sağlanacaktır.

Uygulamalı Girişimcilik Eğitimleri Türkiye’de KOSGEB yoluyla organize edilmektedir. KOSGEB tarafından düzenlenen eğitimler; türlü kurum ve kuruluşlar kanalıyla verilmekte, bununla beraber üniversitelerde de girişimcilikle ilgili dersler örgün öğretimde yer bulmaktadır.

Uygulamalı Girişimcilik Eğitimleri; asgari 32 saatlik ve herkesin katılabileceği, ücret talep etmeyen eğitimler şeklinde hazırlanmıştır.

Yeni Girişimci Desteğinden yararlanmak isteyen bireyler Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi’ne katılmış veya İŞGEM’e katılmış bireyler olmalıdırlar. Yeni Girişimci Desteğinden yararlanacak bireylerin girişimcilik desteği talep ettiği en son senede aynı sektörde herhangi bir firmaya sahip olmaması şartı bulunmaktadır. Bununla beraber girişimcilik desteği talep etmiş kişilerin herhangi bir firmada yarı yarıya ortaklığının olmaması şartı bulunmaktadır.

Girişimcinin oluşturacağı firmanın; Türk Ticaret Kanunu’nda tanımlandığı şekliyle tüzel veya reel kişi pozisyonuna sahip olması lazımdır. Girişimci desteğinden yararlanmak isteyen kişinin destek alınan zaman diliminde diğer bir firma bünyesinde SGK’ya bağlı hâlde iş yapmaması koşulu bulunmaktadır. İnkübatörlerde çalışması hedeflenen öğretim personelleri için böyle bir koşul bulunmamaktadır. Bundan dolayı girişimci desteğinden yararlanacak bireylerin SGK ve Türk Ticaret Kanunu’na göre herhangi bir firmaya sahip olup olmadıklarının tespit edilmesi icap etmektedir.

1.1.7.3. KOSGEB Yeni Girişimcilik Programı

Girişimcilik desteklemelerinden yararlanacak olan kişilerin alacağı destekler şu şekilde sıralanmaktadır;

“1-İşletmenin kuruluş faaliyetleri için hibe miktarı 2 bin TL destek verilmektedir”.

2-“İşletmeyi Kurma döneminde Makine, Teçhizat, Ofis Donanım ve Yazılım Desteği niteliğinde, işletmelerin kuruluşundan başlayarak 24 ay içinde satın alınan/alınacak makine, teçhizat, yazılım ve ofis donanımları için geri ödemesiz destek miktarı en fazla limit 18.000 TL olarak desteklemede bulunmaktadır”.

3-“İşletmenin giderleri desteği kapsamında, işletmenin kuruluş tarihinden başlayarak 24 ay içinde ödenmesi gereken kira ve çalıştırılan elemanların net ücretlerine dönük olarak aylık en fazla 5.000 TL ve toplamda geri ödemesiz olarak 30.000 TL destek sağlanmaktadır”.

4-“Kuruluş dönemi makine, teçhizat, yazılım ve ofis donanım desteği ile işletme giderleri desteği üst limitleri; bu destek unsurları için belirlenen üst limitlerin toplamını geçmeyecek şekilde ihtiyaç duyulması durumunda Kurul Kararı ile %50’yi aşmayacak şekilde arttırılabilmektedir. Bu durumda Kuruluş Dönemi Makine, Teçhizat, Yazılım ve Ofis Donanım Desteğinin üst limiti 27.000 TL, İşletme Giderleri Desteği üst limiti 45.000 TL ve bu iki desteğin üst limitleri totalde 48.000 TL’yi geçemez”.

5-“Sabit Yatırım Desteklemeleri niteliğinde; işletmenin kuruluş tarihi itibarıyla 24 ay içinde satın alınacak makine, teçhizat ve yazılım için teminat karşılığı geri ödemesi yapılacak şekilde 100.000 TL destek verilebilmektedir” (<http://www.kosgeb.gov.tr> 04.05.2017).

İş Geliştirme Merkezi (İŞGEM) Desteği’nin hedefleri ise şöyle sıralanmaktadır. Bunlar; KOBİ’ler için İş Geliştirme Koçluğu, bununla beraber destek ağlarına ulaşım temin edilmesi, girişimcinin mali desteklere ulaşımının temin edilmesi, firmalara müsait yerlerde iş olanağı sağlanması, ofis işleri için hizmet sunulması maksadı ile kurulacak olan İŞGEM’in firma ve kuruluş maliyetlerine destek olmak şeklinde sıralanmıştır.

Yüksek Öğretim Kurumları, Belediyeler, Özel İdareler, Meslek Kuruluşları ile İnkübatörler bu destek için başvuruda bulunabilmektedir. İŞGEM’in kuruluş desteğine maksimum 1,5 sene sınırı getirilmişken, İŞGEM’in işletme desteğine maksimum 3 senelik bir sınır konulmuştur.

Aşağıda sıralanan destekler İŞGEM kuruluş desteğini oluşturmaktadır. Bunlar;

“1-Bina tadilatları için 500 Bin TL’dir.

2-Ofisler ve ortak kullanılacak alanlar için gereken mobilyalar ve donanım alımı için toplam 100 Bin TL

3-Çalıştırılacak Personelin ücreti personel başına 3.000 TL’yi aşmayacak şekilde en üst limit üç personel için toplam 50 Bin TL olmak üzere, hibe olarak destek üst limiti 650.0 TL’dir” (KOSGEB, 2016).

Aşağıdaki destekler ise İŞGEM işletme desteğini oluşturmaktadır. Bunlar;

“1-Personel net ücreti kişi başına 3.000 TL’yi geçmeyecek şekilde en fazla 5 personel için toplam 100.000 TL

2-İŞGEM işletmelerine yönelik eğitim ve danışmanlık çalışmaları için 50.0 TL

3-İŞGEM Binası büyük olmayan tadilat için 20 Bin TL

4-İŞGEM tanıtım ve organizasyon giderleri, işbirliği ağlarına erişim giderleri için 30 Bin TL, hibe olarak destek en fazla 200.000 TL’dir” (<http://www.kosgeb.gov.tr> 07.05.2017).

İŞGEM kuruluş ve işletme desteği elde etmek için başvuru yapan kurumlar ve bireylerin, başvurularını KOSGEB Müdürlüğü’ne yapmaları lazımdır. Başvuruda bulunacak kurumların iş planı ve gerekli belgelerle başvuruda bulunmaları gerekmektedir. Başvuru talebinde bulunan kurumların, başvuruyu yapmadan evvel www.kosgeb.gov.tr sayfasından KOSGEB Veri Tabanına kayıt bırakmaları koşulu bulunmaktadır.

Yüksek Öğretim Kurumları yoluyla örgün eğitim müfredatında eğitimi verilen girişimcilik dersini alan öğrencilere İş Planı Ödülü Yarışması organize edilmektedir. İş Planı Ödülünden faydalanmayı talep eden öğrenciler başvurabilmektedir. Ödülden yararlanmak isteyen öğrencilerin KOSGEB’e başvurmaları gerekmektedir. Hazırladıkları iş planları ile ilk üç sırada yer alan öğrencilerin maksimum 2 sene içerisinde iş kurmaları sonucunda birinci 15.000 TL; ikinci 10.000 TL ve üçüncü 5.000 TL ödül kazanmaktadır (<http://www.kosgeb.gov.tr> 07.05.2017).

1.1.7.4. Dünyada ve Türkiye’de Girişimcilik Programları

Dünya genelindeki girişimcilik eğitimi örnekleri incelendiğinde, zirvede ABD’nin yer aldığı ortaya çıkmaktadır. Konuyla ilgili Harvard Business School’da, 1947 senesinde, ilk eğitim verilmiştir. Bu mevzuyla ilgili ilk akademik programların ortaya çıkışı 1960’lı yıllara denk düşmüş, 1965 yılından sonra programlar iyiden iyiye artmıştır. Koh’un (1996) çalışmasının verilerine göre, 1993 senesinde 400’ü aşkın ABD’ye ait üniversitelerde lisans programında veya yüksek lisans programlarında girişimcilikle ilgili eğitim alınabilirken, 2003 senesinde bu rakam 1600 kadardır (akt. Katz, 2003).

Günümüzde ABD’de girişimcilik konusundaki eğitimler, 1600’ü aşkın okulda 2.200’ü aşkın ders; 44 adet akademik hakemli dergi; 277 adet donatılmış pozisyon ve 100’ü aşkın kurulu merkez ile devasa rakamlara ulaşmıştır (Katz, 2003).

Girişimcilik konusundaki eğitimin artmasının tek nedeni, girişimcilik eğitim işletmelerindeki artışa dayandırılmamaktadır. Girişimciliğin daha fazla özendirilmesi üniversitelerin lisans programlarına girişimcilikle ilgili seçmeli dersler ve yüksek lisans programları oluşturulma yoluyla sağlanmaya çalışılmaktadır. Daha önce girişimcilik seçmeli ders şeklinde seçilebilirken, artık ana dal olarak seçilebilmektedir. Öğrencilerin girişimcilikten mezun olması mümkün hâle gelmiştir.

Girişimcilik eğitiminin lisans alanında bir dal olarak verilmesi ilk defa Babson Yüksek Okulu’nda 1968 senesinde gerçekleşmiştir. Bundan dolayı Babson Yüksek Okulu girişimcilikle ilgili lisans ve yüksek lisans eğitimini en başarılı şekilde gerçekleştiren okul olarak lanse edilmektedir (Katz, 2003).

1919 senesinde Roger Babson ismindeki girişimci Babson College okulunu kurmuştur. Okulun bütün öğretim programı, girişimciliğin özendirilmesi, etkili büyüme ve yenilikçilik üzerine hazırlanmıştır. İktisat fakültesi, firma kurmak için gereken basamaklarda pazarlama, hukuk, finans ve yönetim konularıyla alakalı az zamanda tamamlanan kurs hizmetleri vermektedir. Öğretim programı bütünüyle bir girişimciliğin nasıl yapılacağı konusuna yoğunlaşarak işletme kapsamıyla bütünlük hâle gelmiştir (Stowe, 2008).

ABD’de, girişimci eğitimi ile alakalı birleşik milli bir düzen günümüz itibarıyla mevcut değildir. Girişimcilik eğitiminde meydana gelen değişimler Avrupa’da yavaş bir şekilde gerçekleşirken; ABD’de gecikerek gerçekleşmektedir. Girişimcilik eğitiminde İngiltere ve Fransa’ya bakıldığında, bu devletlerin girişimcilik eğitimlerine başlama tarihlerinin 1970’li yıllara kadar uzandığı ortaya çıkmaktadır. Küçük firmaları özendirmek amacıyla Büyük Britanya Küçük İşletmeler Yönetimi Eğitim Toplantısı 1975 senesinde gerçekleşen çalışma, İngiltere’de girişimcilikle alakalı yapılmış ilk çalışma olarak nitelendirilmektedir. Fransa’da ise girişimcilikle alakalı olarak 1978 senesinde Hautes Etudes Commercial Okulları oluşturulmuş ve firma kurma dersinin eğitimi verilmiştir (Guzman ve Linan, 2005).

1990 senesinden sonra girişimcilikle ilgili eğitimler hızla artmıştır. Avrupa’da girişimcilik eğitime olan yönelim az olmakla beraber, gün geçtikçe eğitime yönelim hızla artmıştır. Günümüz itibariyle Avrupa’da girişimcilik eğitiminin büyük oranda artış gösterdiği gözlemlenmektedir. Yine de girişimcilik eğitiminin hangi şekillerde yaygınlaştığının tespiti zor bir durumdur. Avrupa’da, mühim bir gösterge olarak değerlendirilen, öğretmen ve araştırmacıları ortak bir noktada buluşturan kurumlar mevcut değildir. Bundan dolayı konunun aydınlatılması zorlaşmaktadır. Öte yandan, organizasyonların eğitim biçimlerindeki milli farklılıkları veya politik destek araştırmayı zor hâle getirmektedir. Bunlara rağmen, girişimcilik eğitimi konu alan bazı çalışmalar Avrupa’da mevcuttur. Avrupa eğitim kurumları, Amerika’daki kurumlar ile karşılaştırıldığında daha merkeziyetçi yapıda oldukları görülmektedir. Nihayetinde öğretim programları ve öğretim biçimleri daha elastiktir ve meydana gelen değişiklikler milli düzeyde olmaktadır. Bundan dolayı, Avrupa’daki okulların girişimcilik eğitimi verme çalışmaları şaşırtıcı bir durum teşkil etmemektedir (Guzman ve Linan, 2005).

Avrupa’nın daha girişimci bir kimlik kazanması için girişimcilik konusuna yoğunlaşmak gerekmektedir. Bu durum AB’nin esas politikaları arasında yer edinmektedir. Bununla beraber, bu hedefe ulaşma adına Avrupa Birliği çeşitli çalışmalar düzenlemektedir. Bundan dolayı kuruluşa üye ülkelerin girişimci kimlikleri inceleme altına alınmaktadır. Yunanistan’da eğitim veren Sivitanidios Teknik Okulu’nda sanal işletmelerle alakalı çalışmalar yürütülmektedir. Okul girişimcilik eğitimi konusunda büyük katkılar sağlamaktadır. Öğretim programında girişimcilikle ilgili teorik dersler bulunmakta ve derslerin uygulaması sanal işletme aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Programlar çok pozitif etkiler göstermektedir. Bundan dolayı, bu şekilde eğitim veren teknik okulların sayısının artırılması düşünülmektedir. Bu tür eğitim veren okullarda girişimciliğin öğretim programına iş planı düzenleme ve girişimcilik kuramı ile alakalı dersler konmuş ve bu yolla ders alan öğrencilerin hazır hâle getirilmesi hedeflenmiştir. Öğrencilere girişimcilikle alakalı bilgi verilmesi ve teşvik edilmeleri maksadıyla girişimcilik büroları hizmet vermektedir. Yunanistan’da, bilhassa öğrencileri yönlendirecek girişimcilikle ilgili bilgi veren kuruluşlar oluşturulmuştur. Bu kuruluşlar kanalıyla girişimcilik yapmak isteyenlere konuyla ilgili destek olunmakta, bununla beraber firmalara patent alma mevzusunda danışmanlık sağlanmaktadır. İrlanda’da bilhassa büyüme ihtimalleri olduğu gözlemlenen firmaların

geliştirilmesi amacıyla faaliyetler geliştirilmekte, girişimcilik yapan kişi sayısının yükselmesi için çeşitli teşvik paketleri oluşturulmaktadır (Campus Company Programme, 2016).

İrlanda'da bölgesel kalkınma stratejisinin bir bileşeni olarak geliştirilen girişimcilik programları bilhassa üniversiteden mezun olan öğrencilerin firma kurmalarına yardımcı olma amacıyla oluşturulmaktadır. Bu programlar bir sene boyunca hizmet sağlamaktadır. Bununla beraber, akademisyenlerin çalışmalarıyla ticari yaşamın birleştirilmesi amacıyla teşviklerde bulunmaktadır. Firma kurmanın uygunluğu açısından ülke ikinci sıradadır, eğitim etkinliği açısından bakılırsa üçüncü sırada yer aldığı görülmektedir.

İngiltere'de girişimcilikle alakalı çeşitli teşvik ve eğitim faaliyetleri oluşturulmuştur. İdari yüklerin düşürülmesi maksadıyla düzenlenen teşvik programları bulunmaktadır. Bu program Düzenleyici Reform Yasası ve Düzenleyici Reform Eylem Planı olarak adlandırılmaktadır. Planın esas hedefi ise geleceği parlak olarak değerlendirilen küçük firmaların bölgesel risk sermayesi fonları yoluyla desteklenmesidir. Kredi temini konusunda çeşitli sıkıntılar yaşayan firmalara Kredi Garanti Fonu yoluyla kredi temin edilmektedir. Bilhassa üniversiteler ve kolejlerde girişimcilik eğitimleri uygulamaları getirilmiş ve eğitim alan öğrenciler için teşvik eden uygulamalar getirilmiştir. Bununla beraber uluslararası sahada yatırım gerçekleştirme arzusunda olan işletmeler ve bireylere destek sağlama maksadıyla Hükümet Destek Ulusal İş Ağı oluşturulmuştur.

Girişimcilik eğitimi Finlandiya'da yüksek düzeyde önemsenmektedir. Bundan dolayı lisans ve lise müfredatlarına girişimcilik eğitimleri eklenmiştir.

Girişimcilik eğitimi konusunda eğitim veren çeşitli programlar Almanya'da mevcuttur. Programlardan bir tanesi Federal Eğitim ve Araştırma Bakanlığı aracılığıyla düzenlenmiştir. Program EXIST Programme şeklinde adlandırılmaktadır. Bu programın sağladığı eğitimle teknik okul, üniversite ve iş dünyası arasında bir buluşma sağlanmaya çalışılmaktadır. Böylelikle kurumların girişimci bir kimlik elde etmeleri sağlanmaya çalışılacaktır.

Hollanda’da girişimcilik eğitimi veren birçok program bulunmaktadır. Bu programları kamu kurumları, bakanlıklar ve firma sahipleri desteklemektedir. Programlar kurumlar arasındaki eş güdümü sağlama amacıyla hazırlanmıştır.

Ülkemizde ise girişimciliğin teşvik edilmesi için KOSGEB Yeni Girişimci Desteği oluşturulmuştur. Bu desteklemeler sayesinde bireyler girişimciliğe yönlendirilmektedir. Bu destek programı yoluyla KOSGEB Yeni Girişimci Desteği geniş kitlelere hitap etmektedir. Bu destek programı kapsamında ön ödeme ve girişim sermayesi olmaması bir handikap olarak nitelendirilmektedir. Yapılan ödemelerin çeşitli kriterlere göre yapılması da bir handikap olarak nitelendirilmektedir. Gıda ve hizmet sektöründeki küçük firmaların desteğin kullanımı, diğer sektörlerle göre daha fazladır. KOSGEB Yeni Girişimci Destek Programının Türkiye’nin ihracat hacminde pozitif bir etkisi olmadığı görülmektedir. Bu programların negatif bir özelliği olarak değerlendirilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. BÖLGESEL KALKINMA VE İLİŞKİLİ KAVRAMLAR

2.1. Bölgesel Kalkınma

Bölgesel kalkınma; endüstrileşmenin belirli alanlarda toplanmasının neticesinde oluşan bölgelerin arasındaki eşitsizliği gidermek maksadıyla geri kalan yerleri sanayileştirip gelişmiş bölgelerin seviyesine çıkartmak suretiyle ülkede adaletli bir refah dağılımı temin etmektir (İlkin, 1983'den akt. Cihangir, 2011). Bir anlamda bölgesel kalkınma bölgeler ölçeğinde "Fakirlik Kısır Çemberi"nin kırılması olup bölge içindeki gelişim potansiyelini ortaya çıkartmak ve bunu harekete geçirmek; bunun yanında bölge dışındaki birikimleri bölgeye ithal edip itici bir güç olarak kullanmak manasına gelir (TOBB, 1989'dan akt. Cihangir, 2011).

Her yönü ile bölgesel kalkınma geri kalan bir ülkenin kalkınmasıyla benzerdir. Çözümü de aynı nitelikleri barındırmaktadır. Öncelikli iş büyümeye hız kazandırmak, gelir düzeyini yükseltmek, tasarrufu artırmak, sermaye birikimini yoğunlaştırmak, ekonomik farklılıkları gidermek gibi sosyoekonomik değişimleri gerçekleştirmektir. Ülke ekonomisine bölgesel kalkınmanın yararlarını şöyle sıralamak mümkündür (TOBB, 1989'dan akt. Cihangir, 2011):

- Bölgelerin arasındaki refah düzeyi farklarını giderme,
- Şehirleşme ve iktisadi mekanın en uygun biçimde düzenlenmesi,
- Düalist niteliği olan ekonomik yapıyı bütünleştirme,
- Ülke içerisinde nüfus- kaynak dengesini tesis etme,
- Ülkenin farklı yerlerinde bulunan kaynakların ekonomik faaliyetler içerisinde değerlendirilip yüksek kalkınma hızının gerçekleştirilmesi.

2.1.1. Bölgesel Kalkınmada Önemli Etkenler

Bir bölgeye ait nüfusun genel özellikleri, kısa vadeli olmayan ekonomik sistemin gerekli kıldığı biçimde uygulanan sosyal politikaların sonucu olarak farklılaştırılabilir. Haberleşme ve ulaşım sistemi yoluyla ekonomik faaliyetlerin etkin olduğu bölge

çevresindeki diğer bölgeleri kendisine bağlar. Bu sebeple uzun vade diyebileceğimiz (10 yıl ve üzeri) sermaye, altyapı, nüfus yoğunluğu ve sektörel yapıda yapılan dengelemeler kalkınmayı devam ettirici etkenlerdir. Çok uzun vade diyebileceğimiz (50 yıl ve üzeri) doğal kaynaklar dar boğaz teşkil etse de teknolojideki yenilenmeler darboğazın sona ermesini neden olabilecek niteliğe sahiptir (Bilen, 2006).

Bir bölgenin kalkınmasını sağlayan potansiyel etkenler altı başlıkta incelenebilir: Bölgelerin doğal kaynakları, bölgenin nüfus yapısı, bölgenin ülke içerisindeki konumu, şehirleşme durumu, sektörel durumu ve sermaye yapısı.

Bölgelerin doğal kaynakları: Kaynağın, kaynak sayılabilmesi için gerekli olan üç şart vardır. Bu üç şartın en başında gelen, kaynağın fayda sağladığının, içinde bulunulan zamana, kültür yapısına, tercihlere, kanun ve kuralların bütününe göre kabul edilmesi, ikinci şart söz konusu kaynağın lazım olduğunun bilinmesi ve bu bilinmişliğin bağlı olunan teknoloji ile bilgi akışına sahip olunması, üçüncü şartsa kaynağın yerin altından çekilip kullanmaya hazır hale getirebilecek makine ve teçhizat bilgisinin var olmasıdır (Bilen, 2006). Bir ülkede doğal kaynakları iktisadi olarak değerlendirilebilmek, teknolojideki gelişmeler aracılığıyla sağlanmaktadır. Doğal kaynaklardan faydalanabilmek için, araştırmalar yapılmakta ve teknolojik kalkınma mekanizmaları devreye sokulmaktadır. Doğal kaynaklardaki rezerv oranı bölgenin üretimde ne kadar pay sahibi olduğunu, kaynaktaki kalite durumuyca üretimin niteliğine etki yapmaktadır (Abuşoğlu ve İnan, 1989). Doğal kaynaklar yönünden bol rezervi olan bölgeler, sahip oldukları bu rezervlerin kullanıldığı sektörlerde uzmanlaşarak gelişimlerini sağlamaktadırlar. Bu gelişimi sağlamak içinse kaynağı işleyebilecek teknolojik yeterliliğe sahip olmak gerekliliği vardır. (Bilen, 2006). Doğal kaynak açısından kıt bölgelerin ise bu tür avantajlarından yoksun olması, zengin doğal kaynakları olan ve bu kaynakları işleyebilecek teknolojik imkanları olan bölgelerle gelişmişlik rekabetinde geri kalacağı kaçınılmaz sonudur.

Bölge nüfusunun yapısı: Ekonominin olmazsa olmazı insandır. Nitekim mal ve hizmet üretmek/tüketmek insan olmadan gerçekleşebilecek bir şey değildir. Bu açıdan nüfusun niceliği ve niteliği, ülkenin beşeri sermayesinin belirlenmesi yönünden çok önemli bir faktördür. (Bilen, 2006). Nüfusun nicelik açısından yeterli olmaması ülke kaynaklarının atıl kalmasına neden olduğu gibi, ekonomik kaynakların yetersiz geleceği

kalabalık nüfus da, işsiz insan topluluğuna, gelirin fazla sayıda birey tarafından pay edilmesine, refah seviyesinin istenilen seviyeye çıkmamasına ve sosyoekonomik sorunlara sebep olmaktadır. Nüfusun genel yapısı incelenirken nüfusun nasıl bir artış gösterdiği, nüfusun eğitim seviyesi, yaş ve cinsiyet yapısı, medeni durumu, çalışmayan nüfusun çalışan nüfusa oranı, ırk oranı ve dinsel tercihler yönünden genel yapısı dikkate alınmaktadır. Hızlı şekilde gerçekleşen nüfus artışı, sağlık ve eğitim gibi konularda harcamaları, şehirlere göç miktarını, konuta olan talebin artmasını sağlayarak ülkenin gelirinin daha fazla kişi tarafından paylaşılmasına sebep olmaktadır. Uzun vadede düşünüldüğünde bu harcamalar gelişme için şart durumundayken, kısa vadede üretken yapıda yatırımlar olmadığından, ülkenin kalkınma hızını artırıcı olan kaynakları yok eder. Hızlı nüfus artışı ayrıca tüketimde de artmaya sebep olduğu için ekonomik yönden olumsuz sayılmasa da, yatırımlara gidecek kaynakların azalmasına yol açarak kalkınmanın olumsuz yönden etkilenmesine neden olmaktadır (Karluk, 2002: 126). Büyüme ve kalkınma hızı nüfusla karşılıklı etkileşim içindedir. Nüfustaki artış hızı işgücünde artışa, sermaye birikimine, teknolojik gelişmeye ve doğal kaynakların kullanılmasına doğrudan etki eden bir faktör olarak göze çarpmaktadır. Başka bir bakış açısıyla bakılacak olursa; toplam nüfus içindeki eğitim durumu, sağlık, üreme sağlığı, yoksulluk durumu, aile refahı, çevresel faktörler, göç gibi etkenlere bakılarak kalkınmışlık durumu hakkında bilgi alabileceğimiz göstergelerdir (DPT, 2003).

Coğrafi konumu: Bölgenin ekonomik yapısı bakımından içinde bulunulan bölgenin coğrafi özellikleri çok önemli bir faktördür. Bölge coğrafi olarak ticaretin kalbinin attığı merkezlere uzak durumdaysa, ulaşım ve bilgi edinme maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle bu tür bölgelerin diğer bölgelere göre piyasaya girme şansı düşük olur. Bölgesel çapta düşündüğümüzde, bir işletmenin kurulmasını etkileyen fiziksel faktörler vardır. Enerjiye yakın durumda olma, fabrikaya taşınması yapılan malların ve hammaddelerin taşınmasında demiryoluna yakınlığı, liman veya karayolları ağına yakınlık durumu, bölgede uygulanan işçi ücreti politikası, arazinin değeri v.b. gibi faktörler coğrafi konumla direkt bağdaştırılabilir. Bu faktörlerin kurulan işletme için elverişli coğrafyada olması; üretimde işletmenin avantajlı konuma geçmesini ve üretimdeki verimliliğinin artmasına sebep olur. Ulaşımdaki ağın oluşturulması ve gelişiminin sağlanması, özel sektördeki yatırımlar için uygun bir ortamın oluşmasını sağlar. (Bilen, 2006: 157).

Yerleşmedeki sistem ve yapı: Bölgelerin nüfus yönünden aşırı kalabalıklaşması ya da aşırı büyümesi ulusal bazda, bölgesel olarak dengesizliklere sebep olmakta ve bu da fazla miktarda sosyoekonomik probleme sebep olmaktadır (Yurtseven, 2007:152). Ekonomik olarak kalkınmayı süratlendirmesi beklenen kentleşme durumunun, dengesiz bir şekilde gerçekleşmesi kalkınmadaki maliyetleri yükseltmekte ve aşırı kalabalık olan bu türden bölgelerde üretim ve tüketim maliyetlerini de artırmaktadır. Bu sebeple kalabalığın çok fazla olduğu yerleşimler ve kırsalda olan bölgeler, kalkındırılması öncelikli olan bölgeler arasında yerini almaktadır. Uygulamada olan bölgesel strateji en temelde nüfus olmak üzere ve diğer üretim faktörlerinin kırsal bölgelerden aşırı kalabalık bölgelere kaymasını engellemeye yöneliktir. Yerleşme sistemi, bölgesel kalkınma stratejileriyle birleştirildiği zaman iktisadi bakımdan gelişmeye uygun hale gelmektedir.

Sektörel yapısı: Çalışan nüfusun sektörler arasındaki dağılımı, o sektörün katma değer, kullanmış olduğu teknoloji, kalkınmışlık durumu ve kişisel gelir seviyesi ile doğrudan ilgilidir. Bunların haricinde bölgede kullanılan teknolojiyle kişi başına düşen üretim arasında doğru orantı vardır. Gelişen sanayi ve hizmetler sektörü gelişimini sağladıkça iş gücüne ihtiyaç duyar; ve bu işgücü ihtiyacını tarım sektöründen karşılar. Tarımda çalışan nüfus azaldıkça kalkınmadaki hız yükselmektedir (Yurtseven, 2007:161). Bölgenin özellikleri ile uyum içinde gelişen sektörel yapı, bölgede pozitif içsel ve dışsal ekonomilerin yaratılmasına uygun ortamı sağlamaktadır. Sektörel yapıdaki uyumsuzluk durumunda, bölgesel politikalarındaki araç ve gereçler kullanılarak, kalkınmayı gerçekleştirecek konuma getirilir. Bu çalışma yapılırken bölgedeki sektörel yapı durumu incelenerek, bu yapılanmaya uygun olan stratejilerin (bütünleşme kavramı çerçevesinde) oluşturulmasıyla bölgesel kalkınmanın dengeli bir şekilde sağlanması amaçlanmıştır.

Sermaye yapısı: Teknolojideki gelişmeler, müteşebbis ve işçilere sağlanan eğitimler, çevresel etkenler, kültürel doku gibi birden fazla etkenin ekonomideki büyüme üzerindeki tesiri yadsınamaz bir gerçektir. Ancak bütün bu faktörlerin kalkınma yönünden elverişli bir şekilde kullanılması sermayenin birikimi ile sağlanabilmektedir. Bu sebeple kalkınmaya yönelik plan hazırlayan kalkınma plancılar, sermayedeki birikimin kalkınmadaki durumun olmazsa olmazı olarak kabul etmektedirler (Yurtseven, 2007:172). Sermaye yapısı, toplumun üretiminin tamamını harcamayıp bir

bölümünü sermaye mallarına yönelik tasarrufta bulunmasıdır (Han ve Kaya, 2002:147).Şayet bir bölge sermaye yapısı gelişimini yeterince sağlayamamışsa, yani kalkınmanın gerçekleşmesi için yeterli miktarda tasarruf yapılmamışsa sermaye yapısı gelişmiş bölgelerden sermaye yapısı gelişmemiş bölgeye sermaye akışı sağlanmaya çalışılarak, bölgesel strateji araçları kullanılarak bölgenin gelişmesi sağlanabilir. Sanayileşme adımlarının başlayabilmesi için dışarıdan sermaye akışı başlatılmadığı sürece, bu bölgeler geri kalmışlığın kısır döngüsünden sıyrılmazlar (Abuşoğlu ve İnan, 1989:96).

2.1.2. Bölgesel Kalkınma Politikalarının Amaçları

Değişen süreçte bölgesel kalkınma çok disiplinli bir kapsamda değerlendirilmektedir. Bu farklılık hem bir soruna farklı disiplinlerin analizleriyle yaklaşılmasını, hem de her bölgede yapılan uygulamaların o yere has bir durum olduğu anlayışının yerleşmesini sağlamaktadır (Yurtseven, 2007:171).

Günümüz dünyasında, ekonomik ve sosyal açıdan farklı boyutlarda olsa da bölgesel farklılıkların olduğu hemen hemen bütün ülkelerde görülmektedir. Farklılıklar, coğrafi şartlar ve bu bağlamda doğal kaynaklar, demografik yapı, bölge halkının yaratıcılığı, sermaye birikimi, bölgenin mallarına olan talep, altyapının niteliği, girişimcilik karakterinin gelişmişliği gibi birçok etkene bağlı olarak ortaya çıkabilmektedir. Bu farklılık bölgeler arasında oluşan ekonomik ve sosyal dengesizlik, ortaya çıkış nedenleri yönünden, uluslararası görülen ekonomik gelişmişlik farklılıklarıyla paralellik gösterebilmektedir (Dinler, 2005: 97-98).

Bir ülkenin geri kalmış veya az gelişmiş bölgelerinin gelişmemesinin temel nedenleri; kurumsal yapıdan doğan engeller ve bazı faktörlerin zaman içinde değişiklikler göstermesi, doğal kaynakların yetersizliği, coğrafi ortamın getirdiği bazı güçlükler olarak sıralanabilmektedir. Geri kalmış bölgelerde işsizlik sorunu başta olmak üzere sağlık ve eğitim gibi kamu hizmetlerinin yetersizliği, bu bölgelerde yaşayanların genellikle gelir seviyesinin düşük olması nedeniyle, geri kalmış bölgelerden gelişmiş bölgeler yönüne bir göç yaşanabilmektedir. Bu göçler gecekondular sorunu, işsizlik ve altyapı gibi birçok sorunları da beraberinde getirmektedir. Gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin bir bölümünde, geri kalmış bölgelerin kalkınmaları için çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar hangi yollarla yapılırsa yapılsın kararlı bir devlet

faaliyetini gerektirmektedir. Devlet bir yandan kamu yatırımlarını aktarırken, özel kesim içinde bölgelere göre farklılık gösteren, teşvik sistemi, vergi indirimi, yatırım kredisi, kredi garantisi, yer değiştirmedeki yardımlar gibi uygulamalarla geri kalmış bölgelerin kalkınmasını sağlamaya çalışabilmektedir (Gündüz, 2006: 39).

Ülkemizde bölgeler arasındaki gelişmişlik makasının açıklığı dikkate alındığında, bölgesel yenilik politika ve stratejilerini uygulama ihtiyacı her zamankinden fazla ortaya çıkmakta ve bu kapsamdaki politikaların seri bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Bölgelerin rekabet edilebilirliklerinin artırılması açısından bölgesel yenilik sistemlerini oluşturmak ve uygulamak üzere, belirli bir alt yapıya sahip bölgelerden başlanarak, yerel veya merkezi olarak kurulan kalkınma kurumlarının koordinasyonunda, bölgesel yenilik politikalarının seri bir şekilde hazırlanması ve uygulanması gerekmektedir (Kara, 2008: 159-161).

2.1.2.1. Büyüme Amacı

Ekonomik büyüme ve kalkınma, dünyadaki bütün ülkelerin temel maksadıdır. Bu temel maksada ulaşmadaki hedefi ise, ülkenin elindeki kaynak ve olanaklarını en verimli şekilde kullanabilmektir. Birçok ülkede bir merkez çevresinde yoğunluğu artan ekonomik oluşumlar, bölgelerarasındaki gelişmişlik düzeyi farklılıklarını meydana getirmiş ve büyük çapta dengesizliklerin olmasına sebep olmuştur. Bu süreç, bölgelerin ekonomik etkilerini, nüfustaki dağılımı, çevrenin ve doğal dokunun doğallığını bozmuş, kalkınmanın ekonomik ve sosyal maliyetlerini yükseltmiş ve bütün bunlar daha ileri gelişmeye olanak vermeyen tıkanıklara neden olmaktadır. Bu tıkanıklıkların giderilmesi ise, bölgesel kalkınmanın amaçlarının net bir biçimde belirlenmesini gerektirmektedir (Çarkçı, 2008: 39-40).

Bazı ülkeler için sermaye birikimi süreci oldukça güç olabilmektedir. Genellikle önemli miktarda yabancı sermaye ihtiyacı ortaya çıkabilmektedir. Bazı ülkeler doğal kaynak olarak zengin; kimileri ise değildir. Bu jeolojik dengesizlik sonucu oluşan yenilenemez doğal kaynaklar sayesinde sermaye birikimi sürecindeki uzun ve yorucu mesafeyi daha hızlı alma gücüne sahip olabilmektedir ve kimi ülkeler ise, doğal zenginliklerini fiziksel ve insan sermayesine yansıtabilmektedir. Örneğin, petrol fiyatlarının görece olarak yüksek olduğu 1973-1982 yılları arasında petrol ihracat eden Ortadoğu ülkeleri dışında kalan çok az ülke artış gösteren doğal kaynak ihracatını geçici

bir ekonomik büyümeye dönüştürme başarısını gösterebilmiştir (Yurtseven, 2007:153-154).

Kalkınma sürecindeki, gelişen bölgenin üretimi artarken, gereksinim duyulan girdilerin bir kısmının da durağan bölgelerden talep edilmesi zorunlu hale gelmektedir. Gelişmekte olan bölge, durağan bölgelere, satın alma gücü aşılarda ve artan miktardaki satın alma gücü sebebiyle meydana gelen ek talebin bir bölümü, o bölgede üretilen mallarla karşılanmaya başlanmakta böylece durağan bölgede öncelikle bölge talebini karşılayacak tüketim mallarını üretilcek sanayi kurulmaktadır. Böylelikle yeni oluşan sanayiler sebebiyle bölgede iş olanaklarının ortaya çıkmakta, satın alma gücünün genişlemesine neden olurken, durağan bölge gittikçe hareketlenmeye başlamaktadır. Bünyesinde belirli bir kutup bulunan bölge, hareketlenip büyürken, çevre bölgelerin gelişmesini engellemektedir. Gelişen bölgelere çevre bölgelerden çalışabilecek personel göçü ve sermaye transferi ile geri kalmış bölgelerdeki geleneksel sanayilerin çöküşü ve az gelişmişlik kısır döngüsü sayılabilmektedir (Dinler, 2005: 109-112).

Gelişen bölgelerle durağan bölgeler arasındaki bağıntılı ilişki, durağan bölgenin aleyhine olarak geleneksel ekonomik faaliyetleri azaltabilmektedir. Gelişen bölgede büyük ölçekli ve daha yüksek verimlilikle çalışan gelişmiş sektörlerin gittikçe artması ve ürünlerini durağan bölgelere satması bölgelerdeki mevcut sanayi faaliyetlerini aksatmaktadır (Küçüköğlü, 2005: 53).

2.1.2.2. İstikrar Amacı

Ulusal kalkınmanın sağlanması ve bölgeler arasında dengeli bir kalkınmanın işbölümü ile gerçekleştirilmesi ve kalkınmanın getirilerinin de kesimler ve bölgeler arasında dengeli dağılımı hükümet programları ve kalkınma politikalarının öncelikli konuları arasında yer almaktadır. Ekonomik rahatlığın tüm kesimler arasında dengeli bir biçimde paylaşımının sağlanması, günümüz toplumlarında sosyal devlet bilincinin bir gerekliliği olarak ortaya çıkmakta, ekonomik sosyal ve toplumsal istikrarın en baştaki elamanları arasında yer almaktadır. Gelişmiş toplumlar kalkınmışlığın en baş göstergesi olarak, büyüme miktarı ve ortalama gelir düzeyi görülmemektedir. Bu gelirin nasıl bir yapıda, hangi kesimlerin etkisiyle üretildiği ve kesimler arasında ve bölgede içinde nasıl dağıldığı da gelişmişlik göstergeleri arasında değerlendirilmektedir. Büyüme ve gelişmenin devamlılığını sağlayabilecek bir yönetim

ve üretim yapısının varlığıyla paralellik gösterilmektedir. Dengeli dağılımı önemsemeyen yönetim anlayışı ve politikaları sadece sosyal eşitlikle arasına mesafe koymamakla beraber, aynı zamanda istikrarı sağlamakta zorluk çekmekte ve devam ettirilebilir bir gelişme performansı yakalayamamaktadır (Göymen, 2005: 7).

Geri kalmış bölgenin sosyo-ekonomik gelişmesi amaçlanırken, sürdürülebilir kalkınmanın göz ardı edilmemesi, gelecek nesillerin yaşayabileceği bir çevrenin süreklilik kazanmasına çalışılması gerekmektedir. Avrupa Birliğinin, bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltıcı politikanın amaçlarından söz edilirken, çevrenin korunması ile birlikte ekonomik, sosyal ve mekansal bütünleşme sağlanırken kültürel çeşitliliğin de korunması gerektiğine değinilmektedir (Dinler, 2005: 279).

Gelişmekte olan birçok ülke tarafından izlenmekte olan geleneksel kalkınma politikaları, özellikle çevre koşulları üzerinde yapıcı olmayan amaçlarla ilgilenir. Fakat, kalkınma politikalarının ve kalkınma projelerinin çevresel etkilerine daha fazla ilgi gösterildiği derece, daha etkin kaynak kullanımına, adil gelir dağılımına, istikrarlı bir kalkınmaya yol açabilecektir (Dinler, 2010: 23).

2.1.2.3. Dengeleme ve Eşitleme Amacı

Ekonomik kaynakların bölgeler arasında dengeli bir biçimde eşit olarak paylaştırılması esasına yönelik olması gerekmektedir. Bu şekilde bölgelerin kendi arasındaki gelir ve refah farklılıkları azalarak, bölgede sağlıklı bir şekilde çalışma ve yaşama için ön şartlar oluşturulması gerekmektedir. Bölgelerin olabildiğince eşit alt yapı ile donanım düzeylerine ulaştırılması gerekmektedir (İldırrar, 2004: 20).

2.1.3. Bölgesel Kalkınma Politikasının Araçları

Bölgesel kalkınmadaki stratejilerin araçları, gelişmiş ülkeler ve az gelişmiş ülkeler açısından değişiklik gösterebilir (Dinler, 2005: 279). Bu değişiklikleri göz önünde bulundurularak, bölgeleri ya da ülkeleri ayrıştırarak, her bir ayrı grup için araç ve gereçlerin ne yönde olabileceğini belirlemek yerine, genel manada bölgesel kalkınma politikasının araçlarının neler olabileceğinin incelenmesi gerekmektedir. Buna göre (İldırrar, 2004: 20-21),

- Bölgesel planlama,

- Kamu yatırımlarının gerçekleşmesi,
- Bölgesel manada kalkınmışlık problemlerine yönetsel örgütlerin entegrasyonunu gerçekleştirmek,
- Mali ve vergisel teşvik önlemleri,
- Girişimciliğin teşvik edilmesi gibi unsurları bölgesel kalkınma politikasının araçları olarak sıralanabilmektedir.
- Bölgesel Kalkınma Ajanslarının da bir araç olarak son dönemlerde bölgesel kalkınmışlık stratejilerinin önemli bir parçası olarak yerleştirilmeye çalışılmaktadır.

Her ülkenin kendi yapısındaki daha az gelişmiş olan bölgelerin olanakları ve sorunları büyük farklılıklar gösterir. Amerika Birleşik Devletleri'nin az gelişmiş bir bölgesiyle, Türkiye'deki gelişimini tam olarak sağlayamamış bölgenin yapı, sorun ve dolayısıyla uygulamaya konulacak kalkınma politikalarının aynı olmayacağı tartışma kaldırmaz bir gerçektir. Bundan dolayı, bir araçla değil de, farklı araçlarla, farklı sonuçlara ulaşmayı amaçlayan birden fazla bölgesel kalkınma stratejisi yapılabilmektedir (Dinler, 2005: 279-280).

2.1.3.1. Bölgesel Planlama

Bölgesel planlama, kalkınmanın gerçekleşmesi için bir taslak niteliğinde olduğundan dolayı önemlidir (Reeves, 2006: 47). Bütün ülkeler bölgeleri arasındaki kalkınmışlık farklılıklarını en aza indirmek ve geri kalmış bölgelerin gelişimini sağlamak amaçlı, çeşitli tedbirler almakta ve stratejiler hayata geçirmektedirler. Bizim Ülkemizde de, planlı döneme geçilmesiyle mikro çapta kalkınma ve mikro alanda çarpıklıkları giderme amaçlanmıştır. Mikro alanlar için planlamalar hayata geçirilmiştir.

Ülkemizde mevcut olan bölgelerarası gelişmişlik farkının dürülmesi, kaynak israfını önleyerek en doğru kullanım şeklinin tespiti ve eşit bir kalkınmışlık sağlanması bakımından bölge planlaması çok önemli bir araç olarak görülmektedir (DPT, 2000: 80). Türkiye'de kuruluşundan günümüze kadar farklı boyutlarda yaşanan bölgesel dengesizlik planlı döneme kadar merkezi yönetim tarafından ulusal politika öncelikleri arasında yer verilmemiştir.

Hem ülkenin içinde hem de ülkeler arasında; ülkenin sahip olduğu doğal kaynakları, bilgiyi ne kadar ürettiği ve nerede kullandığı, kalifiye iş gücü ve ekonomik gelişmişlik seviyesi türündeki kaynakların dengesiz bir şekilde dağılması, toplumsal dinamiklerin diğer farklılıkları ile harmanlandığında, dünyadaki potansiyel problemler alanlarının var olmasına yol açabildiği görülmektedir. Bölgesel planlama, dünyada bu şekilde yer alan alanların ekonomik yönden, toplumsal açıdan ve fiziksel yönden bütünleşmesine, yani mikro çaptaki alanlar arasında çarpıklıkların azaltılmasına faydası olan bir araç olarak kullanılmaktadır. Bölgedeki planlamalar ve uygulamaya konan bölgesel hedefler, ulusa çaptaki hedeflerin, yerel bazdaki ihtiyaçlara yer verecek şekilde olan bir uygulanmasıdır. Bölgesel planlama, yerel öncelikleri gözetecek şekilde sektörel programları ve eylemleri ayrıntılı bir şekilde belirtmektedir. Ülkenin ulusal çaptaki hedef ve politikalarının yerel çapta var olmasında oynadığı rol, ulusal bağlamda yersel olarak bütünleşme sağlanarak ulusal çaptaki ve mikro çaptaki hedeflere ulaşmada olmazsa olmaz bir araç olma niteliği taşıdığı görülmektedir (Aydemir ve Karakoyun, 2011: 1).

Planlamayı sadece ekonomik gelişme olarak kurgulamak yanlış bir uygulama olmaktadır. Ekonomik, sosyal ve kültürel boyutları, stratejik planlamaya dahil etmek sonra derece olumlu bir hareket olmakla birlikte, olayın bölgesel boyutunu dışlamak pahasına yapılmaması gerekmektedir (Albrechts, 2008: 27).

2.1.3.2. Kamu Yatırımları

Ulusal ve bölgesel kalkınma politikaları açısından kamu harcamaları, önemli derecede etkide bulunmaktadır. Az gelişmiş bölgelerde, sanayileşme aracılığıyla kalkınma hareketinin yürürlüğe konulabilmesi için en başta, devletin o bölgede yatırım gerçekleştirmesi bir gereklilik olarak görülmektedir. Politika, o bölgede yapay bir biçimde kalkınma kutbu oluşturulmasına dönük ise, yüksek ekonomik faaliyetlerin bölgede oluşturulması şart olma derecesindedir. Devletin bölgedeki atıl durumdaki üretim potansiyelini harekete geçirerek bölgedeki faaliyetleri hızlandırabilmektedir (İldıran, 2004: 26). Kamudaki harcamaların sistematik bir biçimde bölgesel çarpıklıkları gidermek maksadıyla ilgili alanlara aktarılması süreci bölgesel kalkınmayı sağlayacak faktörlerden birisi olarak sayılmaktadır. Ülkeler genellikle geri kalmış bölgelere daha fazla harcama yapmaktadır. O bölgeden elde edilen kamu geliri bu harcamaları

karşılacaktır. Bölgenin cazibe bakımında çekici bir hale getirilmesi, daha fazla harcamanın yapabildiği potansiyele ulaştırılması ve refahın artırılması için bu yol uygulanmaktadır (Çarkçı, 2008: 44-45).

2.1.3.3. İdarenin Bölgesel Kalkınma Sorunlarına Adaptasyonunu Sağlamak

Bölgesel kalkınma politikalarında öncelik, politikanın uygulamaya konulacağı bölgelerin, yönetim biçimindeki yapısının bu yeni oluşacak oluşum biçimine göre örgütlenmesi gerekliliği vardır. En belirgin olarak il sistemi biçiminin var olduğu ülkelerde il sınırları biçiminin dışına çıkan ya da birbirinden farklı olan il gruplarını içine alan bölgeler oluşturulmuştur. Bölgesel kalkınmada görev alan birçok merkezi yönetimin hemen hemen hepsinin farklı bölgesel sınıflandırma biçimlerine yönelmesi, bölgesel kalkınma politika stratejisinin etkinliğini düşürmektedir. Öncelikli olarak bölgesel kalkınmanın gerçekleşmesine yönelik stratejiler uygulamaya çalışan merkezi yönetimin bu yöndeki faaliyetlerini, il birimleri içinde kalmayan fakat merkezleri ve kapsadıkları alanları aynı şekilde olan plan bölgeler içinde birleştirmesi gerekmektedir (İldırar, 2004: 36).

Bölgesel kalkınma için sadece yönetim biçiminin uyumu yetmemektedir. Bunun yanı sıra ulusal bazdaki yönetimin de kendi içerisinde yatay ve dikey örgütlenmedeki problemlerini çözümlemesi kurulacak olan bölgesel yönetim birimi ile de uyumlu bir şekilde çalışması da gerekmektedir. Bölge halkının kalkınma sürecine katılımını sağlanmalı, yönetimlerle halk arasındaki bağları kuvvetlendirecek iletişim en kolaya indirgemelidir (Çarkçı, 2008: 45-46).

Bölgeselcilik, siyasal desantralizasyonla ve fiziksel ölçeğe bağlı değildir. Ulus altı kademelerin güçlendirilmesine katkıda bulunan bazı etmenler olmasına rağmen, idarenin biçimini büyük oranda ulusal yapı belirlemektedir (Albrechts, 2008: 28-29).

Ülkemizde 1982 Anayasası'nın 126. Maddesinin 3. Fıkrası, Kamu hizmetlerinin yürütülmesinde verimli bir şekilde uyum sağlamak amacıyla birden fazla ili içinde barındıran merkezi idare teşkilatı kurulabilir, kanun maddesi ile yerel olarak bir örgütlenmeye gidildiğini göstermektedir.

Bölgesel Kalkınma ajansları, Kent konseyini yönetim anlamında adaptasyonu sağlayabilecek kurumlar olarak görülmektedir. Bölgesel kalkınma ajanslarının da

kalkınma sürecinde oldukça önemli kaynaklar oluşturmakta ve Kent konseyleri özellikle yerel birimler arasında bir köprü vazifesi görüp, hizmet anlamında daha tutarlı bir yerel yönetişimi sağlayabilmektedir.

2.1.3.4. Mali ve Vergisel Teşvik Önlemleri

Vergilendirme ve mali çaptaki uygulamalar; ekonomik, sosyal ve siyasi boyutlu geniş bir kavram olarak görülmektedir. Bu boyutları ile vergisel ve mali teşvik uygulamaları bölge kalkınmasına önemli katkı sağlayabilmektedir. Yatırım Teşvikleri, bölgesel dengesizliklerin azaltılmasına ve bölgesel kalkınmaya yönelik uygulanabilen önemli araçlardan biri olarak görülmektedir (Şahin ve Uysal, 2011: 112).

Az gelişmiş bölgelerdeki yatırımların hareketlendirilmesi için ilk olarak bölgedeki girişimcilerin bazı teşvik tedbirleri ile yatırıma teşvik edilmesi gerekmektedir (Öztürk ve Uzun, 2010: 105). Yatırımlardaki maliyeti minimum seviyeye çekme ya da karlılık oranını arttırmak amacı, yalnızca geri kalmış bölgelerin hareketlenmesi hedeflenmemekte, bunun yanında gelişimini gerçekleştirememiş ülkelerde ekonomik yönden kalkınmayı gerçekleştirmek için, sanayi sektörünün gelişiminin sağlanması amacıyla yönelik olarak uygulanabilmektedir (İldırar, 2004: 37).

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin çoğunda sanayileşmenin belirli bölgelerde yoğunlaştığı ve diğer bölgelerde işsizliğin yaşanmasına sebep olmaktadır. Bu yüzden girişimciliği teşvik edilmesi işletmelerin kurulmasına ve işsizliğin azalmasına ve istihdam alanlarının genişlemesini sağlamaktadır. Devlet, mali ve vergisel teşvikler ile girişimcilik yapılabilecek uygun bir ortam oluşmasını sağlayabilmektedir. Bilgi toplumu ve küreselleşmenin etkisiyle yaşanan değişimin bir sonucu olan girişimcilik ülkelerin ve dolayısıyla ülkedeki az gelişmiş bölgelerin kalkınmışlık düzeyini belirleyen önemli etkenler arasında görülmektedir (Dinler, 2010: 49).

Geri kalmış ülkelerde ülkenin gelişmesi için önem arz eden bazı sektörleri ya da bazı faaliyetleri teşvik edici uygulamalarda söz konusu olmaktadır. Bu uygulamalar ile, geri kalmış bölgelerin kalkınması desteklenmekte, hem de bölgeler arası dengesizlik azaltılmaktadır (Gülmez ve Yalman, 2010: 238).

Mali ve vergisel teşvik uygulamasında bazı sorunlar ve aksaklıklar oluşmuştur. Ülkemizde hali hazırda uygulanmakta olan Kalkınma Öncelikli Yörelere politikası tam

olarak istenen düzeye ulaşmamıştır. Güneydoğu Anadolu, Orta Anadolu, Karadeniz, Ege, Akdeniz ve Marmara Bölgelerinde yer alan ve teşvik kapsamındaki illere komşu olan teşvikten yararlanamayan illerde büyük sorunlar yaşanmaktadır. Bu iller, teşviklerin haksız rekabete neden olduğunu, bundan böyle yatırımcıların teşvik kapsamındaki illeri tercih etmelerinden öte, teşvik kapsamın girmeyen illerde halen faaliyette bulunan işletmelerin faaliyetlerini durdurmak zorunda kalabilecekleri ifade edilmektedir. Hatta yakında olan teşvik kapsamındaki illere taşımak zorunda kaldığı görülmektedir (Dinler, 2005: 331).

2.1.3.5. Girişimciliğin Teşvik Edilmesi

Türkiye'deki istihdam rakamları ve işyeri sayısına bakıldığında önem arz eden bir işlev gören orta ve küçük ölçekteki işletmeler üretmiş oldukları katma değer bakımından aynı düzeye ulaşamamakla beraber imalatta meydana getirilen katma değer içerisindeki paylarını artırarak devam ettirebilmektedirler. İşletme açıp yönetenler tabana bölgesel kalkınmayı yayıp dengeli bir kalkınma temin etmektedirler (Çatal, 2007: 339).

Teknoloji günümüzde kültürel ve sosyal alanlarda bir değişim yaşanmaktadır. Ülke sınırlarını aşan bu değişime uyulabilmesi, refah seviyesini arttırılması girişimcilik olgusuna gereken önemin verilip, gelişmesiyle mümkün olmaktadır. Girişimcilik mikro olarak bakıldığında kişisel başarı gibi gözükse de, makro olarak milli ekonomik bir başarı olarak görülebilmektedir. Özel sektör girişimcilik ile büyümekte, milli büyümede özel sektörün daha da büyümesi ile gerçekleşmektedir (Yalçıntaş, 2010: 95).

Rekabetçi üstünlük; bölgelerin yenilik ve pazarlama için gerekli bilgi ve verileri üretme, edinme, kontrol etme ve uygulamalarını kolaylaştırıcı olma becerisi ve kapasitesi olarak görülmekte, böylece bu ortamda, organizasyonlar arası mekânsal ilişkilerin, veri ve araştırma ağlarına, tedarik zincirine, KOBİ işbirliklerine ve devlet sanayi bağlarına katılım açısından oldukça önemli olduğu görülmektedir (Bachtler ve Gorzelak, 2007: 10).

2.1.4. Türkiye’de Bölgesel Örgütlenmenin Anayasal Tarihçesi ve Bölgesel Farklılıklar

Bölge yönetiminin ülkemizde ortaya çıkması Cumhuriyet ilanından öncesine denk gelmekte, bölge yönetimiyle alakalı ilk düzenlemeye 1913 senesinde gerçekleştirilen “İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanun-u Muvakkatı” yasasıdır. Bahse konu yasayla Türkiye, teftiş bölgelerine bölünmüş, her bölgeye bir müfettiş atanmış ve bu durum 1. maddede “*İller ve nahiyelerin idaresi, kanunların süratle uygulanması ve yönetimde ciddi bir örgütlenmeye ulaştırılması ve güvenliğinin, imarın, ulusal servetin elde edilmesi ve artırılması için, Osmanlı ülkesi teftiş bölgelerine bölünür ve her teftiş bölgesi bir Genel Müfettişin gözetimine verilir*” hükmü ile belirtilmiştir. Fakat bu yasadaki yerleşme dikkate alınmayıp organlarını halkın seçmediği, yetki genişliğine dayalı, merkeze bağımlı bir bölge yönetiminin altı çizilmiştir. 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’ndaki 22. Madde de “*iller, ekonomik ve toplumsal ilişkileri itibariyle birleştirilmekte ve genel müfettişlik kıtaları (bölge) oluşturulmaktadır*” denirken, il sistemini benimsemiş 1921 Anayasası’yla genel müfettişlik kıtalarından söz edilmiştir. 1924 Anayasası’ysa bölge yönetimi, teftiş bölgeleri, genel müfettişlik gibi olgulardan bahsetmemiştir (Bulut, 2002: 19-20).

Bölge kuruluşlarına yer vermemiş olmasına karşın 1924 Anayasası uygulamada büyük oranda bölgesel örgütlenme kurulmuştur. Fakat anayasada dayanakları bulunmadan yapılandırıldıklarından bölge kuruluşları düzenli bir gelişim gösterememişlerdir. 1961 Anayasası’ndaki 115. Madde de “*belli kamu hizmetlerinin görülmesi amacıyla, birden çok ili içine alan çevrede, bu hizmetler için yetki genişliğine sahip kuruluşlar meydana getirilebilir*” biçiminde bir ifadeye yer verilmiş olup kurulacak olan bölge örgütlenmesinin kurulma kanunlarıyla belirtilmesi talep edilmiştir (Gözübüyük, 2007: 111).

1982 Anayasası’ndaki 166. Madde “*Ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı, özellikle sanayinin ve tarımın yurt düzeyinde dengeli ve uyumlu biçimde hızla gelişmesini, ülke kaynaklarının döküm ve değerlendirilmesini yaparak verimli şekilde kullanılmasını planlamak, bu amaçla gerekli teşkilatı kurmak devletin görevidir*” biçiminde düzenlenmiştir. Maddede de belirtilmiş olduğu şekilde devlet planlama, sosyal, ekonomik, bölgesel kalkınmayı sağlama gibi amaçlarla teşkilatlar kurulması

mümkündür. Bu maddeler bölgesel kalkınma örgütlerine olanaklar verilmiş, bölgesel kalkınma politikalarında uygulayıcı olan kalkınma örgütlerini oluşturmak anayasal esaslara dayalı hale getirilmiştir.

1982 Anayasası'ndaki 126. Maddede belirtilmiş olan inşa edilecek bölge yönetimlerinin merkezi idare teşkilatı olarak görüleceği söylenmiş, 127. maddedeysse yerel yönetim birimleri köy, belediye, il olarak belirlenmiştir.

Ülkemiz de taşra teşkilatı il sistemi doğrultusunda oluşturulduğu için geçici bölge yönetimi uygulamaları yapılmıştır. Bölge olgusu merkezi yönetimdeki taşra teşkilatı içerisinde değerlendirilmiş, merkezi yönetimle bölge illerinin aralarındaki idari birim biçiminde görülmekte olan istisnai ve geçici bir durum olmuştur. Olağanüstü Hal Bölge yönetimleri devamı olmayan bir hali ifade etmekten illerin geniş bir alanda idari birim olmalarının halineyse Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğünü ve Karayolları Genel Müdürlüğünü örnek vermek mümkündür (Bulut, 2002: 19).

Kamu İktisadi Kuruluşları, bakanlıkları görevleri ve farklı girişimler gereğince 1982 Anayasası'ndaki 126. maddenin 3. fıkrasında bulunan *“Kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak amacıyla, birden çok ili içine alan merkezi idare teşkilatı kurulabilir”* hükmüne dayanıp bölge örgütlenmeleri tesis etmişlerdir (Keleş, 2012: 196). 1961 ve 1982 çıkarılan Anayasal hükümlerle merkezdeki yönetim kurumlarının bölgesel örgütlenmelerinin anayasal dayanağı olmuştur. Kamusal hizmetlerin uyumlu ve verimli biçimde sürdürülmesi için 1983 senesinde 8 bölge içerisinde valilikleri kurulmasını öngörmekte olan Bölge Valiliği Hakkında Kanun Hükmünde Kararname çıkarılmış, fakat bu kararname Bayındırlık ve İskan Bakanlığının DPT ile geliştirmiş oldukları bölge sınıflandırmasından farklı olduğundan 1984 senesinde 3036 Sayılı Bölge Valiliği Hakkında Kanun ile yürürlükten kalkmıştır. 3046 Sayılı Bakanlıkların Kuruluş ve Görev Esasları Hakkında Kanun'la bakanlıklar ve bağlı bulunan kuruluşlarda bölgesel örgütlenme kuruluş kanununda öngörülmüş olduğu takdirde bakanlar kurulu kararıyla kurulacaktır. 3046 sayılı yasayla geçmişten beri gelen uygulamalardan farklı biçimde merkezi idaredeki bölge örgütlenmesi soyut ve genel bir şekilde kurala bağlı hale getirilmiştir (Gözübüyük, 2007: 111-112).

Son olaraksa bölge yönetimi 2006 senesinde 5449 sayılı yasayla ülkenin 26 bölgeye ayrılıp Kalkınma Ajanslarının kurulmasıyla gündem olmuştur. Yönetişim kurumları olan Kalkınma Ajansları idare yapısında ne genel ne yerel yönetim olarak görülmektedir. Ajansların mevcut durumları da il esaslı idari yapıda değişiklik oluşturmamaktadır (Güler, 2011: 275). 1982 Anayasası'nda il haricinde bir başka idari kademeye müsaade gösterilmemekte, GAP bölge idaresi, Kalkınma Ajansları, bölge müdürlükleri gibi farklı bölgesel kuruluşlar istisna olmaktadır.

Vergi katkısı ve kişi başına gelirin az olduğu, sanayileşme ve kentleşme oranlarının düştüğü, yüksek sosyal hizmet yatırımlarının bulunduğu bölgeler göç verdiklerinden diğerlerinden geride kalmışlardır. Bu durumdaysa gelişmiş olan bölgelerde sanayideki yatırımlar öne çıkmaktayken geri kalmış olan yerlerde hizmet ve tarım sektörleri öndedir. Bu manada Karadeniz, Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu'nun diğer bölgelere nazaran nispeten geri kaldığı görülür (Özer, 2010: 36). İklim şartları ve fiziksel şartların farklılık göstermesi, bu kapsamda iletişim, ulaşım alanlarındaki yetersizlik, teknik yetersizlikler ve kaynak yetersizliği, bölgelerdeki potansiyelin açığa çıkartılmaması gibi durumlar yatırımın belirli bölgelerde yoğunlaşmasına sebebiyet vermektedir. Bu da bölgeler arası dengesizliğe neden olmaktadır.

Günümüzde olduğu şekilde eskiden de ekonomik kalkınma ve güvenlik gereksinimi bölge yönetimlerinde yeni arayışlar doğurmuştur. Karadeniz Bölgesi, Doğu Anadolu Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi güvenlik ve ekonomi manasında en güçsüz yerler olmuştur. Fakat bölge yönetimlerinde yalnızca güvenlik ve ekonomi manasında değil yönetimde de idari birimler tesis etme gerekliliği doğmuştur. Bölge idari birimlerinin bölgelerdeki gelişmede ve etkin yönetim sağlamada yerel yönetimlerin sahip oldukları işlevlere sahip olmaları gerekir (Bulut, 2002: 18).

Türkiye'de coğrafi bölgelerin aralarında kalkınmadaki farklar, gelişmişlik seviyesindeki eşitsizlik ve bölgeler arası dengesizlik olmasına karşılık planlı döneme dek bunlarla ilgili bir çalışma gerçekleştirilmemiştir. Planlı dönem ile DPT ile Bayındırlık ve İskan Bakanlığı içerisinde bölgesel ayrımları tanımlamakta olan çalışmalar, kalkınma planları gerçekleştirilmiş ve bölgesel dengesizlikler ele alınıp tedbir ve tavsiyeler getirilmiştir. Bölgesel dengesizlikler ekonomik, toplumsal ve fiziki

sahada yansımalar ile kendisini göstermektedir. Fiziki manada yeryüzü şekillerinin farklılık arz etmesi, engebeli alanlardaki taşıma, ulaşım gibi çalışmalar ekonomik birtakım dezavantajlar ortaya çıkartmıştır. Bölgelerin aralarındaki yükselti farkları kıyı ve iç bölgelerin aralarında ayrımlara sebebiyet vermiş, Marmara'da 117 metre olan yüksekliğin Doğu Anadolu'da 2300 metre oluşu ekonomik, toplumsal etkileri peşinden getirmiştir. 1975 senesinde büyük sanayinin %3'ü Doğu Anadolu'dayken %49'luk kısmı İstanbul'da olmuştur (Keleş, 2010: 325). Meydana gelen gelişmelere karşın günümüzde de durum değişiklik göstermemiş, ülkedeki sanayinin %60'lık kısmı Marmara'da kalmıştır.

Bölgesel gelişmeleri bütünsel olarak değerlendirmek gerekirse toplum içerisindeki her oldu diğer birinin sonucu veya sebebidir. Bu yüzden kültürel, toplumsal, ekonomik unsurlar birbirlerine etki etmektedirler. Az gelişmiş olmanın kültür ve eğitim alalarındaki en iyi göstergesi üniversite sınavlarında illerdeki başarı oranının gelişmişlikleriyle paralel olmasıdır (Keleş, 2010: 327).

2.1.5. Türkiye'de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları

1923'ten günümüze Türkiye ciddi bölgesel politika değişimleri geçirmiştir. 1923-1931 dönemine kuruluş dönemi denmektedir. Bu dönemde İzmir İktisat Kongresinin gerçekleştirildiği, sanayi açısından avantajlı denebilecek bölgelerden başlanarak milli bir ekonominin tesis edilmek istendiği dönemdir. 1933-1939 dönemiye yayılma politikası ve sanayi planları dönemidir. 1950-1960 seneleri aralığı liberalleşme ve sanayileşmedir. Globalleşme etkisi ile değişim gösteren bölgesel kalkınma, yeni planlama anlayışı ve peşinden gelen yerelleşme, bölgeselleşme, özelleştirme politikaları 1980'lerden bugüne etkisini devam ettirmektedir.

2.1.5.1. Planlı Döneme Geçiş Öncesi (1923-1960)

Mikro çaptaki kalkınmışlık farklarının azaltılmasına dönük kalkınma politikaları planlı dönemden önce uygulama araçları ve metotları bakımından 1923 ve 1950 yılları arasında devletçi politikalar 1950-1960 yılları arasıysa liberal politikaların uygulandığı dönem başlıkları altında ele alınacaktır.

2.1.5.1.1. 1923-1950 Dönemi

Devletçilik politikasının uygulandığı bu dönemde yeni kurulan Cumhuriyet'in devamını sağlamak, ülkenin bağımsızlığını tam manasıyla perçinlemek ve varlığını devam ettirip güçlendirmek isteniyordu. Bundan ötürü en baş hedef de bu temel prensibe dayandırılıyordu. Bu sebepten ötürü ilk hükümetlerin en ilk hedefi de bunu gerçekleştirmek olmuştur. Yalnız yapılan yatırımların ve nüfusun ülkenin geneline dengeli yayılmasını sağlamak amacıyla da Anadoludaki birkaç şehre fabrika kurulmuş ve başkent olarak da Ankara belirlenmiştir. Bu dönemde meydana gelen sanayileşme hamlelerine paralel bir şekilde 17 Şubat 1923 yılında İzmir İktisat Kongresi toplanmış ve önemli kararlar alınmıştır. Bu kongreyle ulusal ekonominin özel sektör eliyle gelişiminin sağlanması amaçlanmış, bölgesel gelişmişlik farklılıklarına önlem alınmayarak genel bir ekonomik kalkınmışlık hedeflenmiştir.

Başkent olarak Ankara'nın belirlenmesi, bölgeler arasındaki dengesizlikleri azaltma konusunda atılan ilk önemli bir adımdır. Alınan bu önemli karar ile Anadolu'da modern yapıya sahip bir şehir kurulmuş olup sınai yatırımların yoğun olarak yapıldığı İstanbul'un çok fazla büyümesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır (Kepenek ve Yentürk, 2000: 32-33).

Dönemin gerçekleştirilen planları, günümüzdeki plancılık yaklaşımından farklı şekilde bahse konu sanayi planında yalnızca devlet tarafınca kurulması hedeflenen sanayi işletmeleriyle alakalı yatırım projeleri bulunmuştur. Bu planlarda, bölgesel kalkınmayla alakalı esaslara yer verilmemiş olup yatırımların yurt seviyesine yayılması istenmiştir. Yayılma politikası ile bölgelerin aralarındaki gelişmişlik farklılıklarını azaltabilmek amacıyla Doğu Anadolu'ya kadar uzanacak şekilde İktisadi Devlet Teşekkülleri'nin fabrikalarını yaymak maksadı güdülmüştür (Bayramoğlu, 2005: 45).

1923-1929 dönemi içerisinde özel girişime dayanan bir endüstrileşme politikası uygulanmış, özel girişimin çalışmaları neticesinde endüstrileşmenin sağlanabileceği öngörülmüştür. Fakat uygulama neticesinde yönetici kadronun beklentileri karşılanmamıştır. Bu nedenle hükümet, özel girişimcilerin gerçekleştirdiği endüstrileşmenin yapısı ve hızından memnun kalmamışlardır. 1929 Büyük Dünya Bunalımının da etkisiyle sanayileşmede devletçiliğe yönelen Türkiye, bu dönem içerisindeki dünyada ilk planlama deneyimlerinden bir tanesi olarak görülen sanayi

planları kapsamında planlı bir sanayileşme sürecine girmiştir (Özçelik ve Tuncer, 2007: 259).

1929 Dünya Ekonomik Buhranının kapitalizmin uygulandığı ekonomilerde ortaya çıkardığı kaçınılmaz problemler, özel sektöre yönelik ekonomik politikaların etkisinin yok olmasına sebep olmuştur. Cumhuriyet Dönemi Türk ekonomisi için 1930 yılını bir dönüm noktası olarak sayabiliriz. 1929 Krizinin gerçekleşmesinden sonra dünya ekonomilerinde olduğu gibi ülkemizde de kapitalist ekonomik stratejiler yerine devletçi ve korumacı politikalar hayata geçirilmiştir. 1932 senesinde ekonomik yaşamda devlet denetimini yükselten birtakım yasalar çıkartılmıştır. 1933 senesinde Devlet Sanayi Ofisi'yle Türkiye Sanayi Kredi Bankası kaldırılıp yerlerine Sümerbank açılmıştır. 1933 yılında ilk kez devlet faiz oranlarında belirleyici olmuştur (Coşkun, 2003: 75).

1934 yılından başlayarak beş yıl süreyle uygulamada kalan I. Beş Yıllık Sanayi Planı ana hatlarıyla uygulanmış olsa da II. Beş Yıllık Sanayi Planı II. Dünya Savaşı'nın olmasıyla geçerliliğini kaybetmiş ve kısa vadeli planlı dönemin sonu olmuştur. Ancak bu dönemde yapılmış olan tekstil, demir-çelik, çimento ve şeker fabrikaları halen faaliyettedir. Yayılma politikası ile kıyı şeridi ve İstanbul ve İzmir gibi dışarıdan faydalanabilecek yerler harici yüksek maliyet riski göze alınarak Doğu Anadolu'ya kadar uzanacak şekilde İktisadi Devlet Teşekküllerine ait fabrikalar kurulumları gerçekleştirilmiştir. Özel sektöre ait fabrikalar için kuruluş yeri için bazı şartlar getirilmişse de, bu kısıtlamadan başarı elde edilememiştir (Öztürk ve Aslanoğlu, 1998: 186).

Ekonomik kalkınmada takip edilen devletçi anlayış neticesinde 1929- 1938 döneminde mühim devlet bankaları açılmıştır. Bu bankaların genel özellikleri belli bir sektör ya da toplumsal kesimi desteklemek için faaliyet yürütmeleridir. Bu dönem içerisinde kurulmuş olan bankalar şöyledir: Türk Ticaret Bankası, T.C. Ziraat Bankası, Türkiye Halk Bankası, Denizbank, Etibank, Sümerbank, Belediyeler Bankası. Yerel banka döneminin kapanmış olduğu, önemli finansman ve devlet kuruluşlarının açıldığı bu dönem içerisinde ülkemizde 21'i yerel, 2'si devlet bankası, 9'u ise yabancı banka olarak 32 banka faaliyetini durdurmuştur.

2.1.5.1.2. 1950-1960 Dönemi

1950-60 dönemindeki on senelik dönem içerisinde geri kalmış olan yerlerin kalkındırılabilmesi için özel bir uygulama yapılmamıştır. Liberal bir politikanın takip edildiği bu dönem içerisinde halka satışı yapılacağı belirlenmiş olan İktisadi Devlet Teşekkülleri'ne ait fabrikaların satılmasından vazgeçilmiş, bunlara ait olan fabrikaların kurulma yerlerinin seçilmesinde sosyal ve ekonomik sebeplerden çok politik menfaatler etkili hale gelmiştir. Bu dönemde ortaya atılmış olan “her ile bir fabrika” sloganıyla verimlilik hesabına bakılmadan yurt geneline fabrika yaymak ekonomiye yük getirmiştir.

1950-60 döneminde ülkemizin daha önceden tecrübeli olmasına karşın ulusal ve bölgesel seviyede plan düşüncesinden uzak kalmış, ülkedeki geri kalmış olan bölgeleri kalkındırabilmek adına ciddi bir çaba sarf edilmiştir. 1960 senesinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da bulunan Kamu İktisadi Teşekküllerine ait işletmeler ülkedeki kamu işletmelerinin %10'unu oluşturmaktayken aynı dönem içerisinde özel sektör de dahil olarak ülkemizdeki bütün işletmelerin yalnızca %7,6'sının bu iki bölgede yer aldığı görülmektedir. Diğer taraftan özel sektör dışsal ekonomileri İzmir ve İstanbul'da yoğunlaşmayı sürdürmüştür. Özel sektöre ait olan işletmelerin %66,8'lik bölümünün Ege ve Marmara'da toplandığı görülebilmektedir (Dinler, 2010: 56).

2.1.5.2. Planlı Dönem (1960-...)

1960'ı takip eden dönemde bilhassa 1950-60 dönemine tepki olarak gelmiş olan hükümetler ekonomi gelişime beş yıllık kalkınma planıyla yön vermek istemişlerdir. Bu maksatla 30 Eylül 1960'ta Devlet Planlama Teşkilatı açılmıştır. 1963 senesi itibariyle de beş yıllık kalkınma planları uygulamaya koyulmuştur (Dinler, 2010: 57).

Sosyal refah devletinin temelini teşkil eden bu stratejiler gelirin dağıtımının ayarlanmasını ve kamu sektörünün özellikle teknik ve sosyal altyapıya yapılan yatırımlarını gerçekleştirmesi tezini savunmaktadır. Bu dönemde, kalkınma ekonomisinin güncel duruma gelmesi bölge çapında uygulanacak olan stratejilerin gündeme gelmesine sebep olmuştur. Ulusal kalkınmanın sağlanması stratejilerinde yer alan sektörlerin arasında ve gelirin dağıtımında yeni bir kavram olarak, bölgeler arası

denge kavramı da eklenmiştir. Bu sayede 1960 yıllarında bölgeler arasındaki çarpıklıkların yok edilmesi hedefler arasında yerini almıştır.

1970 yıllarına kadar olan dönemde birçok ülke devletin yapmış olduğu müdahalelerle kutuplaşmış kalkınma sürecini yürürlüğe koyarak, büyüme fırsatlarına destek sağlanarak kalkınma kutupları yoluyla büyümenin gerçekleşmesi ve çevresindeki alanlara dağılmasını hedeflemişlerdir. Merkezi ve devletçi uygulamaların etkin olduğu bu dönemde, bölgesel çarpıklıkların ortadan kaldırılması veya en aza indirgenmesi prensibiyle hareket edilerek meydana gelen ciddi seviyedeki maliyetleri minimum seviyeye çekecek stratejilerin geliştirilmesi, ülkenin kaynaklarının doğru kullanılması ve bölgesel çapta yatırımlardan maksimum faydanın elde edilmesi, yatırımların yapılacağı yerler önemli gündem maddeleri olmuştur (Kara, 2008: 44-45).

2.1.5.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1963-1967)

Bu dönem içerisinde bölge planlamalarının gerçekleştirilmesi, ulusal kalkınma planından bağımsız olmamak kaydıyla kabul görmüştür. Bu plan yatırımları az üretkenler ve üretken olanlar şeklinde ikiye ayrılıp ardından kamu hizmeti yatırımlarında geri kalan bölgelere öncelik tanınmıştır. Üretken olan yatırımlar açınsındansa sanayi kuruluş bölgesi olma açısından eşit durumdaki farklı yerlerden az gelişmiş bölgelerde bulunanlar seçilmiştir (Keleş, 2010; Keleş, 2012:18).

Bu plan kapsamında bölgelerarasındaki gelişmişlik farklılıklarını düşürmeye dönük politikaların esasları üç gruptadır: Bunların birincisi teşkilat sorunu ve tedbirler, ikincisi mevcut durum, üçüncüsü bölge planlamasının ana esasları ve metottur.

Kalkınma için gerçekleştirilen millî plân çalışmaları esas açısından farklı çalışma kolları ve kesimlere bağlı bulunmaktadır. Bu çalışmalar ile bunlara dayandırılıp yapılacak uygulamaların bölgelere dağılım açısından gerçekleştirilecek incelemeler ile tamamlanması gerekmektedir (DPT, 1963: 471).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda kalkınma açısından öncelikli olan yerlere dair politikaların önemine vurgu yapılarak konu teorik açıdan detaylı bir biçimde anlatılıp ardından Potansiyel Gelişme Bölgeleri, Geri Kalmış Bölgeler ve Büyükşehir Bölgeleri (Metropolitan Bölge) biçiminde bir ayırım yapılmıştır (Sarica, 2001: 154).

Planda, gelişmiş olan metropolitan yerlerin problemleri yeni merkezler oluşturulup azaltılmakta, potansiyeli olan yerlerde gelişime hız kazandırılması için birtakım sektörlerin seçilip buraya yoğunlaşacağı belirtilmektedir. Diğer taraftan kamusal hizmetlerin dağıtımında eşitlik esası kapsamında geri kalmış olan yerlere öncelik tanınacağından bahsedilmiştir. Bu dönem içerisinde nispeten geri kalmış olan yerlere özel sektör yatırımlarını teşvik için 19 Şubat 1963 tarih ve 202 Sayılı Kanun ve 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nda bir değişikliğe gidilerek "Yatırım İndirimi" uygulaması koyulmuştur (Dinler, 2005: 188).

2.1.5.2.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1968-1972)

Bu plan, Türkiye'de kişi başına düşen geliri en hızlı şekilde ve sürekli yükseltmeyi amaçlarken diğer taraftan farklı bölgeler ve gelir gruplarının arasında dengeli bir gelişim temin etmek, çok miktarda vatandaşa iş olanağı sunmak, kalınmanın külfet ve nimetlerinin fırsat eşitliği ve sosyal adalet kapsamında paylaştırılıp pozitif gelişmeler elde etmek maksadı kapsamında tasarlanmıştır (DPT, 1968: 2).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer alan bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılmasına dönük politikaların daha somut hale getirilip yinelendiği İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında gelişme için öncelikli olanın az gelişmiş bölgeler olduğu ifade edilmiş, yeniden kalkınma kutupları yaratma amacı benimsenmiştir (Dinler, 2005: 188).

Bu dönemde bölgeler politikası esas teşkil edecek biçimde alınmış olmakla beraber, bu politika hedeflerini gerçekleştirmek maksatlı kullanılan araçlarda değişiklikler olmuştur. Ulusal planlamaların dışında ayrı bir mikro plana değinilmemiştir. 1972 yılında hazırlanan programda Kalkınma Planı metninde bulunan "bölgesel gelişme" kısmının yerine "yurt düzeyinde dengeli gelişme", "bölgesel planlama" yerine de "Kalkınmakta Öncelikli Yöre" kavramları literatüre sokulmuştur (Keleş, 2012: 73).

Diğer kalkınma planlarından farklı olmayacak bir şekilde bu planında da ithal ikameci sanayileşme yerini korumuştur. Fakat bu politikalar ülkede farklı sanayi kollarının gelişimine neden olsa da bu yatırımların birçoğunun sermaye yoğun doğası gereğince işsizlik artışını da peşinden getirdiği görülmüştür. Bu da kırsalda kente göçe

neden olmuş, ülkede kent ve köy arasında yeniden ikilik olmuştur (Göymen, 2005: 2). Bu planda uygulamaya konan yatırım teşvikleri, ucuz kredi, vergi indirimi, gümrük vergi muafiyeti, düşük oranlı vergilendirme gibi teşvikler hayata geçirilmiştir. Bu teşvikler ülke için kalkınması önemli olan Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerinde uygulamaya konulmuştur.

Fakat özel olarak seçilen bu bölgelerde yapılan çalışmalardan fazla bir başarı elde edilememiştir. Başarısız olma sebebi olarak, bölgeler arasında ayırım yapılamayacağı, bu bölgeler için plan hazırlamanın milli planı sarsacağı görüşünün hakim olduğu söylenebilir. Buna göre büyük yatırımların başında köy yatırımları gelmiştir. Bunun yanı sıra büyük ebatlı yatırımlar yerine emeğin yoğun olduğu sanayi yatırımlarının yapılması da karara bağlanmıştır (Gündüz, 2006: 116-118).

2.1.5.2.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1973-1977)

Bu kalkınma planında ülkemizdeki devlet eliyle yapılan yatırımların daha dinamik çalışması, kamuya ait alanlarda bazı yenilikler yapılarak etkinliğinin sağlanması hedeflenmiştir. Bir diğer taraftan Toprak ve Tarım, Hukuk ve Adalet, Vergi ve Maliye, Petrol ve Maden ile Eğitim reformlarının hızlı bir şekilde yapılması gerekliliği belirtilmiştir. Yapılan Plan ile Avrupa Ekonomik Topluluğu ile gümrük birliğine geçişi mutlak olarak başarıma dönemi olarak ifade edilmiş ve Üçüncü Beş Yıllık Planı ve daha sonrakileri 1995 yılını hedef alan bir çizgiye ve stratejiye göre hazırlanmak gerekliliği vurgulanmıştır (DPT, 1972: 4).

İlk olarak hazırlanan kalkınma planında yerini alan “geri kalmış” bölge teriminin kullanımı bırakılarak yerine “Kalkımda Öncelikli Yöre” teriminin getirilmesiyle ortaya çıkan yeni bakış açısı, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda da güncelliğini korumuştur. Bu amaçla “bölgesel kalkınma ortaklıkları”, “halk sektörü”, “köykent” gibi yeni araçlar ilk defa yürürlüğe konmuştur. Üçüncü Plan döneminde ülkesel çaptaki kalkınmanın hızlı bir şekilde gerçekleşmesi için mikro çaptaki kalkınma stratejilerine son verilmiştir.

Bu kalkınma planının en dikkat çekici yanı bölgesel olarak geri kalmışlığın coğrafi yönden tanımlanmasına yapmış olduğu kuvvetli itirazdır Üçüncü Plan, bölge

planlamasıyla ulusal palanın ayrıştırılamayacağını savunarak, bölgesel planın ulusal bazdaki planın ancak ve ancak tamamlayıcısı olabileceğini savunmaktadır. Üçüncü plandan önce hazırlanan diğer iki planda da benzer durumlar olmasına rağmen üçüncü plan, ulusal planın belirleyiciliğine yaptığı kuvvetli vurgulamalarla mikro ölçekli plan hazırlanmasına kesinlikle müsaade etmemesi bu planı diğer planlardan farklı kılmaktadır (Yüksel, 2003: 590).

Ülkemizin bazı bölgelerinin ekonomik, sosyal ve kültürel yönden geri kalmış bir durumda olduğu, bu yöreleri coğrafi sınırlara ayırmanın olanaklı olmadığı, gelişmiş bir bölgede geri kalmış yöreler olduğu gibi, gelişimini tamamlayamamış bir bölge içinde gelişmiş yörelerin olabileceği ifade edilmektedir. Plana göre, Kalkınmada Öncelikli Yörelerin sahip oldukları potansiyel uzun dönemli kalkınmanın amaç ve maksatlarına yönlendirilecek ve milli birlik içerisinde ekonomik ve sosyal gelişimleri sağlanacaktır. Bu bölgelerin gelişmişlik sıralaması sosyo-ekonomik bütünleşme parametrelerine endeksli sonuçlara bakılarak tespit edilecektir (DPT, 1972: 948).

Bölgesel kalkınmaya Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın mühim bir katkı yaptığını söylemek mümkündür. Bu plan içerisinde bölgesel farklılıklar probleminin uzun dönemde yalnızca bölgesel kaynakların kullanılıp yerel yönetimlere güç kazandırılmasıyla çözülebileceği düşünülmüştür (Göymen, 2005: 3).

2.1.5.2.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1978-1983)

Bu kalkınma Planı kendisinden önceki planın bitiminden sonra 12.12.1978 tarihli ve 16478 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak uygulamaya konulmuştur. Bu plan dahilinde mekân örgütlenmesi kavramına önem verilmiş ve bu bağlamda bölgelerin aralarındaki bağları güçlendirmeye önem gösterilmiştir. Bunun içinse bölgelerin bazılarında ulaşım ağlarını yenilemeye karar verilmiştir. Bunun yanında planda bölgeler için teşvik sisteminin farklılaştırılmasının endüstriyel gelişim bakımından önemine vurgu yapılmıştır. 1983 Kasım döneminin ardından gerçekleştirilen düzenlemeler değerlendirildiğinde: Gelir ve Kurumlar Vergileriyle alakalı kanunlarda az gelişmiş bölgeler için yatırım indirimi oranlarının yükseltildiği görülmektedir. Bu amaç doğrultusunda çıkartılan 2970 sayılı kanundaki 2.maddede bu yörelere yapılacak olan yatırımlar için vergi indirim oranlarının %100'e kadar artırılması yetkisi Bakanlar Kuruluna verilmiştir (Keleş, 2010: 407).

Diğer yandan “Kalkınmada Öncelikli Yöre” (KÖY) uygulaması sürdürülürken, bu perspektifte değerlendirilen “Geri Kalmış Bölgeler” içerisinde öncelikle ülkenin doğusunun hızlı bir şekilde gelişimini sağlamak maksadıyla, bu bölgelere ait problemlerin toplu bir şekilde değerlendirileceği ve bu bölgelerin faydasına olacak şekilde gelişimini gerçekleştirmek maksadıyla sanayinin bu bölgelere taşınmasına önem verileceği ifade edilmektedir. Diğer taraftan bu planda Aşağı Fırat Projesi’nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi İçin çok yönlü bir gelişme projesi şeklinde değerlendirilip, DPT sorumluluğunda gelişiminin sağlanacağı ve projeye hız kazandırılacağı belirtilerek, Güneydoğu Anadolu Projesi’ne de bir ilk olarak atıfta bulunmaktadır (DPT, 1979: 293–294).

Daha önce hazırlanan planların tersine Dördüncü Plan geri kalmış yerleri coğrafi sınırlarla belirlemiştir. Bu bağlamda Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu’nun geri kalmışlık durumunun altının çizilmesi ve buralar için tavsiye edilen strateji ve politikalar dikkat çekmektedir. Aşağı Fırat Sulama Projesi gibi bir çok amacı bulunan gelişme projeleri bitirilecek, kalkınmada öncelikli olan yerlere sanayi götürülmesine ağırlık verilip gereken tedbirler alınacak, geri kalmış olan yerlerdeki yatırım projelerinin finansmanı ve buralardaki kalkınma çabalarının desteklenmesi ve yönlendirilmesi için DESİYAB (Devlet Sanayi İşçi Yatırım Bankası) öncelikli olarak Orta, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da bölge şubeleri kuracak, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin tarım bölümünde potansiyelden en yüksek şekilde faydalanılması, gelecekteki ve şimdiki mühim projelerin toplumsal ve ekonomik faydalarının istenen düzeyde alınabilmesi için insan ve toprak ilişkisini düzenlemek bir ön koşul olmaktadır (Yüksel, 2003: 590).

2.1.5.2.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1985-1989)

Bu plan kapsamında yeniden eskiye dönülüp bölge planlama benimsenmiştir. Bunun yanında üç ve dördüncü planlarda bulunan öncelikli kalkınma yöresi uygulaması devam ettirilmek istenmiştir (Dinler, 2012: 57).

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda, ülkemizde Yerleşme Merkezlerinin Kademeleşmesi çalışmalarına bağlı olarak belirlenen 16 bölgeli ayırımın benimsenmesi bu planı ilk dördünden ayrı tutan en mühim niteliktir. Büyük kent sorunlarına da ilk yapılan kalkınma planından sonra ilk defa bu planda yer ayrılmıştır (Dinler, 2005: 193).

Planın hedefledikleri ve politikaları arasında Kalkınmada Öncelik arz eden Yörelere gelişme dinamikleri tespit edilip bu dinamikler hayata geçirildikten sonra, gelişimini tamamlamış bölgelerle tamamlanamamış bölgeler arasındaki farkın minimum seviyeye indirileceği belirtilmiştir (DPT, 1984: 3).

Gelişimini gerçekleştirememiş yerleşim birimlerinin hizmet sektörünün yapacağı yatırımlarla ve üretim yatırımlarıyla destekleneceğinden yine bu planda bahsedilmiştir. Planda ayrıca mega kentler olan İstanbul İzmir gibi şehirlerde doğal kaynaklarına ve hizmet sektöründeki işlevlerine bakılarak alt bölgelerin ortaya çıkarılması gerekliliğinden bahsedilmiştir. Kamu hizmetlerinin paylaşımında hem nicelik, hem nitelik olarak, denge sağlanması amaçlanmıştır. Bu planlamada kalkınmışlığını artırılması konusunda öncelik verilecek yöre olarak ülkenin doğusunda kalan yöreler başta olmak üzere bölgeler arasındaki farklılıkların zamana yayarak azaltılıp yok edilmesinin en birincil maksat olduğu anlatılmıştır. Kalkınması hususunda daha fazla önem verilecek yörelerde uygulamaya konulacak sanayi yatırımlarının kaynakları harekete geçirecek ve yörenin gelişmesinde destekleyici faktör olabilecek sektörlerde gerçekleştirilmesi öngörülmüştür (Keleş, 2012: 279).

2.1.5.2.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1990-1994)

Bu plan kapsamında bölgesel planlama bu kez Kalkınmada Öncelikli Yörelere gelişmesini sağlamak maksadıyla yalnızca bu yerler için öngörülmüştür. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında planlama gerçekleştirileceğinden söz edilmesine ve 16 bölge ayırımının kabul edilmesine karşılık bölge planlamayla alakalı hiçbir çalışmanın bulunmaması, bölgesel planlamanın siyasal iktidarlarca pek benimsenmemekte olduğunu göstermektedir. Diğer yandan bu kalkınma planında kalkındırılması gereken öncelikli yörelerle alakalı bir önceki kalkınma planındaki uygulamanın sürdürülmesinin öngörüldüğü de görülmektedir (Dinler, 2010: 58).

Planda, Kalkınmada Öncelikli Yörelerde imalat sanayii, madencilik ve bunlara sektörlere bağlı sanayilerin inşa edilmesinde Devletin desteğinin sürdürüleceği, fiziksel ve sosyal manadaki yoklukları tedarik edilmesine yönelik kamusal yatırımların devam ettirileceği ve diğer taraftan bu yörelere yapılan özel sektöre ait yatırımların fazlaştırmak için özel bir fon oluşturulacağı belirtilmiştir.

Kalkınmada Öncelikli Yörelere problemlerini ve bunlara yönelik çözüm önerisi belirlemek üzere bölgeye ait üniversitelerin birinde bir Araştırma Enstitüsü kurulacağı belirtilmiştir (DPT, 1989: 319).

2.1.5.2.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1996-2000)

Bu plan kapsamında kalkınmada öncelikli olan bölgelerin problemlerinden ayrı bir başlıkta bahsedilmemiş, bölgesel planlamadan ne şekilde bir planlama anlayışı benimsendiğinden söz edilmeden bahsedilmiştir. Belirsiz ifadeler ile ve yer yer bölgesel planlamaya geçileceği söylenmekte olan bu plan döneminde tekrar 1 ve 2. Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemlerindeki şekilde bölgesel planlama çalışmalarının tasarlandığı ve daha önemlisi bunların uygulanmaya başlanıldığı da görülmektedir (Dinler, 2010: 58).

Planın temel esaslarından bir tanesi her açıdan bir bütünü ifade eden “sürdürülebilir kalkınma”nın, ulusal birliği/bütünlüğü yükseltmek amacıyla amacıyla bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltan doğrultuda değerlendirilmesi gerektiği fikridir. Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu’da coğrafi olarak bütünlük göstermekte olan iller için alt bölge ve bölge temelinde uygulamaya koyulan, bahse konu illerin birtakım acil ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına 1994 senesinde “Acil Destek Programı” uygulamaya koyulmuştur. Plan dönemi içerisinde il (gelişme) raporları çalışmaları ağırlıklı olmuştur. Bunun yanında DAP, DOKAP, Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi gibi birtakım bölgesel gelişme/planlama faaliyetleri başlamıştır (Özaslan ve Akpınar, 2005: 237, DPT, 2000: 30).

2.1.5.2.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (2001-2005)

Bu planda, bölge planlaması çalışmalarının sürdürüleceğine vurgu yapılarak hala uygulanmakta olan ve hazırlanacak bölge planları tanıtılıp bölge planlamasının esasları ve amacı vurgulanarak bu şekilde bir planlamaya devam edileceği ifade edilmektedir. Diğer yandan 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda 3. Planda başlatılmış olan KÖY ile alakalı teşvikler sürerken bunun yanında KÖY’lerin problemlerine ve buralarda izlenecek olan politikaların amaç ve ilkelerine geniş yer ayrılmıştır (Dinler, 2010: 58).

Bu planda AB politikalarına uyum için gerekli niteliğe sahip çalışma programlarının bir an önce yapılmasına, hedeflemelerin iyi saptanması için Yerleşme

Merkezlerinin Kademelendirilmesi Araştırması güncelleştirilip plan bölgeleri yaratılacağı, yatırımda devlet yardımları politikalarının saptanmasına, yörelerin potansiyelleri ve sosyoekonomik durumlarının göz önünde bulundurulacağı, bölge planlama faaliyetlerinin sürdürüleceği, bölge planları ile uyumlu, il seviyesinde il gelişim planlarına başlanacağı, İl Envanteri Modellemesi Projesi bitirileceğini, kırsal alandan gelen ve kent çevrelerinde sağlıksız yerlerde yaşamakta olan işsiz nüfusun kentle bütünleşmesi ve uyumunu sağlayabilmek için istihdam probleminin çözülmesine dönük Meslek Edindirme faaliyetlerine hız verileceği ve Toplu Konut İdaresi Başkanlığınca, konut finansman gereksinimlerinin karşılanmasına öncelik tanınacağı, başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri olmak üzere kadın nüfusun beceri ve bilgilerini yükseltmeye dönük kurs hizmeti verilmesi hedeflenmiştir.

Ayrıca planın bölgesel gelişmeye yönelik amaçlar ve politikalar bölümünde Mahalli idareler yönetiminde kamu kurumlarıyla sivil toplum örgütlerinin de katılımları sağlanıp potansiyeli bulunan geri kalmış yerlerde gelir artırıcı ve uygulamaya dönük küçük ölçekte yöresel projeler oluşturulacağını ve uygulamaların yaygınlaştırılacağını belirtmesiyle bölgesel kalkınma ajanslarının da alt yapısının hazırlandığı görülmektedir (DPT, 2000: 63-64).

2.1.5.2.9. Dokuzuncu Kalkınma Planı Dönemi (2007-2013)

Dokuzuncu Kalkınma Planı, AB'ye üye olma sürecine katkı yapacak temel stratejik doküman olarak hazırlanmıştır. Bu yüzden plan dönemi AB'nin mali takvimi göz önünde bulundurularak 2007-2013 dönemini içerecek biçimde yedi senelik olarak saptanmıştır.

Bu planda, istihdam ve yatırımın artmasına hız kazandırmak ve bölge gelişiminde özel sektörün katkısını yükseltmek amacıyla yeni teşvik tedbirleri uygulamaya sokulmuştur. 2004 senesinde yürürlüğe koyulan 5084 sayılı yasayla ilk basamakta 36 ilde başlatılmış olan uygulama 2005'te gerçekleştirilen değişiklik ile 49 ile yayılmıştır.

Dokuzuncu Kalkınma Planı, AB'ye üye olma sürecinin gerektirmiş olduğu Katılım Öncesi Ekonomik Program ve Uyum İçin Stratejik Çerçeve gibi dokümanların yanı sıra Orta Vadeli Program başta olmak üzere diğer bölgesel ve ulusal program ve

planlarla kurumsal ve sektörel strateji belgelerinin dayanağını teşkil etmekte ve planın etkililiği yükseltilmeye çalışılmaktadır.

Planda kalkınma ajansları ile işbirliği içerisinde bütün bölgelerin planları ve gelişim stratejileri bitirileceğinin ve yeterli finansman ile destek sağlanacağı belirtilmiş Kalkınma Ajanslarına verilen önemin fazlalaştırıldığını ve uygulamaların hayata geçirilmesi için bir kurumsallaşma içine girileceği belirtilmiştir. Bu kapsamda bölgesel gelişme planlarının, içsel potansiyeller ve yerel dinamikleri harekete geçirmeye dönük öncelikleri ve stratejileri belirlemekte olan uygulanabilir, katılımcı, dinamik, esnek özellikte yapılacağı belirtilmektedir (DPT, 2006: 91).

Bunun yanında planda yeni kurulacak olan kalkınma ajanslarının müşterek işbirliği platformundan da faydalanıp yerel girişimleri harekete geçirmekte olan entegre bir bölgesel gelişme programı olarak değerlendirilmesi gereksinimine özellikle vurgu yapılmış, kurumsal kapasite ve insan kaynaklarının geliştirilmesi, pazarlama olanaklarını genişletme, rekabetçi ürün türlerine geçme gibi ana hususlarda yeni politikaların geliştirilmesi gerekliliği ifade edilmiştir (DPT, 2006: 47).

2.1.5.2.10. Onuncu Kalkınma Planı Dönemi (2014-2018)

Onuncu Kalkınma Planı, Türkiye'nin 2023 hedefleri kapsamında toplumsal refahı yükseltmek maksadıyla hazırlanmış, sosyal ve ekonomik kalkınma süreci katılımcı, insan odaklı ve bütüncül kalkınma yaklaşımı etrafında biçimlenmiştir. Çok taraflı katılımcılık ve etkileşimin temel alınıp hazırlanmış olduğu plan kapsamında amaç, ülke kalkınmasını aşamalı şekilde üst düzeylere çekmektir. YKY, YKİ ve yönetim anlayışı esasları kapsamında biçimlendirilmiş olan plan; kaynakların sürdürülebilir kullanımı, hukukun üstünlüğü, beşeri sermayenin önemi, bilgi toplumu, uluslararası rekabet gücü gibi etmenleri de kapsamaktadır. Bu plan ile amaç özel kesimin yatırımlarına destek vermek, bölgesel gelişmişlikler arasındaki farkı azaltmak, toplumsal bütünleşmeyi gerçekleştirebilmek, ülkenin refahını ve kalkınmasını sağlayabilmektir.

Özel sektör kurumlarının kalkınmada dünyada aktif ve etkin bir ekonomik düzen oluşturmaları ile kamusal kuruluşların da stratejik bir yaklaşım ile davranmalarının ve planlar tasarlamaalarının önemi artmıştır. Bu bağlamda 10. Kalkınma Planında stratejik

şekilde ve paydaşların geniş katılımları ile hazırlanmış olan ulusal planlar önem arz eder hale gelmiştir. Bahse konu planda sermaye birikimi ve sanayileşmeye hız kazandırmak, sürdürülebilir ve istikrarlı bir kalkınma sağlayabilmek, refah düzeyini ve rekabet gücünü yükseltmek, ekonominin ithalattan kurtarılması gibi amaçlar güdülmüştür. Uzun vadede refah düzeyini artırmayı hedefleyen bu plan kapsamında teşvik politikaları ve finansmanın kaynaklarını üretken yatırımlarda kullanma önceliğine karar verilmiştir.

Onuncu Planda bölgesel ve ekonomik gelişimin hız kazanmasına karşın birliklilik, toplumsal uyum, şehirleşme, kaynak kullanımı, istihdam gelir dağılımı gibi göstergeler incelendiğinde bölgesel dengesizliğin bir problem olarak sürdüğü ifade edilmiş, bunun üstüne planda bölgesel gelişim, kırsal kalkınma ve yerel yönetim gibi alanlardaki öneriler de yer bulmuştur. Gelişmişlikleri doğrultusunda her bölge için ayrı bir politika ortaya koyulması, kırsal kalkınmanın gerekli görüldüğü bölgeler içinse toplumsal ve fiziki imkanların gelişimi, ekonomik etkinlikler ve eğitim seviyesinin yükseltilmesi tavsiye edilmiştir. Yönetişim kapsamında yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılmaları, büyükşehir belediyelerine güç katılması, kalkınma ajansları ve yerel aktörler ile yerel birimlerin işbirliği gerçekleştirmeleri gibi öneriler gelmiştir (Keleş ve Mengi, 2013: 248-250).

10. Kalkınma Planı kapsamında özel ve kamusal yatırımların birbirlerini tamamlayacak biçimde ele alınacağı, ihracat ve istihdam artışı bakımından özel kesimin yatırımlarına öncelik tanınacağı, özel kesimin girmediği sosyal ve ekonomik sahalarda kamusal yatırımların artırılacağı, bu bağlamda ulaştırma, teknoloji, bilim, sağlık ve eğitim gibi yatırımların öncelik arz ettiği belirtilmiştir. Tarımda gerçekleştirilen yatırımların yükseltilmesi, madencilikte payın artırılması, yeni kurulmuş okul ve üniversiteler bağlamında eğitimde gerçekleştirilen yatırımların yükseltilmesi öngörülmektedir. Bunun yanında Kamu Özel İşbirliğine (KÖİ) vurgu yapıp birtakım alanlarda gerçekleştirilecek yatırımların KÖİ ile yapılması ifade edilmiş, bu bağlamda sağlıkta gerçekleştirilecek projelerin KÖİ ile uygulanması öngörülmüştür.

2.1.6. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları

Başka ülkelerde olduğu gibi Türkiye de bölgeler arası kalkınma farklılıkları yaşamaktadır. Bu alanda dengeyi sağlamak adına farklı araçlar ve politikalara başvurulmaktadır. Bunların başındaysa farklı büyüklükte olan bölgeleri hedefleyen

bölge planlarıyla kalkınma planlarının strateji ve hedefleri kapsamında bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını azaltmak, geri kalmış yerlerde yaşamakta olanların refah seviyelerini artırmak, metropollere ciddi bir yük getirmekte olan göç eğilimlerini istikrarlı bir dinamiğe kavuşturmak, plansız kentleşme sebebiyle meydana gelen problemleri çözüme ulaştırmak hedeflenmiş ve bölgelerin niteliklerinin ve potansiyellerinin belirlenmesine dönük tasarlanmıştır (DPT, 2007: 2). Bölgesel kalkınma bu kapsamda ülkemizde ulusal kalkınma çabasının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (Celepçi, 2006: 51).

2.1.6.1. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yasal Statüleri

Türkiye'deki BKA'ların kanuni statüsü 5449 sayılı kuruluş yasasıyla büyük oranda açığa kavuşturulmuştur. Yasadaki 3. Madde de "*Ajanslar, tüzel kişiliği haiz ve bu kanunla düzenlenmemiş bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabidir.*" denilip bu ajansların tüzel kişiliğe sahip oldukları açık bir biçimde belirtilmiş fakat tüzel kişiliğin kamu hukuku mu yoksa özel hukuk tüzel kişiliği mi olduğu yasada ifade edilmemiştir (Eren ve Cideciğiller, 2011: 402).

Kalkınma ajansları yasada düzenlenmemiş olan tüm işlemlerinde özel hukuk kurallarına tabi olmak ile beraber kamusal kurumların sahip oldukları sorumluluk ve yetkilere benzer sorumluluk ve yetkileri bulunan STK'ler, özel sektör ve kamu kurumlarıyla müşterek biçimde bölgesel kalkınmayı hedefleyen bir yönetsel modeldir (Koçberber, 2006: 48). Bu açıdan, Türkiye'deki BKA'lar normal kamu kuruluşu özelliğinde bir kurum olmayıp yasada düzenlenmeyen tüm işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabi olarak çalışma yürüteceklerdir (5449 sayılı Kanunun Genel Gerekçesi).

Türkiye halihazırdaki düzenlemeler ve bilhassa 5449 Sayılı yasa bakımından ele alındığında kalkınma ajanslarının ana kanuni yapılarının şunlar olduğunu söylemek mümkündür:

- Kalkınma ajansları bölgeler esas teşkil edecek şekilde, Kalkınma Bakanlığı teklifini sunduktan sonra Bakanlar Kurulunun almış olduğu kararla kurulurlar.
- Ajans merkezinin hangi ilde olacağı kuruluş kararnamesinde belirlenir.

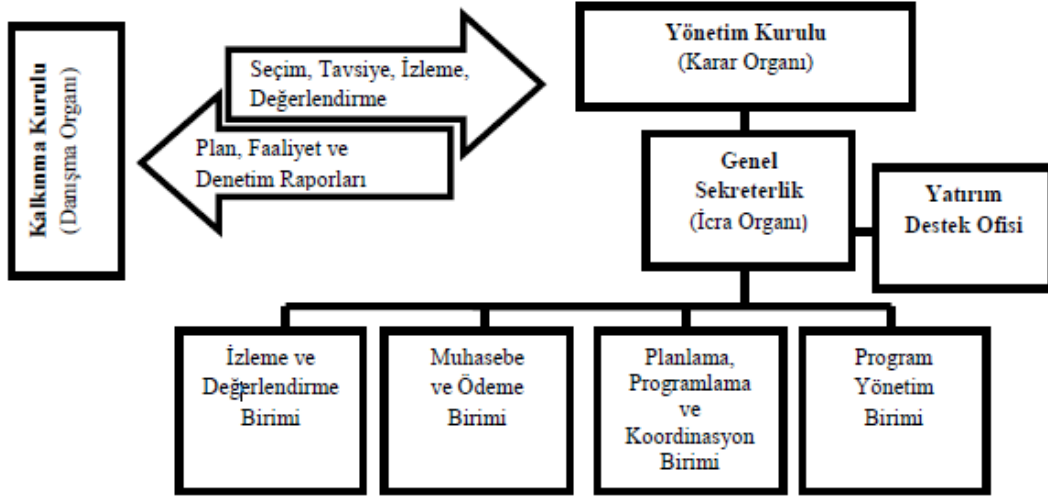

- Kurulan ajansların uyumlu çalışmasını sağlamak ve ajansların iş ve işlemleriyle alakalı yetki Kalkınma Bakanlığı (Bölgesel Gelişme Komitesi)'na aittir.

Türkiye’de açılan ajansların ne şekilde ajanslar olduklarını tespit etmek de ajanslar için öngörülmekte olan amaçları gerçekleştirmeleri açısından önem arz etmektedir. Kalkınma ajanslarının kurulması ve sağlamış oldukları hizmetler bakımından ikiye ayrılıp incelenmesi gerekirse; Ajanslar kurulmaları bakımından bağımsız nitelik taşıyanlar, kamu veya özel sektör ortaklıkları ile kurulanlar, yerel ve bölgesel idareler tarafından kurulanlar, yerel ya da bölgesel idareler içinde yer alanlar, merkezi hükümetler tarafından kurulanlar biçiminde gruplandırılmaktadırlar. Türkiye’deki BKA’ların kuruluşları 5449 sayılı yasa kapsamında Kalkınma Bakanlığı’nın teklifi üstüne Bakanlar Kurulu kararıyla yapıldığından ülkemizdeki BKA’lar merkezi hükümetler tarafınca kurulmakta olan gruba girmektedirler (Eren ve Cidecigiller, 2011: 403-404).

2.1.6.2. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının İdari Yapıları

5449 sayılı yasaya göre kalkınma ajanslarındaki idari yapı yatırım destek ofisi, genel sekreterlik, yönetim kurulu, kalkınma kurulundan meydana gelmektedir. Bu birimlerden meydana gelen kalkınma ajanslarının kurumsal yapıları diğer kamusal kuruluşlara nazaran farklılık göstermektedir. Kamu kurumlarının tümünde icra ve karar alma yetkisi bulunan bir “Genel Kurul” varken, ajanslarda bu yoktur. Diğer kamu kurumlarındaki Genel Kurul’un karar alma yetki ve görevi Yönetim Kurulu’na, icra yetkisi ise Genel Sekreterliğe verilmektedir. Kalkınma Kurulu’ysa bir karar organı değil, yalnızca tavsiye ve danışma görevi gören bir birimdir (Akgül, 2010: 647). Ajanslardaki kurumsal yapıyı daha iyi anlatabilmek adına bu birimler aşağıda detaylı şekilde incelenmişlerdir.

Kaynak: DPT, Kalkınma Ajansları Destek Yönetimi Kılavuzu, Ankara, 2009, s.12

Şekil 2. 5449 Sayılı Kanuna Göre Kalkınma Ajanslarının Teşkilat Yapısı

Kalkınma Kurulu; ajansın danışma organı faaliyetini gösterip, kamudaki kurum ve kuruluşları ile özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının mensuplarından meydana gelen en çok 100 kişilik bir topluluktur. Kurul, ajansın göstermiş olduğu faaliyetleri izler ve yönetim kuruluna tespit ettiği eksiklikleri bildirir (5449 Sayılı Kanun, md. 8). İlde bulunan valiliklerinde bu 100 kişilik Kalkınma Kurulu üyeliği için aralarından seçmek üzere 200 kişilik liste istenmekte, bu listeden oluşan 100 kişilik bir liste Bakanlar Kurulu kararı ile seçilmektedir. Bakanlar Kurulu kararıyla seçilen bu üyeler dört yıllık zaman zarfında görev yapmaktadırlar.

Kalkınma Kurulu'nun bir karar organı olup yönetim kuruluna tavsiyeler vermesi ve genel sekreterliğe danışmanlık yapması ülkemizde diğer kamusal kuruluşlarda görülmeyen ve alışık da olunmayan bir birimsel yapılanmadır (Akgül, 2010: 648).

Kalkınma ajanslarında ikincil bir kurumsal birim olan Yönetim Kurulu ajansın karar organı niteliğindedir. Bölgede bulunan il valisi, büyükşehir belediye başkanları veya büyükşehir olmayı başaramamış il merkezlerinde ilin belediye başkanı, il genel meclisi başkanları ve her ilden bir kişi olmak şartıyla ticaret odası başkanı ve sanayi odasının başkanlarından oluşmaktadır (Cilavdaroğlu, 2008: 116). Ajanstaki yönetim kurulu başkanlığını vali yapmaktadır. Birden çok ilden meydana gelen bölgelerdeyse başkanlık ilk sene ajans merkezi olarak saptanmış olan ilin valisi, diğer yıllardaysa alfabetik il sırasına göre dönüşümlü şekilde icra edilmektedir.

Yönetim kurulu ajansın karar organı olduğundan bütçe, program, faaliyet raporu, faaliyetler, proje ve kişi ve kuruluşlara gerçekleştirilecek yardımlar, çalışanların işe alımları ve işlerine son verilmesi, çalışma birimlerinin aralarındaki işbölümü, bağışlar ve hibeler gibi hususlarda nihai yetkiye sahiptir (Özer, 2010: 177).

Kalkınma ajanslarında üçüncü sırada yer alan Genel Sekreterlik birimi; uzman personel, destek personel ve genel sekreterden oluşup, ajansta teknik birimi ve icra organı niteliğindedir (Ergüder, 2011: 56). Bu saydığımız faaliyetlerin işler bir şekilde yürütülmesinden Genel Sekreterlik sorumludur. Diğer bir taraftan Genel Sekreterliğin ve Yatırım Destek Ofisleri'nin en tepedeki amiri niteliğinde olarak görevlendirilen genel sekreter, Yönetim Kuruluna karşı birinci derecede sorumluluk sahibidir (5449 Sayılı Kanun, md. 12). Genel Sekreterlik, yönetim kurulunun almış olduğu kararları aktif bir şekilde uygulamak; yıllık çalışma programı ile bütçeyi hazırlamak; gelirleri toplayıp gerekli harcamaları yapmak; proje ve faaliyet tekliflerini değerlendirip malî anlamda yardım sağlamak üzere yönetim kuruluna tavsiyelerde bulunmak; desteklenen proje ve faaliyetleri izlemek, değerlendirmesini yapmak, denetimini gerçekleştirmek ve rapor kısmını oluşturmak; ajansın sekreterlik işlerini yapmak gibi faaliyetleri yerine getirir (Şahin, 2010: 76).

Genel Sekreterliğe bağlı bir şekilde çalışan ajansın son organı olma niteliğinde olan Yatırım Destek Ofisleri ise yatırımcıların bürokratik işlemlerini en kısa ve en hızlı şekilde çözmek şeklinde görev tanımları yapılabilir (Akgül, 2010: 649). Yatırım Destek Ofisleri yatırımcılara ücretsiz olarak hizmet verip, bölgedeki illerde özel teşebbüs yatırımcılarının kamunun sağlayacağı izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idari iş ve işlemlerini mevzuatta belirlenen zaman zarfında sonuçlanmasını sağlamak zorundadırlar(Şahin, 2010: 81).

Yatırım Destek Ofisleri; bölge illerinde, yönetim kurulu kararına bağlı olarak başlarında bir tane koordinatör olmak üzere, en çok 5 uzmandan oluşacak biçimde ofisler şeklinde örgütlenmişlerdir (Oskay ve Kubar, 2007: 207).

2.1.7. Türkiye’de Kalkınma Ajansı Uygulamaları (Doğu İlleri Odaklı Ajanslar)

2.1.7.1. Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA)

Mardin, Batman, Şırnak, Siirt illerinde faaliyette olan Dicle Kalkınma Ajansı TRC3 Düzey 2 bölgesinde kurulmuştur. Dicle Kalkınma Ajansı 1 genel sekreter, 33 uzman, 6 destek personeli ile faaliyetlerini sürdürmektedir (<http://www.dika.org.tr/08.08.2017>).

DİKA, TRC3 bölgesinde toplam bütçe olarak 41 milyon TL’ye yaklaşan 11 farklı mali destek programı düzenlemiş, 867 adet proje başvurusu almış, toplamda 62 milyon TL bütçeli 278 adet proje desteklemiştir. Bu projeler ajans mali kaynağından 34 milyon TL ile desteklenmiştir (<http://www.dika.org.tr/ajans-brifingi> 10.08.2017).

2.1.7.2. Fırat Kalkınma Ajansı (FKA)

Fırat Kalkınma Ajansı TRB1 düzeyinde kurulmuştur. Bingöl, Elazığ, Malatya ve Tunceli olmak üzere bu dört il faaliyet alanı içerisinde. Ajans bünyesinde 2012 yılı itibari ile 1 genel sekreter, 1 iç denetçi, 1 hukuk müşaviri, beşi birim başkanı olmak üzere 28 uzman ve 5 destek personeliyle çalışmalarını yürütmektedir. (<http://fka.gov.tr> 10.08.2017).

Asıl maksatlarından birisi TRB1 Düzey 2 bölgesinde beşeri ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi ile sosyal ve ekonomik kalkınmaya katkı yapmaktadır. Bölge illerinin yatırımlarda değişik alternatiflerinin bulunması ajans için ciddi bir avantaj olmaktadır (<http://www.fka.org.tr/17.09.2017>).

Ajansların, hibe özelinde benzeri desteklerin değişik kamu kurumlarınca sağlanması, ajansların farklılığını anlatabilmede zorluk oluşturmaktadır. Bu durum kamuoyu önünde ajansların sadece hibe vermek için kurulduğu algısının oluşmasına sebep olmaktadır.

2.1.7.3. Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA)

İlk olarak 2006 senesinde İzmir Kalkınma Ajansı ve Çukurova Kalkınma Ajansı’nın ardından sekiz ajans daha açılmış, bunların içinde bulunan Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı’ysa 22 Kasım 2008’de kurulmuştur. Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı,

merkezi Van olmak üzere, Bitlis, Hakkâri, Muş illerinde yatırım destek ofisleri ile faaliyetlerini yürütmektedir (<http://www.daka.org.tr/?cmd=pageid=%20hakkimizda> 10.10.2017). 33 uzman, 5 idari ve destek hizmet alımı yoluyla 10 personeli istihdam edilmiştir (<http://www.daka.org.tr/>).

Ajans, kuruluş tarihinden bu yana o bölgedeki halk tarafından bilinmişlik seviyesinin yüksek olması önemli bir avantaj sağlamıştır. Diğer taraftan destek mekanizmalarının bakanlıklar tarafından yürütülmesi, yerel koşullara yeterli derecede hitap edememesine sebep olmuştur. Ancak bürokraside olduğu gibi mevzuatlar ajansların anında ve yerinde müdahaleler yapmasının önüne geçmektedir. Bununla beraber bölgedeki diğer desteklerle koordinasyon eksikliğinin olması ve beklentilerin fazla olması bunları karşılama yükümlülüğü nedeniyle ajansın iş yükünün fazlalığı insan kaynağı üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bölgede nitelikli iş gücünün istihdamı ve iş sürekliliğinin sağlanması konusundaki sıkıntıları başlıca zayıf yönleridir (<http://www.daka.org.tr/>).

2.1.7.4. İpekyolu Kalkınma Ajansı (İKA)

İpekyolu Kalkınma Ajansı TRC1 bölge seviyesinde açılmış; Gaziantep, Adıyaman ve Kilis illerinde çalışma yürütmüştür. 2013 senesi Aralık ayı sonu itibarıyla 1 genel sekreter, 1 hukuk müşaviri, 27 uzman ve 6 destek personel olarak 35 çalışan istihdamı sağlamaktadır (<http://www.ika.org.tr/upload/yazilar/2013-Yili-Faaliyet-Raporu-656644.pdf>).

En baştaki hedeflerinden biri bölgenin rekabetteki gücünü yükseltip sürdürülebilirliği sağlayabilmek ve bölge içindeki gelişmişlik farklarını azaltmaktır. Önceliklerinden biri ise işgücündeki kalite standartının maksimum seviyeye ulaşmasına yönelik girişimlere destek olmaktır (<http://www.ika.org.tr/upload/yazilar/2013-Yili-Faaliyet-Raporu-656644.pdf>).

Bölge içi gelişmişlik farklılıkları, sosyo-kültürel ve ekonomik farklılıklar tümsel stratejilerin uygulanmasına büyük engeller teşkil etmektedir. Personel kadrosunda iç denetçinin yer almaması, ajansın hizmet sağladığı bölgede kurumsal kapasitenin eksikliği ve proje kültürünün tam manasıyla oluşmaması, bölgesel kalkınma konusunda

bölge halkının sürece etkin olarak dahil edilememesi ajansın eksik tarafları olarak kabul edilebilir (<http://www.ika.org.tr/upload/yazilar/2013-Yili-FaaliyetRaporu656644.pdf>).

2.1.7.5. Karacadağ Kalkınma Ajansı (KARACADAĞ)

Diyarbakır ve Şanlıurfa illerini içine alan Karacadağ Kalkınma Ajansı TRC2 bölgesinde faaliyet göstermektedir. 2013 Haziran ayı itibariyle 1 genel sekreter, 27 uzman personel, 1 hukuk müşaviri ve 6 destek personeli ile birlikte toplam 35 kişi istihdam edilmektedir (<http://www.karacadag.org.tr/>).

Ajansın üstün tarafları içerisinde özel sektöre benzer bir yapısının bulunması, esnek ve çevik olması, kamu kurumları, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının bulunduğu hızlı karar alma sistemi, politik olmayan yapı ve katılımcılığı, kapsayıcı ve entegre yaklaşımı, yenilikçi, güçlü ortaklık, mekansal odaklanması sayılabilir (<http://www.karacadag.org.tr/>).

Ajansın zayıf taraflarının içinde; değişik kuruluşların asli görevlerinin içinde bulunan çalışmalarını sürdürmek ve izlemek durumunda kalması, ufak bir kurum olsa da birimlerin aralarında yeteri kadar iletişim ve bilgi akışı temin edilememesi, personel sayısındaki yetersizlik, çalışanların uzmanlık sahaları dışındaki hususlarda da görev almak durumunda kalmaları, net bir görev tanımı bulunmaması, nitelikli personel tutma, yönetim eksiklikleri, özerk olmayan yapısı, bütçe kısıtları ve fon sağlama ile alakalı düzenlemelerdeki yetersizlik gösterilebilir (<http://www.karacadag.org.tr/>).

2.1.8. Bölgesel Kalkınma Uygulamaları ve Ekonomik Göstergelerin İlişkisi

2.1.8.1. Bölgesel Kalkınma Ajansları – GSMH ve Büyüme İlişkisi

GSYİH, bir ülkedeki sınırlar içinde belli bir dönem içerisinde hem o ülke hem yabancı bir ülke vatandaşları tarafınca üretilmekte olan nihai hizmet ve malın değeridir. Ülkeyi meydana getiren her bir bölge hizmet ve mal üretim kapasiteleri sınırı içinde ülkedeki GSYİH'ya katkı yapabilmektedir.

Avrupa Birliği'nde, finansal üretimlerin %43'lük bölümünü, toplam nüfusun ortalama olarak %30'una ev sahibi olan ve topraklarının yalnızca %14'lük oranına karşılık olan Milano, Londra, Münih, Hamburg ve Paris arasındaki bölgede gerçekleştirmektedir. Avrupa'daki sosyal ve ekonomik fark mühim oranda olup bu

eşitsizlikse geçmişte yaşanan genişlemeler ile büyük oranda daha derin olmuştur. Kişi başı milli gelir bakımından en zengin ülke konumundaki Lüksemburg, güncel durumda en fakir durumdaki ülke olarak ortaya çıkan Romanya'dan yaklaşık yedi kat daha zengin konumdadır. Yerel ölçekte farklılıkta çok daha fazladır. Finansal açıdan en zengin bölge olan AB-27'de ortalama Gayri safi milli yurtiçi hasılanın %290'ına sahip Londra merkezi iken, en fakir olan bölge AB ortalamasının %23'üne sahip olan Romanya'daki Nord-Est bölgesi olmuştur (Sakal, 2010: 154).

Türkiye açısından bir tespitte bulunmak gerekirse batı bölgeleriyle diğer bölgelerin aralarında GSYİH'ya katkı manasında mühim oranda dengesizlik vardır. Kalkınma ajanslarının görünürdeki kuruluş gerekçeleri de bu kapsamda değerlendirilebilmektedir. Diğer bir deyişle bu birimler bölge potansiyelini ortaya koyup yatırım olanaklarını geliştirmek, bölgedeki üretimsel kapasiteyi yükseltmek ve nihai bakımdan bölgelerin aralarındaki gelişmişlik farkını yok etmek amacına yüzlerini çevireceklerdir.

Bir ekonomi içerisinde GSYİH seviyesinde belirleyici olan faktörlerden olan net ihracat, yatırım, tüketim gibi faktörler de kalkınma ajanslarının çalışmalarından ve gösterecek oldukları başarıdan etkileneceklerdir. Bilhassa bölgeye yatırımları çekmeye odaklanan kalkınma ajansları bunu yapabilmelerinin sonucunda bölgede hareketlilik sağlayabileceklerdir. Bu ekonomik canlanmaysa bölge insanının milli gelirden almış olduğu payı yükseltip GSYİH'ya katkı oranını yükseltecek, makro seviyede ülkenin büyüme oranlarına olumlu etki yapabilecektir (Dura, 2006: 135).

Ülkelerin aralarında olduğu şekilde bölgelerin aralarında da karşılaştırmalı üstünlükler bulunmaktadır. Bazı bölgeler sanayi çalışmalarında öne çıkmaktayken bazılarıysa hizmet ve tarımda öne çıkmaktadır. Dolayısı ile burada Türkiye'deki kalkınma ajanslarının çalışmalarına dair homojen bir tanımlama yapmak doğru değildir. Hizmet, sanayi ve tarım gibi temel sektörler bakımından ele alındığında tarımın hedef sektör içerisinde bulunmadığı görülmektedir (Dura, 2006: 137). Küresel manada rekabet gücü ve daha yüksek bir katma değer üretmekte olan sanayi mallarının üretilmesi ajanslar için sanayiye hedef sektör yapmıştır. Türkiye'de tarımla alakalı olarak Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, kırsal kalkınma programlarını uygulamaya dönük çalışmaları gerçekleştirmek için faaliyet yürütmektedir.

2.1.8.2. Bölgesel Kalkınma Ajansları – Yatırım İlişkisi

Bölgesel kalkınmayı kalkınma ajansları yatırım anahtarı ile hayata geçirmeyi tek hedef olarak görmüşlerdir. Bölgelerin kalkınmaları yabancı ve yerli yatırımlar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Kalkınma ajanslarının en önemli görevleri bölgeyi yatırımlar açısından cazibe merkezine dönüştürmektir.

Kalkınma ajanslarının iller ölçeğinde örgütlenmesi “Yatırım Destek Ofisleri (YDO)” adlı birimlerle gerçekleşmektedir. Esas itibari ile bu ajansların bölgesel örgütlenmelerinin il seviyesindeki müdürlükleri olarak da görülebilecek olan YDO’ların tek bir amacı bulunmaktadır o da illerde muhtemel yatırımcılara uygun bir yatırım atmosferi yaratabilmektir. Bunu birebir “iş takipçiliği” gerçekleştirmek, bölge ve ilin yatırım olanaklarını ortaya koymak, bu bağlamda araştırmalar gerçekleştirmek, reklam ve tanıtım çalışmalarına girmek suretiyle yapmaya gayret etmektedirler (Dura, 2006: 138-139).

Doğu Marmara Kalkınma Ajansı örneğinde BKA-Yatırım ilişkisi gözlemlenecek olursa, destek verilen projeler çerçevesinde büyüklü küçüklü projenin varlığı dikkat çekmekte ve toplade gerçekleşen üretime katma değer sağlayacak inovatif çıktılara yoğunlaşmıştır. Maalesef ki ajansın finansal destek programı çerçevesinde desteklediği projelerin işsizliği önlemeye yönelik katkısı istenilen seviyeye ulaşmamıştır. Çünkü yatırımlar küçük ve orta ölçekli yatırımlara yapılırken büyük çaptaki yatırımlar ihmal edilmiştir.

Türkiye’de ki her bir ajansın genel sekreterinden ajans faaliyetlerini değerlendirilmesi istendiğinde ajansların yatırımlara olan katkısı daha açıklayıcı olacaktır. Bu bağlamda Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı Genel Sekreteri Mevlüt Özen, 2012 yılında bölgedeki başvuru projeleri sayısının 535 adet olduğunu söyleyerek bağımsız bir şekilde değerlendirmenin neticesinde 78 projeye destek sağlanarak yaklaşık olarak 38 milyon TL tutarında toplam yatırım yapıldığını belirtmişlerdir.

Serhat Kalkınma Ajansı’nın Genel Sekreteri olan Dr. Hüseyin Tutar da, 2012 yılında KOBİ’ler yönelik 750 bin TL’lik proje desteği sağlandığını anlatarak, KOBİ’lerin faydalanmasına dönük olarak da destekleme çalışması yaptıklarını ifade etmiştir. Ajans sekreteri olan Tutar, yeni kurulmuş veya kurulma aşamasındaki işletmelere yönelik desteklemeleri hedeflediklerini belirterek bu destekten öncelikle bölgesel değer taşıyan ürünlerin ülke ekonomisine kazandırılması doğrultusundaki

yatırımcıların faydalanacağı belirtilmiştir. Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Genel Sekreteri Çetin Oktay ise, bu güne kadar 120 projeye sağlanan 50 milyon TL'nin ülke istihdamına olumlu etki yaptığını vurgulamıştır.

Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı Genel Sekreteri olan Faruk Tezel ise ajansın bu bölgeye olan katkısını 11 milyon TL tutarında olduğunu ifade ederek, bölgede, ajans tarafından sağlanan mali destek ve yararlanıcılar tarafından sağlanan eş finansmanla birlikte 2012'de yaklaşık 22 milyon TL tutarında bir yatırım gerçekleştiği müjdesini vermiştir (Sarrafoğlu, <http://ekonomi.dunyabulteni.net/analiz/67809/kalkinma-ajanslari-buyuk-isler-yapiyor.html>).

Kamu yatırımları kapsamında BKA-Yatırım ilişkisine bakmak gerekirse geri kalmış olan bir bölgeyi canlandırmak için bizzat devletin üretici olarak yatırım gerçekleştirmesi, liberal gelişmiş ülkelerde dahi görülebilen bir durumdur. Devletin bu biçimde üretken kamusal yatırımlar gerçekleştirmesinin yanı sıra bölgeye altyapı yatırımları gerçekleştirilmesi de fiziksel ve beşeri sermayede verimi artırarak bölge gelişimine katkı yapmaktadır (İldırar, 2004: 29). Devlet bunu görece geri kalmış bölgelere, oraya aldığı gelirden daha çok yatırım gerçekleştirerek yapmaktadır. Bunun yanında artış gösteren satın alım gücü ile beraber bölgede bir canlanma başlamakta, bölgede üretim kapasitesi artmakta ve bölge işletmeler açısından cazip hale gelmektedir (Küçüköğlü, 2005: 104-105).

Enerji ve ulaştırma şebekeleri, atık yönetimi, su ve haberleşme gibi altyapısal yatırımlar pazara ulaşım, sürdürülebilirlik, verim gibi yararlarının yanında bölgeye gerçekleştirilecek yabancı yatırımlar açısından da pozitif bir katkı sağlanmaktadır.

2.1.8.3. İstihdama Yönelik Yaklaşımlar

Bölgesel kalkınmada hedeflenen fonksiyonlara ulaşabilmek bakımından istihdama dönük şu önlemleri almak faydalı olacaktır:

- Özel sektöre dair yapısal problemler çözümlenmeden verilen desteğin büyüme oranı, istihdam seviyesi ve ekonomik verimi belli bir süre boyunca yapay olarak artırdığı göz önünde bulundurulup istihdam bakımından da kalıcı çözümler ve önlemler düşünülmelidir.

- Türkiye’de kırsaldan kente göçü engellemek, gecekondulaşma ve kayıtdışı istihdamı kısmi olarak çözebilmek adına kent ve köyler arasındaki dengesizliği gidermek, kırsaldaki imkanları artırmak gerekir.
- Geri kalmış olan bölgeleri kalkındırmak, oradaki işgücü niteliğini ve yatırım hacmini yükseltmeye bağlıdır (Bozdoğan, 2008: 235). Tüm bu makro ölçekteki dengesizliklere sebebiyet veren işsizlik sorununu çözmeye BKA'lara önemli görevler düşmektedir. Bu ise projelerin paydaşları ve sosyo-ekonomik kazanımları göz önünde bulundurularak katkı sağlanmasıyla mümkündür.

2.1.8.4. Vergilerin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri

Farklı vergilerin ekonomik büyüme ve dolayısı ile bölgenin kalkınması üstünde farklı etkiler yapabileceği konusunda bir içtihadın varlığı hakim konumdur. Bu kapsamda vergilerin seviyesi kadar yapısının da önemli olacağı söylenebilmektedir.

Devletin servet ve faktör üstünden aldığı vergilerden olan dolaysız vergilerin belli başlı olanları kurumlar vergisi, server ve gelir vergileridir. Kârlar ya da gelirler üstüne koyulan bir vergi, bireylerin elde ettikleri net gelirin azalması manasına gelir. Örnek vermek gerekirse sermaye gelirlerini vergilendirmek sermaye birikimi üstünde etkin olabilmektedir. Bu durum ise sermaye birikimine negatif etki yapacaktır. Bu da yatırımları düşürecek, bölgesel manada kalkınmanın en temel faktörlerinden olan yatırımlar düşecektir. Bu ise şayet bölge geri kalmışsa sosyal çöküntü gibi daha negatif neticeler getirecektir. Gelişmiş olan bir bölgedeyse yatırımların azalma gösterecek oluşu, iş imkanlarını azaltacağı için işsizlik ortaya çıkacaktır.

Günümüzde subjektif, dolaysız vergilerin içinde en yaygın uygulanan vergi gelir vergisidir. Bu gibi vergilerde devletin yapacağı artış, kişilerin yatırım ve tasarrufları üstünde mühim etkiler gerçekleştirmektedir. Genelde vergilerin satın alım gücünü daraltan etkisiyle beraber kişilerin gelirleri üstünden alınan vergilerin yükseltilmesi sermaye birikimini daraltan bir etki yapmaktadır. Fakat tasarruf yetersizliğinin devlet tarafınca zorla ortadan kaldırılması da mümkün olup bu etki daha ziyade toplanan vergilerin kullanım alanlarıyla alakalı olmaktadır (Işık ve Bozdoğan, 2012: 567). Bölgesel kalkınmayla vergi oranları yakından ilişkilidir. Vergi oranlarının düşük olması sonucunda ekonomide toplamdaki yatırımlar artış göstermektedir. Bunun neticesinde hem devlet için vergileme kapasitesinde genişleme olmakta hem de üretim artmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TARIM VE KIRSAL KALKINMAYI DESTEKLEME KURUMU

3.1. TKDK Yapısı, İşleyişi, Hibeleri ve Amacı

TKDK'nın en tepe organı TKDK başkanıdır. TKDK başkanına bağlı olarak Hukuk Müşavirliği, İç denetim Koordinatörlüğü, Proje hizmetleri Genel Koordinatörlüğü (Proje Yönetimi Koordinatörlüğü, Proje İzleme ve Kontrol Koordinatörlüğü), Finansman Genel Koordinatörlüğü (Tahakkuk Koordinatörlüğü, Ödeme Koordinatörlüğü, Muhasebe Koordinatörlüğü), Destek Hizmetleri Genel Koordinatörlüğü (İnsan Kaynakları ve İdari İşler Koordinatörlüğü, Bilgi sistemleri Koordinatörlüğü) ve İl Koordinatörlükleri bulunur (<http://www.tkd.gov.tr> 11.06.2018).

TKDK desteğinden faydalanmak isteyen girişimciler TKDK İl Koordinatörlüklerine başvuru paketi hazırlayarak teslim eder. Daha sonra İl Koordinatörlükleri zamanında teslim edilen paketlerin mali açıdan ve diğer açıdan uygunluk denetimine sokar. Uygunluk denetiminden geçen projelerin seçilmesi ise TKDK'nın belirlemiş olduğu puanlama sistemiyle tekrar değerlendirmeye sokulur. Puanlama sistemiye şu şekilde gerçekleşmektedir.

- Başvuru sahibi 40 yaşın altındaysa 15 puan
- Yatırım uygulama alanı dağlık alan veya ormanlık bölgeyse 10 puan
- Proje sahibi kadınsa 15 puan
- Başvuru sahibi ilgili meslek kolunda diplomaya sahipse 15 puan
- Yatırım kabul edilmiş bir yerel kalkınma stratejisine dayanıyorsa 10 puan
- Başvuru sahibinin IPARD kapsamında bir başka sözleşmesi yoksa 20 puan
- Başvuru sahibi gerçek kişi veya üretici örgütü ise 15 puan

Belirtilen puanlama sisteminden en yüksek puanı alan göre projeler seçilir. Eğer eşit puana sahip iki veya daha fazla proje varsa başvuru tarihi ve saati esas alınarak seçim yapılır. Sonrasında kabul edilen proje sahibiyle kurum arasında sözleşme imzalanır. Bu sözleşme iki ana dönemden oluşur. Bu dönemler uygulama dönemi(

sözleşmenin imzalandığı tarihten başlar; son destek ödemesinin yapıldığı tarihte sona erer). Uygulama sonrası dönem ise (Son destekleme ödemesinin yapıldığı gün başlar ve beş yıl devam eder).

Projenin ödemesinin tamamlanmasından sonra beş yıl boyunca TKDK İl Koordinatörlükleri ilgili işletmeyi yerinde kontrol eder. Ve taahhütlerine bağlı kalıp kalmadığını yerinde denetler. Bu denetlemelerde aksaklık gördüğü takdirde ödenen paranın bir kısmını veya hepsini yasal faiziyle birlikte talep edebilir(www.tkd.gov.tr 11.06.2018).

“Ulusal kalkınmanın sağlanması için yapılan plan, program ve stratejilerde öngörülen ilke ve hedefleri kapsayacak şekilde, Avrupa Birliği ve uluslararası kuruluşlardan temin edilen kaynakları da içine alacak biçimde, kırsaldaki gelişimi sağlayacak faaliyetleri yürütmek ve gerçekleştirmek üzere” TKDK, 18 Mayıs 2007 tarihli ve 5648 sayılı yasayla ve (Kuruluş Kanunu, m. 1) Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın ilgili kurumu olarak kurulumu tamamlanmıştır (Kuruluş Kanunu, m. 3). TKDK, AB'nin Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA)'nın 5. Bileşeni olan Kırsal Kalkınma (Instrument for Pre Accession - Rural Development - IPARD) Programı kapsamında faaliyet sürdürmektedir.

Avrupa Birliği, kurulmasından bu yana birliğe üye olan ülkelere, üçüncü ülkelere ve aday konumundakilere kurucu anlaşmalar kapsamında farklı finansal yardımlar gerçekleştirmektedir. Avrupa Birliği'nin aday olan ülkelere dönük finansal yardım sistemi 2007 senesine dek birçok farklı program altında uygulamaya koyulmuş, 2007–2013 dönemine ait olan bütçe dönemi ile beraber değişime gitmiştir. Bu bağlamda potansiyel aday ve aday ülkelere gerçekleştirilen finansal yardımlar 17 Temmuz 2006 tarihli ve 1085/2006 sayılı Konsey Tüzüğü ile kanuni çerçevesi ortaya koyulan Katılım Öncesi Yardım Aracı (Instrument for Preaccession Assistance - IPA) isminde tek çatıda birleştirilmiştir.

(https://www.ab.gov.tr/files/tarama/tarama_files/11/ch11_tarama_sonu_raporu_tr.pdf; https://www.ab.gov.tr/files/000files/2015/11/2015_turkiye_raporu.pdf 08.02.2018).

IPA bağlamında gerçekleştirilecek yardımlar beş başlıkta gruplandırılmıştır. IPA Bileşenleri denen bu başlıklar şöyledir:

1. Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal Yapılanma

2. Sınır Ötesi İşbirliği
3. Bölgesel Kalkınmanın sağlanması
4. İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi
5. Kırsal Kalkınma (IPARD)

IPA Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD) doğrultusunda alternatif tarım, balıkçılık, gıda, hayvancılık, tarım gibi sahalarda çalışma yürüten işletmelere tüzel ve gerçek kişilere hibe programları aracılığıyla finansman desteği verilmektedir. Bu bileşenden diğerlerinden farklı olarak kâr amacı güden tüzel ve özel kişilerin de faydalanmaları mümkündür. Bu bileşende temel amaç “Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ile ilgili müktesebatın uygulanmasına” dönük hazırlıklara katkı yapmak ve “aday ülkelerde tarım sektörü ve kırsal alanların sürdürülebilir biçimde adaptasyonu için bazı önceliklere ve sorunların çözümüne katkıda bulunmaktır” (www.ab.gov.tr 14.02.2018).

IPARD Programı Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın yapmış olduğu çalışmaların sonucunda hazırlanmış olup 25 Şubat 2008'de Avrupa Komisyonu onayı ile yürürlüğe koyulmuştur. IPARD Programı “Türkiye'nin kırsal kalkınma alanında katılım öncesi süreçteki ihtiyaç ve önceliklerine dayalı olarak oluşturulmuş; bu kapsamda, 9. Kalkınma Planı, 2006–2010 yıllarını içeren Tarım Stratejisi ve Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi öncelikleri ve AB Çok Yıllı Gösterge Planlama Belgesi'nin stratejik öncelikleri de dikkate alınarak” tasarlanmıştır. Bunun yanında “AB'nin 1085/2006 IPA Konsey Tüzüğü ve tüzüğün uygulanması esaslarını içeren 718/2007 sayılı IPA Uygulama tüzüğü de programın dayanağını oluşturan” belgelerindedir (Yılık, 2011: 106)

TKDK tarafınca, toplamda 42 ili içine alacak biçimde uygulanmakta olan IPARD programı doğrultusunda 2007-2013 dönemi için ayrılmakta olan bütçe 854,6 milyon avro düzeyindedir. Fakat bu fonların kullanılması için gerekli olan yetki devri kararı akreditasyon şartına bağlı olduğu için bu bağlamda uzun süreli çalışmalar gerçekleştirilmiş, sonuçta 2011 senesinde Avrupa Komisyonu'ndan yetki devri kararı alınmıştır. IPA çerçevesinde fonların kullanılması için “n+3” kuralı vardır. Bu kurala göre bir seneye ait tahsis edilmekte olan fon miktarının en geç bu yılı izleyen 3. yılın sonunda kullanılması gerekmekte, aksi durumda kullanılmamış kısım taahhütten

kaldırılmaktadır. Bu bağlamda 2013 senesine tahsis edilen bir fon, en geç 2016 sonuna dek kullanılabilir olacaktır.

Bu bağlamda TKDK tarafınca IPARD Programı'nın uygulanması maksadıyla 2011 senesinde 1. çağrı ilanı ile başlanmış olan süreç 2015 senesinde duyurusu yapılan 15. çağrı ilanı ile bitirilmiştir. Bu süreç içerisinde TKDK, fonun neredeyse tamamının sözleşmeye bağlanmasını sağlayıp mühim bir başarıya imza atmıştır. Bu döneme dair veriler ileriki kısımlarda daha ayrıntılı ve karşılaştırmalı biçimde verilecektir. 2014-2020 dönemini içermekte olan IPARD-2 programıysa 27 Ocak 2015'te Avrupa Komisyonu tarafınca onaylanmıştır.

3.2. TKDK Desteklerinin Kullanım Alanları

3.2.1. Kırsal Turizm

Ülkemizin zengin doğal, tarihi ve arkeolojik kaynakları ve turizminin dış pazarda rekabet gücüne sahip ve yüksek potansiyelli bir sektöre dönüşmesini sağlayacak gelecek dönem içinde kırsal turizmin önemi artacaktır. Kırsal turizm, kırsal alanları geliştirmede mühim bir rol taşımaktadır. Kırsal turizm, kırsal alanlara maddi anlamda ciddi katkılar sağlayarak bu alanların gelişmesini sağlamaktadır. Bu gelişim yalnızca turistik yatırımcılara gelir sağlamakla kalmayıp o bölge halkına da ciddi gelirler sağlamaktadır. Kırsalla kentselin bütünleşmesi de sağlanmaktadır.

Kültür ve Turizm Bakanlığının gerçekleştirdiği analizler ülkemizin bölgelerinin bazılarında yayla turizmi, diğer bölümlerinde kültür turizminin gelişime açık olduğunu ortaya koymaktadır.

Kavramsal Eylem Planı'nda; Güneydoğu Anadolu Bölgesi "*Kültür ve İnanç Turizmi Gelişim Bölgesi*", Doğu Anadolu Bölgesi ile Orta Karadeniz Bölgeleri "*Kış Turizmi Gelişim Koridoru*", Karadeniz Bölgesi "*Yayla Turizmi Gelişim Koridoru*" şeklinde belirlenmiş, ülkemizdeki diğer bölgeler de "Kültür ve Termal Turizm Gelişim Bölgeleri" olarak tanımlanmıştır. Bu bölgeler, geneli itibariyle kırsal alanlar olup turist çekebilecek potansiyele sahiptirler (<http://www.tkd.gov.tr/Ipard/IpardProgrami> 04.01.2018).

3.2.1.1. Uygun Yatırımlar

Konaklanacak tesislerinin yapılması ve yapılan tesislerde kalanların ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri market, mobilya ve ya bütün ihtiyaç duyduğu yatağından buzdolabına kadar her türlü makine ve ekipmanı, dinlenme tesisleri, bisiklet, avlanma teçhizatı, doğa yürüyüşü, açık alan aktiviteleri, yeme içme tesisleri, bilgi sistemleri ve yazılımlar.

Bu projelerdeki alt ve üst limitler; en az 15 bin Euro, en fazla 500 bin Euro olarak belirlenmiştir (<http://www.tdkk.gov.tr/Ipard/IpardProgrami> 20.12.2017).

3.2.2. Mikro İşletmelerin Geliştirilmesi

Ülkemizde hem kırsalda ve yerelde girişimcilik kültürünün gelişmemiş olması bu alanda yapılan projelere olan talep miktarını olumsuz yönde etkilemektedir. Fakat örnek teşkil edecek faydalı yatırımların yapılması bu talebi artırmakta ve daha büyük yatırımların yapılmasını sağlamaktadır. IPARD bu alanda desteklemeleri şu şekildedir:

- Yerelde üretilen el sanatları ve tipik yereldeki tarım ürünlerinin (gıda ve gıda olmayan) geliştirilmesi çabasına yönelik girişimlerin,
- Bu faaliyet kapsamında, çalışan personellerinin yarısından fazlasının kadın çalışanlar olduğunu ispat eden projelere, kadın girişimcilere ait projelere ya da yerel kırsal kalkınmanın sağlanması için önceden hazır edilmiş projelere öncelik tanınacaktır.

3.2.2.1. Uygun Yatırımlar

- Bina ve üretim yapılacak tesislerinin inşaatı veya modernize edici faaliyetler,
- Yerelde ürün üretenlerin ve tarım alanında elde edilen ürünlerin üretim aşamasına ve paketlenme yapılmasına veya el sanatları için makine alımının yapılmasına
- Paketlenme tesislerinde fiziksel olarak yapılan yatırımlar ve ekipman,
- Üretilen ürünlerin satışını gerçekleştirecek mağaza veya tanıtımın sağlanması için ekipman

- Teknolojik yazılım ve bilişim sistemleri,
- İşletmenin kendi tüketeceği enerjiye yapmış olduğu yatırımlar

Bu projelerdeki alt ve üst limitler; en az 5 bin Euro, en fazla 500 bin Euro olarak belirlenmiştir (<http://www.tkd.gov.tr/Ipard/IpardProgrami> 17.12.2017).

3.2.3. Et ve Elde Edilen Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması

3.2.3.1. Alt-tedbir gerekçesi

Kanatlı Eti: Türkiye’de kanatlı eti üretiminin yoğun olarak yapıldığı bölgelere bakacak olursak ülkemizin batısında bu sektörün daha çok geliştiği görülmüştür. IPARD programı ile kanatlı hayvan mezbahaları kurulumu desteklenerek modern tesislerin inşası sağlanacak ayrıca da bölgesel dağılımı sağlanacaktır.

Kırmızı Et: Ülkemizde kırmızı et fiyatındaki pahalılık ve elde edilen ürün kalitesindeki düşüklük sebebiyle kırmızı et tüketimi azalmaktadır. Kırmızı et satışı yapan işletmelerin hijyen bir ortam olmaması ve gerekli standartlara uymamasının yanında kaçak etin piyasada olması sektörün ana problemleri arasında yer almaktadır. IPARD programı ülkemizin kırmızı et sektöründe AB Veterinerlik Müktesebatına uygun olacak şekilde yapılan yatırımlara destek sağlamaktadır. (<http://www.tkd.gov.tr/Ipard/IpardProgrami>) IPARD programı ülkemizdeki mezbahaların dağılımını engel olacak şekilde AB standartlarında TKDK il Koordinatörlüklerinin bulunduğu illerin hepsinde hayvan kesim tesisleri inşa edilmesini hedeflemektedir. Ülkemizde doğuda yetiştirilen hayvanların işlenmek ve kesilmek üzere batıya gönderilmesi yerine taşımacılığın önüne geçilerek bulunduğu yerde kesilerek işlenmesi amaçlanmaktadır. Bu program kapsamında sadece kesimhane değil eti işleme tesisleri kurmakta hedeflenmektedir.

3.2.3.2. Uygun Yatırımlar

Mezbahalardaki kesim sonucu elde edilen eti işlemek veya parçalamak için tesisler inşa etmek veya yenilenmek, AB standartlarına göre hijyeni artıran makineler, Çevre korumasının geliştirilmesi; atıkların değerlendirilmesine yönelik makineler, Hayvan kesimlerinin standartlara uygun şekilde yapılması için ekipmanlar, Paketleme

işlemleri için makineleşmenin sağlanması, elde edilen etin saklanabilmesi için soğuk hava depoları, taşımacılıkta etin muhafazası için uygun araçlar satın alınması, ürün ve işleme için gerekli olan her türlü teknolojik ve aletler. İşletmenin kendi tüketimi için yapacağı harcamalar. Bu projelerdeki minimum ve maksimum limitler; en az 30 bin Euro, en fazla 3 milyon Euro olarak belirlenmiştir.

3.2.4. Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması

Türkiye’de üretilen sütün onda dokuzu büyükbaş hayvanlardan sağlanmaktadır. Süt sektöründe yapılan analizler günümüz süt sektörü durumunu ortaya koymuştur. Kalite standartlarını AB düzeyinde yerine getirmek için ülkemiz işletmelerinin yeterli miktarda mali kaynağa sahip olamadığı ve banka kredisi kullanmak için de gerekli olan teminat ve belgesel nitelik taşıyan evrakları tamamlayamadığı görülmektedir.

IPARD Programı’nın hedeflediği konular kısaca şöyledir:

- Verimliliği yüksek ırklardan meydana gelen sürüleri teşvik etmek ve bu sayede rekabet edilebilirlik gücünün maksimum seviyeye yükseltilmesi, ulusal ve uluslararası sisteme entegre edilmesi ve yemleme uygulamalarını iyileştirilmesi.
- İşletmelerin hijyen, gıda güvenliği ve elde edilen ürünün kalitesi açısından AB standartlarını yakalaması için gerekli olan tüm ekipmanın temin edilerek kaliteni maksimum seviyeye yükseltilmesi

AB Standartlara uygun süt işleme tesisleri kurularak bu tesislerin modernizasyonu gerçekleştirilmeye çalışılmakta ve bu tesislerde artırılmış süt üretimi hedeflenmektedir. Bu sayede soğuk süt zincirinin kurulması hedeflenenler arasındadır

Küçükbaş hayvanların yetiştirildiği işletmelerdeki süt üretimi ise ülkemiz toplam süt üretiminin onda biridir. Küçükbaş süt yağ oranı yüksek olduğundan genellikle peynir üretiminde kullanılmaktadır. Küçükbaş işletmelerde sütü toplama organizasyonu çok zayıftır. Bu yüzden küçükbaş sütün işlenmesi genellikle amatör olarak yapılmaktadır. Ülkemiz ekonomisi için küçükbaş süt yetiştiriciliğinin AB standartlarına ulaşması çok önemlidir. 50 ila 500 keçi veya koyunu olan işletmeler işletmeler, IPARD’ın hedef grubundadırlar (<http://www.tkd.gov.tr/Ipard/IpardProgrami> 04.01.2018).

Süt ve süt ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasına dair yatırımlar ise aşağıda belirtilmiştir:

3.2.4.1. Uygun Yatırımlar

Bütçe Kalemi 1: Açık veya yarı açık ahır yapımına önem verilerek, ahırların standartlara uygun inşası sağlanarak modern ve geniş yapıya kavuşturulması, ahırlara ait depoların ve ekipmanın bırakılması için garaj yapımı, İşletmenin piyasayla rekabet etmesini sağlayabilecek teknolojik ekipmanlar, işletmenin kendi tükettiği enerjisini kendisinin elde etmesi için yenilenebilir enerji sistemi yatırımları, silaj makinasının temini, hayvanlar yemini hazırlama ve hazırlanan yemi dağıtma sistemi ve yemin bozulmasını önleyecek depolama sistemi, gübrenin enerjiye dönüştürülmesi yatırımları, hayvan bakımının gerçekleştirilmesi için ekipman ve tesisler, bilişim alanındaki teknolojileri ve yazılım (<http://www.tkd.gov.tr/Ipard/IpardProgrami> 21.12.2017). Bu projelerdeki maksimum ve minimum limitler; en az 20bin Euro, en fazla 1milyon Euro olarak belirlenmiştir.

Bütçe Kalemi 2: Kanatlı hayvanların sağlıklı gelişmesi için bu gelişime elverişli kümes inşası, yem depoları inşa etmek ve geliştirmek, Kanatlıların hastalık almasının önüne geçmek amacıyla kümese başka hayvanların girişini engelleyici güvenlik sistemleri, 2007/43/EC sayılı direktif altında belirtilen otomatik şekilde yem vermeyi ve sulamayı sağlayan sistem, modern ve teknolojiye uygun havalandırma, ısıtma sistemleri ekipmanı ve enerjinin minimum seviyede kullanımını sağlayacak sistemler da dahil çevresel faktörleri otomatik olarak kontrol eden sistemler, İşletmenin ulusal ve uluslararası pazarda rekabet gücünü artıracak ekipmanlar, işletmenin kendi tüketimine para vermeden karşılayacak enerji üretimi için yenilenebilir enerji sistemleri, silaj makinesi ve ekipmanı, çiftlikte hayvan yemini karma sistemi, yemi yayma sistemi ve depolama alanları oluşturma, elde, işleme ve depolamaya yönelik yatırımlar, hayvanlara yönelik ekipman ve tesisler, sulama sistemleri, bilişim teknolojileri ve yazılım. Bu projelerdeki minimum maksimum üst limitler; en az 15 bin Euro, en fazla 500 bin Euro olarak belirlenmiştir.

3.2.4.2. Alt-Tedbir Gerekçesi

Sektörde yapılan analiz sonucu analizi süt işleme sektöründe iki farklı türde işletmenin var olduğu görülmüştür:

Bu işletmelerde birincisi elde ettiği ürünlerin kalitesi AB standartlarına ulaşmış işletmeler ikincisiyse eski tabuları kıramayan eski dönemlerdeki gibi çalışan sayıca fazla olan küçük işletmeler.

Ülkemizde üretilen süt ve süt ürünlerindeki kalitenin artırılması için sahip olduğumuz tesislerin acil bir şekilde modernize edilmesi gerekliliği vardır. IPARD, eski türden olan bu işletmeleri AB standartlarına ulaştırmayı kısa ve orta vadede hedeflemektedir(<http://www.tkd.gov.tr/Ipard/IpardProgrami> 17.01.2018).

Küçük işletmelerin modernize edilememesindeki en büyük neden makine ekipmanın yetersiz olmasıdır. Bu yetersizlik küçükbaş işletmelerinin en büyük sorunu olan düşük kalitede süt üretimine sebep olmaktadır. Üretilen sütün büyük bölümü antibiyotik içermekte ya da temiz olmamaktadır. Bu gibi faktörler soğuk süt zincirinin kurulmasına da mani olmuştur. Yapılan testler sonucunda üretimi sağlanan sütün %5'lik diliminin dışında kalanda milyondan fazla bakteri, ilaç kalıntıları ve brusella vakaları ortaya çıkarılmıştır.

Bu çerçevede, IPARD üretici birlikleri ya da kooperatifleri aracılığıyla sütün toplanmasını ve toplanan sütün muhafaza edilebileceği toplama merkezleri kurulması hedeflenmektedir(<http://www.tkd.gov.tr/Ipard/IpardProgrami> 15.01.2018).

Bu alt-tedbir kapsamında finansmanı sağlanacak süt işletmelerinin uygunluk verilmesinde en az limit 10 ton olarak belirlenmiştir. İşletmeler en az 10 ton üretim taahhütnamesini kabul ederek devamlılığı sağlayacaktır.

3.2.5. Meyve ve Sebzelerin İşlenmesi ve Pazarlanması

Meyve ve sebze sektörünün ülke ekonomisine kazandırdığı katma değer diğer tarımsal ürünlerden çok daha fazladır. Bu sektörün emek yoğun olması sektörde daha çok bayanların çalışmasına sebep olmuştur. Ayrıca elde edilen ürünlerin işlenmesi de gerektiğinden ayrıca katma değer yaratarak istihdama olumlu etki yapmaktadır.

Bu sektördeki en önemli sorun hasat sonrası oluşan kayıplardır. AB standartlarına erişebilmek için kayıpların minimum seviyeye indirilmesi ve gerekli hijyen, gıda güvenliği ve izlenebilirlik sistemlerinin oluşturulması da önem arz etmekte olup program kapsamında amaçlanmaktadır.

İPARD, en öncelikli hedef olarak hasat sonrası oluşan kayıpları minimize etmeyi hedeflemiştir. Yatırımların aşağıda belirteceğimiz konulara yapılacağı tahmin edilmektedir (<http://www.tkd.gov.tr/Ipard/IpardProgrami> 17.01.2018).

- Ürünlerin hasat edildikten sonra pazara veya işleme tesislerine gönderilmesi sırasında ürünleri gruplandırmak.
- Meyve ve sebzeler üretim ve pazara hazır hale getirildikten sonra bozulmaması için soğuk hava depolarında korumak.
- Üretim kapasitesinin yüksek olduğu illerde soğuk hava depolarının inşasını sağlamak hedefler arasındadır.

Başka bir bakış açısıyla bakacak olursak meyve ve sebzelerde kalitenin artırılması gerektiği hem yerli hem de yabancı pazarların talebidir.

3.2.5.1. Uygun Yatırımlar

- Meyve ve sebzeleri kalitesine göre gruplandırma ve bu gruplandırma sonunda paketleme hatları,
- Markalama ve izlenebilirlik sistemleri,
- Soğuk hava depoları inşası,
- Hazırda var olan soğuk hava depolarının modernize edilmesi
- Büyük depolama alanlarının oluşturulması,
- ISO 22000 gereklerine göre yapılacak harcamalar ve taşıma araçlarının alınması
- Teknolojik yazılım da dahil bilişim sistemleri,
- İşletmenin kendi tüketeceği enerjisini kendi elde edebilecek yenilenebilir enerji sistemleri(<http://www.tkd.gov.tr/Ipard/IpardProgrami> 21.01.2018).

Bu projelerdeki maksimum ve minimum limitler; en az 50 bin Euro, en fazla 1 milyon 250 bin Euro olarak belirlenmiştir.

3.3. TKDK Uygulamalarında İl Durumları

3.3.1. Elazığ

Elazığ ili tarım ve hayvancılık sektöründe köklü bir geçmişe sahiptir. Bunun en önemli ispatı ülkemizdeki ilk tarıma dayalı ihtisas OSB'nin 1997 yılında Elazığ'da kurulmuş olmasıdır. Elazığ tarıma dayalı OSB'de faal olarak üretim gerçekleştiren 6 firma bulunmaktadır. 3 firma da proje aşamasında olup yatırımlarına devam etmektedir([elazightiosb.org/ index.html](http://elazightiosb.org/index.html) 11.06.2018). Tarıma dayalı organize sanayinin şehirde var olmasıyla beraber TKDK Elazığ'da kurulması şehre tarım ve hayvancılıkta ayrı bir hava katmıştır.

TKDK Elazığ İl Koordinatörlüğü 15.02.2012 tarihinde kurulmuş olup, 2 Nisan 2012 tarihinden itibaren çalışmalarına başlamıştır. Avrupa Birliği tarafından yapılan denetimleri başarılı bir şekilde geçip akreditasyon alınmış ve Elazığ İl Koordinatörlüğü olarak 2013 yılında çıkmış olunan ilk çağrı dönemi olan 9. Başvuru Çağrı Döneminden itibaren IPARD programı kapsamında Elazığ'da projeler desteklenmektedir. TKDK Elazığ İl Koordinatörlüğü'nün Elazığ ilindeki başlıca amaçları şunlar olmuştur;

- Tarım sektörünün modernizasyonuna katkıda bulunmak
- Gıdaların işlenmesi için bu sektöre yeni teknolojik imkanlar ve yenilikler sağlamak, tarımsal ürünler için yeni pazar fırsatları yaratmak
- Birincil ürünlerin üretiminde sürdürülebilirlik sağlamak
- AB Ortak Tarım Politikası ile ilgili topluluk mevzuatının ve ilgili politikaların uygulanması için Türkiye'nin hazırlanmasına katkıda bulunmak
- Gıda güvenliği, veterinerlik, bitki sağlığı ve çevre ile ilgili AB standartları ve ulusal standartların iyileştirilmesini teşvik etmek
- İş fırsatlarının geliştirilmesine katkıda bulunmak
- Göçü engellemek.

Elazığ TKDK'nın hedefi kırsal alanlardaki en uzak noktalara dahi yatırım kazanımı gerçekleşmesini sağlamaktır. 21 Aralık 2017'de IPARD II 3. Çağrı ilanı yayımlanmış ve bu çağrı ile çiftçilik uygulamalarının hem çeşitlendirilmesi hem de geliştirilmesi konusunda adımlar atılmıştır. Bu noktada “Çiftçilik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve İş Geliştirme Tedbiri” ve “Tarımsal İşletmelerin Fiziki Varlıklarına Yönelik Yatırımlar” olarak iki tedbir altında destekler açılmıştır.

“Çiftçilik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve İş Geliştirme tedbiri” bağlamında tıbbi tandanslı bitki yetiştiriciliği, fidecilik, fidancılık, mantar, süs bitkisi, arıcılık, seracılık, zanaatkarlık ve yöreye has ürünlerin işletimi, kırsal turizm işletmeciliği, makine parkları sektörü, su ürünleri ve yenilenebilir enerji gibi alanları içeren yatırımlara destek sağlanmaktadır.

Bu doğrultuda 12 Şubat 2018'de başlayan ve 15 Mart 2018'de sona erdirilecek olan projelendirmelerde 500 bin Euro üst limitine kadar %55 oranında hibeler verilecektir. “Çiftçilik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve İş Geliştirme” tedbirinin 42 il içerisindeki toplam bütçe tutarı 87 milyon Euro'dur ve Elazığ bu hibeden en çok pay alan illerden bir tanesidir. Alınan payın artırılması konusunda arıcılık, kırsal turizm uygulamaları, tıbbi bitki yetiştiriciliği ve arıcılık gibi alanlar kapsamında eğitimler verilmektedir.

“Tarımsal ürün üreten İşletmelerin Fiziki Varlıklarına Yönelik olan Yatırımlar” doğrultusunda ise küçük ve büyükbaş besi ve süt işletmeleri ile kanatlı sektörlerine bir milyon Euro'ya kadar olan harcamalarda %40-70 oranları aralığında hibe desteği verilmektedir. Bu tedbir bağlamında projelerin kabulü 1 Mart 2018'de başlayacak olup 5 Nisan 2018'de sona ermektedir. Bu tedbir kapsamında 42 il içerisinde ayrılan bütçe 164 milyon Euro'dur. Geçtiğimiz dönemdeki çağrı dönemlerinde bildirilen alt limit harcama tutarı olan 20 bin Euro, bu çağrı ile birlikte 5bin Euro'ya düşürülmüş olup, küçük ve orta büyüklükteki aile işletmelerine verilen desteklerin artırılması hedeflenmiştir. Kanatlı sektörü kapsamında hindi, kaz ve broyler yetiştiriciliği doğrultusunda da destekler devam etmektedir. Elazığ TKDK il koordinatörlüğü, broyler yetiştiriciliği kapsamında yeni kurulum işletmelerine destek sunmaktadır. Önemli avantajlar içeren broyler sektörü Elazığ'da önem verilen bir proje disiplindir.

Elazığ TKDK'nın IPARD Programı doğrultusunda destek verilen "Kırsal Turizm" tedbiri ile da kırsal alanların gelişimine destek sağlanmaktadır. Kırsal turizm, Elazığ ilinde de yalnızca alternatif iş olanağı ve ek gelir kaynağı olarak kalmayıp aynı zamanda hem kırsal nüfus hem de kentsel alandaki nüfus arasında da etkileşimi teşvik etmektedir. TKDK Elazığ İl Koordinatörlüğü, IPARD Programı kapsamında uygulanacak yatırımlara ilişkin geride bırakılan 6 başvuru çağrı dönemi içinde organize sanayi bölgesinde yatırımı gerçekleştirilecek 11 adet proje ile sözleşme imzalamıştır. Sanayinin etkin bir şekilde gelişmesini ve kentte çarpık yerleşmenin önüne geçmek maksadıyla, sanayi tesislerini toplulaştırarak, sanayi kuruluşlarının ihtiyacı olan altyapı hizmetlerini sağlayan organize sanayi bölgelerinde yer alan gıda işletmeleri Kurum desteklerinden maksimum ölçüde yararlanmaktadır. Elazığ'da gıda sanayi tesislerinin ihtiyaçları olan makine ekipman teminini IPARD destekleri ile sağlayan işletme sayısının ilerleyen çağrı dönemlerinde de artarak devam etmesi beklenmektedir. İl Koordinatörlüğü, uygulanan IPARD Programının öncelikli hedeflerinden kırsal alanların kalkınması misyonuna katkıda bulunmasının yanı sıra il içerisinde organize biçimde yer alan işletmelerin standardını ve sayısını artırmaya yönelik bir amaca da hizmet etmektedir. Yaklaşık 28,4 milyon lira yatırım tutarlı, 13,8 milyon lira hibe ile desteklenen 11 projeden; 7'si Yerel Ürün üretimine yönelik proje, 2'si meyve sebzenin işlenmesi ve soğuk hava deposuna yönelik proje, 2'si ise süt ve süt ürünlerinin işlenmesine yönelik projelerden oluşmaktadır. Bu projelerden 3 tanesi yatırımlarını tamamlayarak Kurumdan hibelerini almışlardır. Projelerden 7 tanesi özellikle Elazığ genelinde üretimi gerçekleştirilen ve TKDK'nın destek verdiği yerel ürünler listesinde yer alan üretimlere yönelik projelerden oluşmaktadır.

Sektörel bazda durum değerlendirmesi yapılması gerekirse, Elazığ'da desteklenen sektörlerin dağılımına bakıldığında kabul verilen projelerin 165 tanesinin (%78) et ve süt üretimi işletmeleri olduğu görülmektedir. Bu üretimler küçükbaş, büyükbaş, kırmızı ve beyaz et üretimini kapsamaktadır. Kabul edilen projelerden 8 tanesi (%4) et ve süt işleme tesislerini kapsamaktadır. Çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi konusunda 1 meyve ve sebze işleme tesisi destek almıştır. Tıbbi aromatik bitki ve süs bitkisi üretimi ve arıcılık konularında da 23 tane proje kabul edilmiş ve desteklenmiştir. Kırsal turizmden 2 tane, kültür balıkçılığı ve su ürünleri

sektöründe 6 tane proje kabul görmüştür. 12. Çağrı dönemi sonunda ise Elazığ'ın yerel ürünlerinin üretimi konusunda toplam 6 proje desteklenmiştir.

Güncel durumda 211 proje kabul edilmiş ve 162 tanesi ile de TKDK Elazığ İl Koordinatörlüğü bağlamında sözleşme imzalanmıştır. Bu durumda gerçekleşme oranı %77-78 olarak sonuçlanmıştır. Elazığ'da toplamda 184,5 milyon TL'lik yatırımın yaklaşık 114 milyon TL'si TKDK tarafından desteklenmiştir.

3.3.1.1. Sektörel Bazda Elazığ'da Yapılan TKDK Desteklemeleri

TKDK Elazığ İl Koordinatörlüğü Tarım ve hayvancılıkta desteklemeler de bulunduğu gibi elde edilen ürünlerin işlenmesi ve geliştirilmesi içinde desteklemelerde bulunmuştur. Elazığ İlinde sektörlere göre sözleşmeye bağlanan proje sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4. Elazığ'da Yapılan Yatırımlar ve Sektörler

Alt Tedbir/ Sektör Adı	Sözleşmeye Bağlanan Proje Sayısı	Sektörel olarak Yüzde Oranı
Süt Üreten Tarımsal İşletmeler	47	20,4%
Et Üreten Tarımsal İşletmeler (Kırmızı Et)	12	5,2%
Et Üreten Tarımsal İşletmeler (Beyaz Et)	103	44,8%
Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	7	3,0%
Et ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	4	1,7%
Meyve ve Sebzelerin İşlenmesi ve Pazarlanması	4	1,7%
Su Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	-	--
Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi	25	10,9%
Yerel Ürünler ve Mikro İşletmelerin Geliştirilmesi	13	5,7%
Kırsal Turizm	7	3,0%
Kültür Balıkçılığının Geliştirilmesi	8	3,5%
TOPLAM	230	100 %

Sözleşmeye bağlanan proje sayısında beyaz et sektörünün açık ara önde olduğu görülmektedir. Beyaz ete olan talebin yüksek olması girişimcileri beyaz et üretme konusunda teşvik edici niteliktedir. Yatırımcıların kısa sürede para kazanma isteği beyaz et yatırımlarını avantajlı duruma getirmektedir. Çünkü diğer sektörlerle beyaz et üretimini kıyasladığımız zaman tavuk eti üretimi en minimum sürede üretilen et durumundadır.

Sözleşme imzalanan proje sayısında ikinci sektör durumunda olan süt üreten tarımsal işletmelerin diğer sektörlerden fazla yatırım yapılma sebebi süt ürünlerinin Pazar sıkıntısının olmaması olarak düşünülebilir. Kırmızı et ve süt ürünlerinin üretilmesi elde edilen bu ürünlerin işlenmesini de gerektirdiğinden bu ürünleri işlemeye yönelik tesisler için sözleşme imzalandığı görülmektedir. Bu işleme tesislerinin kendileriyle bağlantılı olan sektör arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu söylenebilir.

Üç tarafı sularla çevrili olan Elazığ ili için kültür balıkçılığına yönelik yapılan sözleşme miktarının düşük kaldığı görülebilmektedir. Çünkü potansiyel olarak imkanlar çok daha fazladır. Diğer taraftan balık ürünlerini işlemeye yönelik proje yapılmaması düşünülmeleri gereken bir diğer önemli noktadır. Buradan varabileceğimiz en önemli sonuçsa Elazığ'da üretilen su ürünleri işlenmeden daha düşük fiyatlarla ham olarak satıldığıdır. Su ürünlerinin işlendikten sonra satmaya yönelik faaliyetler il ekonomisine bir katma değer katacağı tartışılmaz gerçektir.

Elazığ'daki desteklemelerde görüldüğü üzere bütün projelerin birbirinin tamamlayıcısı nitelikte olduğu görülmektedir. Üretime yönelik desteklemeler beraberinde üretilen ürünlerin işlenmesini de gerektirdiğinden, istisnai durumlar hariç bu sektörlerde de yatırımlar yapılmasını sağlamıştır. Bu da bir sektör oluşurken kendisine bağımlı diğer sektörleri ortaya çıkarmıştır.

TKDK Elazığ İl Koordinatörlüğünün toplam yatırımlar içindeki payı ise aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi şekillenmiştir.

Tablo 5. Elazığ İli Sektör Bazında Yatırım Tablosu

SEKTÖR ADI	Toplam Yatırım (Milyon TL)	Toplam Destek (Milyon TL)	Biten Proje Sayısı	Ödenen hibe (Milyon TL)	Sektörel Olarak Hibe (Yüzde Oranı)
Süt Üreten Tarımsal İşletmeler	93,60	65,87	23	22.033.024,40	16,2%
Et Üreten Tarımsal İşletmeler (Kırmızı Et)	16,7	10,80	12	10.182.618,16	7,5%
Et Üreten Tarımsal İşletmeler (Beyaz Et)	119,67	83,90	103	71.892.889,12	52,9%
Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	22,30	12,90	7	109.270.59,45	8,0%
Et ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	13,30	6,50	4	6477.246,01	4,8%
Meyve ve Sebzelerin İşlenmesi ve Pazarlanması	8,30	4,10	4	4.022.298,43	3,0%
Su Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	-	-	-	-	-
Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi	1,60	0,82	25	805.549,78	0,6%
Yerel Ürünler ve Mikro İşletmelerin Geliştirilmesi	10,60	5,20	12	4.932.945,78	3,6%
Kırsal Turizm	6,01	2,96	6	2.267.180,90	1,7%
Kültür Balıkçılığının Geliştirilmesi	6,40	3,20	7	2.308.090,39	1,7%
TOPLAM	298,48	196,25	203	135.848.902,42	100%

Elazığ ilinde TKDK desteği yatırım toplamı 298,48 milyon TL olmuştur. Bu meblağın % 45,52'si geri ödemesiz hibe şeklinde gerçekleşmiştir. Destek miktarının toplam yatırım içindeki payı ise % 65 civarındadır.

Ödemesi tamamlanan projelere baktığımız zaman toplamda 203 projenin ödemesi tamamlanmıştır. Bu 203 proje arasından 103 projeyeyle dikkatleri beyaz et üreten tarımsal işletmeler çekmektedir. Elazığ ilinde yaklaşık 197 milyonluk TKDK destekli yatırımlar içinde %42,75'le büyük payı beyaz et üreten tarımsal işletmeler almıştır. Toplam yatırımlar içindeki payı ise % 40.09 olmuştur. Ödenen hibe miktarındaki payı ise % 52,9 olmuştur.

Proje sayısı ile yapılan destekleme miktarını kıyasladığımız zaman proje sayısının ödenen miktarla bağıntısız olduğunu görebilmekteyiz. Bunun sebebiyse

yapılan her yatırımın özde birbirini destekler nitelikte olmasına rağmen, her birinin kapsamının, iş boyutunun farklı nitelikte olmasındandır.

Elazığ'da TKDK destekli yatırımların Elazığ'ın ilçelerine göre dağılımı ise şöyle gerçekleşmiştir.

Tablo 6. Elazığ İlçe Bazında Proje Sayıları

İLÇE ADI	SÖZLEŞMEYE BAĞLANAN PROJE SAYISI	İlçelere Göre Yüzde Oranı
Merkez	168	73,0%
Ağın	1	0,4%
Alacakaya	1	0,4%
Arıcak	3	1,3%
Baskil	-	-
Karakoçan	24	10,4%
Keban	8	3,5%
Kovancılar	15	6,5%
Maden	2	0,9%
Palu	2	0,9%
Sivrice	6	2,6%
Toplam	230	100 %

İlçe bazında proje sayısını incelediğimizde merkez ilçe en fazla proje uygulanan yer olmuştur. Merkezdeki projelerin fazla olmasını imkanların ilçelere göre daha elverişli olması ve merkez nüfusun ilçelerle kıyaslanamayacak seviyede yoğun olması şeklinde yorumlayabiliriz. Aynı zamanda çalıştırılacak insan gücünün temini merkezde daha kolay karşılanabileceğinden girişimcilerin merkezi tercih ettiği düşünülebilir.

Elazığ'ın nüfus bakımından en büyük ilçesi konumundaki Kovancılar'ın proje sayısı bakımından Karakoçan ilçesinden geri kaldığı dikkat çekmektedir. Bunun nedenini düşünecek olursak Karakoçan'da daha çok insanın tarım ve hayvancılık altyapısının olduğunu söyleyebiliriz.

Keban ilçesinin ise nüfus bakımından kendisine denk diğer ilçelerden daha fazla proje sayısına sahip olmasını ise Keban Barajının bu ilçede olması şeklinde yorumlayabiliriz. Çünkü Kültür balıkçılığıyla ilgili yatırımlar bu ilçeye yapıldığından diğer ilçelerin önüne geçmiştir.

Ağın, Alacakaya, Maden, Palu gibi ilçelerdeki TKDK destekli yatırım sayısının düşük kalmasıysa bu ilçelerimizin coğrafi şartlarındaki zorluk ve ana ulaşım yolları üzerinde yer almaması sebebiyle üretim maliyeti artacağından girişimcilerin bu ilçelere biraz daha temkinli yaklaştığı düşünülebilir.

Bir diğer nokta ise TKDK açtığı çağrı dönemlerinde kırsalda yaşayan insanlarla merkezde yaşayan insanların aynı olanakta bu çağrı dönemlerinden haberdar olabileceğini düşünmektedir. Halbuki kırsalda bazı köylerde internetin yok olması orada yaşayan insanların açılan çağrı dönemlerinden haberdar olamamasına sebep olmaktadır. Bu faktörde ilçelerdeki proje sayısının düşük kalmasıyla bağdaştırılabilir. Bu konuda Elazığ TKDK İl Koordinatörlüğüne biraz daha fazla iş düşmektedir. O bölgelere farklı yöntemlerle bu çağrı dönemleri ve yapılacak desteklemeler duyurulmalıdır.

İlçe bazında yapılan toplam yatırım içindeki TKDK'nın payı ise aşağıdaki tabloda gerçekleşmiştir.

Tablo 7. Elazığ İlçe Bazında Yatırım Miktarları

İlçe adı	TOPLAM YATIRIM (Milyon TL)	TOPLAM DESTEK (Milyon TL)	BİTEN PROJE SAYISI	ÖDENEN HİBE (Milyon TL)	İlçelere Göre Hibe Yüzde Oranı
Merkez	214,54	146,21	152	107.181.074,47	78,9%
Ağın	1,2	0,8	1	632.213,17	0,5%
Alacakaya	1,4	0,89	1	868.021,22	0,6%
Arıcak	0,23	0,11	3	86.790,50	0,1%
Baskil	-	-	-	-	
Karakoçan	27,41	15,86	19	11.258.872,39	8,3%
Keban	15,2	9,1	6	5.372.923,03	4,0%
Kovancılar	27,9	16,4	13	7.552.503,31	5,6%
Maden	1,2	0,78	2	768.572,49	0,6%
Palu	3,3	2,1	2	728.798,05	0,5%
Sivrice	6,1	4	4	1.399.133,79	1,0%
Toplam	298,48	196,25	203	135.848.902,42	100,0%

Toplam yatırımlar içinde TKDK desteği % 66 civarındadır. Desteklemeler içindeki hibe oranıysa % 69 oranındadır.

Proje bazında olduğu gibi yapılan yatırım tutarı içinde de en büyük payı merkez ilçenin aldığı söyleyebiliriz. İlçe bazında toplam yatırım içinde % 72 ile en büyük payı merkez ilçe almıştır. Merkez ilçede yapılan toplam yatırımın % 68'i TKDK destekli yatırımken, destek içerisindeki hibe oranı % 73 oranındadır.

İlçelerdeki durumsa proje sayısı ile yapılan yatırım tutarı arasında büyük ölçüde doğru orantı olduğunu söyleyebiliriz. Yatırımlarda en büyük payı proje sayısında olduğu gibi Karakoçan ilçesi almıştır. Ödenen hibelere baktığımız zaman Keban ilçesinin proje sayısı Kovancılar ilçesinin yarısında az olmasına rağmen TKDK hibesinden oransal olarak Keban ilçesinin daha fazla faydalandığını söyleyebiliriz. Bunun sebebiyse Keban'da gerçekleştirilen yatırımların hibe oranının daha yüksek olması şeklinde açıklanabilir.

Yapılan yatırım tutarında şehrin doğusunda yer alan ilçelerin daha büyük pay aldığı görülmektedir. Bu pay içinde de şehirlerarası yollar üzerinde yer alan yani ulaşım imkanlarının elverişli olduğu ilçelerin diğer ilçelere göre daha büyük pay aldığını tablodan anlaşılmaktadır.

3.3.1.2. 2012-2017 Yılları Arası TÜİK Verilerine Göre Elazığ'da Tarımsal Üretim

TÜİK, ülkenin ihtiyaç duyduğu alanlarda veri ve bilgilerin derlenmesini, değerlendirilmesini, gerekli istatistiklerin üretilmesini, yayımlanmasını, dağıtımını ve Resmi İstatistik programında istatistik sürecine dahil kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak üzere, çalışmalarını yürütmektedir. (<http://www.tuik.gov.tr>). TÜİK bu kapsamda tarım ve hayvancılık üzerine de veriler yayınlamıştır. Bizde 2012 ve 2017 TÜİK verilerine bakarak TKDK'nın desteklemelerinin sektöre nasıl yansıdığına ortaya çıkarmaya çalışacağız.

TÜİK 2012 ve 2017 yılları verileri şu şekilde yayınlamıştır.

Tablo 8. 2012-2017 Yılları arasında Elazığ İli Büyükbaş Hayvan Sayısı ve Süt Üretimi

Yıllar	Toplam sığır sayısı	Toplam süt üretimi (ton)
2012	138526	158234
2013	142523	161392
2014	146209	158141
2015	142777	172843
2016	148485	185243
2017	159082	189267

2012 ve 2017 yıllarında TÜİK verilerine göre Elazığ'da toplam büyükbaş hayvan sayısında ve toplam süt üretimde düşüş yaşanmıştır. TKDK'nın desteklemelerine rağmen düşüş yaşanması süt üretiminde farklı politikalar izlenmesi gerektiğini göstermektedir.

Aynı zamanda sığır ırklarını da inceleyecek olursak bu incelediğimiz altı yılda ırklarda bir değişiklik olduğu görülmektedir. Yıllara göre ırklar arasındaki değişimde üretilen süt miktarını etkilemektedir. 2012 yılında yerli sığır sayısı toplam sayının %15'i, 2013'de % 16'sı, 2014'de %18,3'ü, 2015'de % 14,4'ü, 2016'da %12,4'ü 2017 de % 5.1'i olarak gerçekleşmiştir. Görüldüğü üzere 2014 yılından sonraki yıllarda yerli sığır oranı giderek azalıp 2017 yılında keskin bir düşüş göstermiştir. Bunda TKDK Elazığ İl Koordinatörlüğünün yaptığı desteklemelerle ırk ıslahına gidilmiş olduğu çıkarımını yapabiliriz.

Elazığ ili küçükbaş hayvan sayısı ve üretilen süt miktarı şu şekilde gerçekleşmiştir.

Tablo 9. 2012-2017 Yılları arasında Elazığ İli Küçükbaş Hayvan Sayısı ve Üretilen Süt Miktarı

Yıllar	Küçükbaş Hayvan Sayısı	Toplam Süt Üretimi (Ton)
2012	652556	25433
2013	468616	18492
2014	462252	20225
2015	482589	22494
2016	511232	23859
2017	603377	25167

Küçükbaş hayvan sayısında ise 2012 yılında 652.556 olan sağılan küçükbaş hayvan sayısının 578.076'sını yerli koyun oluştururken 74480 tanesini kıl keçisi oluşturmaktadır. 2013 yılında 408926 yerli koyun 59690 kıl keçisi, 2015 yılında 400646 yerli koyun 81943 kıl keçisi, 2016 yılında 428250 yerli koyun 82982 kıl keçisi dağılımı şeklinde oluşmuştur 2017 yılında ise 120 merinos koyun, 509125 yerli koyun, 94152 de kıl keçisi ülkemizin küçükbaş hayvan varlıkları arasındadır.

2012 yılı ile 2017 yılı arasında bir kıyas yapacak olursak 2017 yılındaki sayı 603377 küçükbaş hayvana düşmüştür. Elazığ'da gerçekleşen küçükbaş hayvan süt üretiminde ise 2012 yılında 25433 ton süt üretimi gerçekleşmişken 2017 yılında 27162 ton süt üretimi gerçekleşmiştir(<http://www.tuik.gov.tr>). TKDK'nın kurulduğu 2012 yılı

ile 2017 yılını kıyasladığımız zaman 2017 yılında sağılan küçükbaş hayvan sayısında düşüş olmasına rağmen üretilen süt miktarında bir miktar artış görülmüştür. Sayıdaki düşüğe rağmen süt üretimindeki artış TKDK destekli hayvan ırklarındaki ıslahla bağdaştırılabilir.

Tavukçulukta ise 2012 2017 yılları arası değişim şu şekilde gerçekleşmiştir.

Tablo 10. 2012-2017 Yılları Arasında Elazığ İlinde Et Tavuğu ve Yumurta Tavuğu Sayısı

Yıllar	Yumurta Tavuğu	Et Tavuğu
2012	550.682	2.025.881
2013	596.888	2.524.000
2014	672.410	3.293.540
2015	921.070	3.972.980
2016	960.260	3.656.000
2017	1.221.397	4.146.300

Tavukçulukta hem yumurta tavuğu olsun hem de et tavuğu üretiminde olsun her yıl belirgin bir artış görülmektedir.2012 ile 2017 yılını kıyaslayacak olursak 2012 yılında beş yüz elli bin olan yumurta tavuğu sayısı 2017 yılında bir milyon iki yüz yirmi bir bin seviyelerine ulaşmıştır. Beş yıl içinde sayı iki katından fazlaya çıkmıştır(<http://www.tuik.gov.tr>). Et tavuğunda ki sayı ise iki milyondan dört milyon seviyelerine çıkarak % 100'ü geçen bir artış göstermiştir. Hem et tavuğunda hem yumurta tavuğunda bu oranda bir artışın görülmesi tesadüf değildir. Yukarıda incelediğimiz gibi TKDK Elazığ İl Koordinatörlüğünün beyaz ette yapmış olduğu desteklemelerin bu oranda bir artışın yaşanmasındaki rolü yadsınamaz.

Tavukçuluk sektörü için Elazığ'la diğer komşu iller arasında bir kıyaslama yaparsak bu sektörün Elazığ'da çok daha hızlı büyüdüğünü ifade edebiliriz. Örneğin Elazığ'ın komşu ili olan Diyarbakır'da yumurta tavuğu üretimi yokken ve et tavuğu üretiminde de Elazığ'la kıyaslanamayacak seviyededir. Yine Elazığ'ın komşu şehri niteliğinde olan Malatya'da 2017 yılı itibariyle yumurta tavuğu sayısı yedi yüz bin civarındayken Elazığ'da bu sayı bir milyon iki yüz yirmi bin civarındadır. Yine Malatya ilinde 2017 yılı itibariyle bir buçuk milyon seviyelerinde olan et tavuğu sayısı Elazığ'daki üretim miktarının üçte biri oranındadır. Görüldüğü üzere bölgenin en büyük illeri arasında olan Malatya ve Diyarbakır illeriyle kıyas yaptığımız zaman Elazığ kanatlı hayvan sektöründe açık ara öne geçmiştir. Bu büyümede çeşitli etkenler vardır; şehrin altyapısının büyümeye elverişli olması, pazarlara yakın olan bir yerde olması,

TKDK desteklemeleri sonucu büyük şirketlerin şehre yatırım yapması sektörün bu kadar hızlı büyümesine olanak sağlamıştır.

Elazığ ilindeki son beş yılın kümes verilerine baktığımız zaman 2012’de 18044, 2013’de 18694, 2014’de 19738, 2015’de 20034, 2016’da 18501, 2017’de 18819, adet kümes bulunmaktadır(www.tarim.gov.tr). Üretimdeki çok ciddi artışa rağmen kümes sayısında bu beş yıl aralığında çok belirgin bir artışın olmaması yeni yapılan kümeslerin kapasite olarak büyük yapılmasıyla bağdaştırılabilir.

Elazığ’da var olan tavukçuluk altyapısı ve TKDK destekleri büyük firmaların Elazığ’a yatırım yapmasını sağlamıştır. Özüğür’un mevcut tesislerini alan Banvit Elazığ’da günde 120 bin piliç kesim kapasiteli entegre tesisi oluşturmuştur Banvit’in Elazığ’a yatırım yapmasıyla yeni girişimcilerde ortaya çıkmıştır. Firmanın kuluçkahane damızlık ve kümeslerinde 700 personeli bulunmaktadır. Ayrıca anlaşmalı çalıştığı güvenlik, temizlik ve diğer tedarikçilerde 200 kişi çalışmaktadır. Broiler kümes yetiştirici sayısı 250’dir. Banvit’e ait yem fabrikasında günlük 900 ton yem üretilmektedir. Bandırma ve İzmir’den sonraki üçüncü üretim merkezinin Elazığ’da kuran Banvit buradan Doğu ülkelerine ve Orta Doğuya ihracatta bulunmaktadır. Dış piyasadaki ihracatın büyük bölümü Irak’a yapılırken iç piyasada ise İç Anadolu ve Güneydoğu illerine ürünler gönderilmektedir. Görüldüğü üzere Banvit’in Elazığ’a yatırım yapması il ekonomisine büyük katma değer sağlamıştır.

3.3.2. Diyarbakır

Diyarbakır TKDK İl Koordinatörlüğü’nün öncülük ettiği devlet destekleri Diyarbakır’da 154 proje ile sözleşme imzalamıştır. Bu 154 projenin toplam sermaye tutarı 196 milyon TL iken, bunun 112 milyon TL’si TKDK desteğidir. TKDK’nın çağrı dönemlerinde gelen başvurulardan kabul görenlerin üretimleri sonrası Diyarbakır ilinde 600 kişilik bir ek istihdam ortaya çıkmıştır. Diyarbakır’da hedeflenen istihdam TKDK destekleri ile birlikte 2000 kişiye ulaşmıştır.

Tarım bakımından zengin bir birikime ve potansiyele sahip olan Diyarbakır’ın gelişim seviyesinin ilerletilmesi için Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının öncülüğünde TKDK destekleri Diyarbakır’a önemli katkılar sağlamaktadır. Bununla birlikte DSİ’nin de eşlik ettiği pek çok sulama projesi bulunmaktadır. Diyarbakır’da

tarımın sürdürülebilirliği ve kendi kendine yetecek duruma gelmesinde TKDK'nın il koordinatörlüğünün varlığı büyük önem taşımaktadır.

Diyarbakır'ın tarımında ve hayvancılığında ortaya çıkan gelişmelerde TKDK'nın öncülük ettiği 196 milyon TL'lik yatırımın büyük bir etkisi bulunmaktadır. Göçün önlenmesi, kırsal kalkınmanın sağlanması, bölgede yaşayan insanlara ekonomik girdinin yaratılması için TKDK önemli çalışmalar yapmaktadır. Diyarbakır'ı Türkiye'nin diğer illeriyle kıyas ettiğimizde tarım ve hayvancılıkta önemli bir noktada olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu sebeple var olan potansiyeli daha da güçlendirmek için Diyarbakır TKDK İl Koordinatörlüğü çeşitli sektörlerde çalışmalar yürütmektedir.

Son 10 yıllık döneme bakıldığında Diyarbakır'a yapılan devlet destekli yatırımların toplamının 19,3 milyar TL olduğu görülmektedir. Bu yatırımlar genelde sağlık, altyapı, enerji ve eğitim gibi konular da olsa da sektörel eksikleri ortadan kaldırmak ve üreticiler desteklemek adına TKDK'nın varlığı önemli bir güç oluşturmaktadır.

Tablo 11. Diyarbakır İlinde Yapılan Yatırımlar Ve Sektörler

Alt Tedbir/ Sektör Adı	Sözleşmeye Bağlanan Proje Sayısı	Sektörel olarak Yüzde Oranı
Süt Üreten Tarımsal İşletmeler	32	20,7%
Et Üreten Tarımsal İşletmeler (Kırmızı Et)	59	38,3%
Et Üreten Tarımsal İşletmeler (Beyaz Et)	8	5,1%
Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	2	1,29%
Et ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	4	2,59%
Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi	40	25,38%
Yerel Ürünler ve Mikro İşletmelerin Geliştirilmesi	6	3,89%
Kırsal Turizm	3	1,94%
Kültür Balıkçılığının Geliştirilmesi	0	0%
TOPLAM	154	100 %

13. ve 14. Çağrı döneminde projeleri kabul edilen ve sözleşme imzalamaya hak kazanan 29 adet başvuru ile Diyarbakır TKDK İl Koordinatörlüğü girişimcilerin önünü açmaktadır.

3.3.2.1. Sektörel Bazda Diyarbakır'da Yapılan TKDK Desteklemeleri

Tabloda da görüleceği üzere Diyarbakır TKDK İl Koordinatörlüğü 154 projeyi sözleşmeye bağlamıştır. Sözleşmeye bağlanan projeler içinde kırmızı et üreten tarımsal

işletmelerin toplam sektör içinde yüzde 38,3'lük kısmını oluşturması dikkat çekmektedir.

Tablo 12. Diyarbakır İli Sektör Bazında Yapılan Yatırımlar İçindeki TKDK payı

SEKTÖR ADI	Toplam Yatırım (Milyon TL)	Toplam Destek (Milyon TL)	Biten Proje Sayısı	Ödenen hibe (Milyon TL)	Sektörel Olarak Hibe (Yüzde Oranı)
Süt Üreten Tarımsal İşletmeler	78,94	47,76	18	34.049.672,53	38,5%
Et Üreten Tarımsal İşletmeler (Kırmızı Et)	72,61	40,84	59	35.399.077,97	39,6%
Et Üreten Tarımsal İşletmeler (Beyaz Et)	10,44	6,50	7	5.494.912,27	7,8%
Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	6,62	3,31	1	3.026.331,66	3,3%
Et ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	15,99	7,99	3	6.152.690,06	6,7%
Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi	3,40	1,70	40	1.672.087,65	1,6%
Yerel Ürünler ve Mikro İşletmelerin Geliştirilmesi	5,96	3,07	3	1.507.176,64	1,4%
Kırsal Turizm	2,38	1,19	2	942.381,90	1,1%
TOPLAM	196,34	112,36	203	88.244.330,68	100%

Diyarbakır ilinde 2016 yılı itibariyle 15 çağrı dönemine çıkmıştır. İlk çağrı döneminde 12 başvuru olmuştur. Zamanla bu başvuru sayısı 276'ya ulaşmıştır. TKDK Diyarbakır İl koordinatörlüğünün yaptığı 15 çağrı döneminde toplam yatırım 196 milyon TL olurken bu yatırımın 112 milyon TL'si TKDK desteğinden oluşmaktadır. Sözleşmeye bağlanan 154 projenin 133 tanesi tamamlanmıştır. Toplam desteklemelerde 88 milyonu hibe olarak gerçekleşmiştir. Tabloda dikkat çeken en önemli husus toplam yatırım miktarında süt üreten tarımsal işletmelerin kırmızı et üreten tarımsal işletmelerden üstün olmasına rağmen hibe oranı kırmızı et üreten işletmelerin daha yüksek olmasıdır.

Diyarbakır TKDK İl Koordinatörlüğü şu sektörlerde desteklemelerde bulunmuştur.

- Süt Üreten Tarımsal İşletmeler
- Et Üreten Tarımsal İşletmeler

- Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması
- Et ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması
- Meyve ve Sebzelerin İşlenmesi ve Pazarlanması
- Çiftlik Faaliyetlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması
- Yerel Ürünler ve Mikro İşletmelerin Geliştirilmesi
- Kırsal Turizm
- Kültür Balıkçılığının Geliştirilmesi

Sektörel bazda ise dağılım süt üreten tarımsal işletmelerde 41 başvuru yapılmış olup 32 proje sözleşmeye bağlanmıştır. Bu projelere toplam yatırım tutarı 79 milyon olurken bunun 47 milyon TL'si TKDK desteği olmuştur. Bu destek tutarının 34 milyon lirası ise hibe olarak gerçekleşmiştir.

Kırmızı ette ise 138 başvuru olmuştur. Bu 138 başvuru içinden 59 tanesi sözleşmeye bağlanmıştır. Toplam yatırım tutarı kırmızı ette 72 milyon TL olurken bunun içindeki destek tutarı 40 milyon TL olmuştur. Destek içindeki hibe tutarıysa 35 milyon TL olmuştur. Beyaz ette kırmızı ete göre daha düşük başvuru olmuştur. 12 başvuru gerçekleşirken 8'i sözleşmeye bağlanmıştır. 10 milyonluk yatırım gerçekleşmiştir. 10 milyonluk yatırımın 6 milyon TL'si TKDK desteği olurken, 6 milyon TL içindeki hibe tutarı 5 milyon TL olmuştur.

Süt üreten tarımsal işletmeler ve et üreten tarımsal işletmelerin kurulması elde edilen ürünlerin işlenmesi ve pazarlanmasını da gerektirdiğinden bu sektörlere de desteklemelerde bulunulmuştur. Süt ve süt ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasında 3 başvuru yapılmış olup 2'si sözleşmeye bağlanmıştır. 6 milyon TL yatırım sağlanmıştır. Bu yatırımın içindeki destekleme payı 3 milyon TL olurken, desteğin içindeki hibe tutarı 2,5 milyon TL civarında olmuştur.

Meyve ve sebzelerin işlenmesi ve pazarlanmasında Diyarbakır TKDK İl Koordinatörlüğü'ne bir başvuru olmuş ve reddedilmiştir. Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesinde 52 başvuru alınmış olup 40 tanesi sözleşmeye bağlanmıştır. 3 milyon TL'lik yatırım yapılmış olup 1,7 milyon TL'si TKDK desteği olmuştur. Toplam hibeyse 1,6 milyon TL olmuştur.

Yerel ürünler ve mikro işletmelerde de 18 başvuru alınmış olup 6 tanesi sözleşmeye bağlanmıştır. Bu sektörde 5,9 milyon TL yatırım yapılmış olup, bu yatırımın 3 milyon TL'si destek olurken; destek içindeki hibe payı 1,5 milyon TL olarak gerçekleşmiştir.

TKDK Diyarbakır İl Koordinatörlüğü kırsal turizm sektöründe de desteklemede bulunmuştur. Bu sektörde de 4 başvuru gerçekleşmiş olup 3'ü sözleşmeye bağlanmıştır. 2,3 Milyon TL yatırım gerçekleşmiştir. 1,2 Milyon TL destek sağlanmıştır. Destek içindeki hibe tutarıysa 942 bin TL olarak gerçekleşmiştir. Kültür Balıkçılığının Geliştirilmesindeyse 1 başvuru yapılmış olup proje reddedilmiştir. Diyarbakır TKDK İl Koordinatörlüğü ilçe bazında proje sayıları şöyle gerçekleşmiştir. Tarıma dayalı ihtisas OSB'de 44, OSB'de 4 Bismil'de 20 Çermik'de 9 Çınar'da 4 Çüngüş'de 8 Dicle'de 10 Eğil'de 9 Ergani'de 8 Hani'de 7 Hazro'da 2 Kayapınarda 5 Kocaköy'de 4 Kulp'da 2 Lice'de 5 Silvan'da 9 Sur'da 2 Yenişehir'de 6 olmak üzere toplam 154 proje sözleşmeye bağlanmıştır.

Tablo 13. Diyarbakır İlçe Bazında Yatırım Miktarları

İLÇE ADI	TOPLAM YATIRIM (Milyon TL)	TOPLAM DESTEK (Milyon TL)	BİTEN PROJE SAYISI	ÖDENEN HİBE (Milyon TL)	Ödenen Hibe (Yüzde Oranı)
Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgesi	49.542.019,17	26.692.361,15	44	23.303.424,38	26,4%
Organize Sanayi Bölgesi	8.471.390,95	4.326.943,58	3	3.462.955,45	3,9%
Bağlar	1.284.875,30	642.437,65	0	619.699,21	0,7%
Bismil	44.732.867,37	26.005.906,08	18	22.982.096,04	26,0%
Çermik	3.539.213,21	1.921.765,86	8	1.198.892,01	1,4%
Çınar	4.609.812,24	2.971.936,29	3	2.462.837,20	2,8%
Çüngüş	437.420,27	218.710,14	8	214.743,88	0,2%
Dicle	7.406.453,88	4.543.602,29	9	3.147.872,07	3,6%
Eğil	20.994.197,81	12.347.780,61	5	9.535.908,31	10,8%
Ergani	7.193.954,06	3.956.818,98	6	1.994.361,88	2,3%
Hani	5.303.778,20	3.259.987,04	2	2.348.679,06	2,7%
Hazro	2.158.048,48	1.402.731,51	1	1.065.890,91	1,2%
Kayapınar	421.173,65	210.586,83	5	208.825,00	0,2%
Kocaköy	407.987,41	203.993,70	4	203.161,64	0,2%
Kulp	3.347.655,77	2.153.220,94	1	1.408.024,96	1,6%
Lice	3.152.976,32	1.646.372,42	4	552.798,70	0,6%
Silvan	18.264.332,87	11.171.518,20	6	6.172.500,63	7,0%
Sur	5.737.666,08	2.936.552,94	2	2.398.708,59	2,7%
Yenişehir	9.373.376,32	5.786.712,45	4	4.962.950,76	5,6%
TOPLAM	196.379.199,36	112.399.938,66	133	88.244.330,68	100,0%

İlçe bazında incelendiğinde Diyarbakır'da en çok yatırım ve hibeyi Tarıma Dayalı İhtisas OSB'ye yapılmıştır. Burayı Bismil ilçesi hem yatırım olarak hem de aldığı hibe payı olarak takip etmektedir. Yüzde olarak en az yatırım ve hibeyi Çüngüş, Kayapınar ve Kocaköy almıştır.

3.3.2.2. 2012-2017 Yılları Arası TÜİK Verilerine Göre Diyarbakır'da Tarımsal Üretim

Diyarbakır ilinde 2012-2017 yılları aralığında büyükbaş hayvan ve toplam süt üretimi tabloda gösterildiği gibi gerçekleşmiştir.

Tablo 14. Diyarbakır 2012-2017 Büyükbaş Hayvan Sayısı ve Süt Üretimi

YILLAR	TOPLAM SIĞIR SAYISI	TOPLAM SÜT ÜRETİMİ (TON)
2012	330982	248903
2013	334876	264762
2014	366766	315780
2015	359881	333614
2016	375085	348363
2017	522897	478282

Diyarbakır iliyle Elazığ İli arasında toplam büyükbaş hayvan sayısı ve toplam süt üretimi arasında bir kıyas yapacak olursak Diyarbakır'ın hayvancılık sektöründe önde olduğunu söyleyebiliriz.

Diyarbakır İlinde 2012 yılında 331 bin civarında sığır varken 2017 yılında bu sayı 523 bin baş civarına ulaşmıştır. Aynı zamanda 2012 yılında yaklaşık 249 bin ton süt üretimi gerçekleşmişken 2017 yılında bu miktar 479 bin ton seviyelerine çıkmıştır. Görüldüğü gibi hem yetiştirilen hayvan sayısında hem de süt üretiminde yaklaşık iki kata yakın bir artış görülmüştür.

İrk bazında baktığımızda yerli sığırın toplan sığır içindeki payı 2012'de % 44 2013'de % 42 2014'de %35 2015'de % 34 2016'da %32 2017'de % 28 olarak gerçekleşmiştir. Burada TKDK'nın yaptığı desteklemeler ve TKDK destekli yatırımlardaki hayvan ırklarındaki ıslah sonucu üretimde ciddi bir artış olduğunu söyleyebiliriz. Küçükbaşta ise durum aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir.

Tablo 15. Diyarbakır 2012-2017 Yılları Arasında Diyarbakır'da Küçükbaş Hayvan Sayısı ve Süt Üretimi

YILLAR	TOPLAM KÜÇÜKBAŞ SAYISI	TOPLAM SÜT ÜRETİMİ (TON)
2012	941538	33873
2013	972727	34242
2014	1014439	43512
2015	1217880	44525
2016	1280990	44063
2017	1805447	90390

Tabloda gösterilen dağılım içindeki hayvan ırkları dağılımı şu şekildedir. 2012 yılında 1050 merinos koyunu, 720048 yerli koyun, 220440 kıl keçisi oluşturmaktadır. 2013'de 741312 yerli koyun, 231415 kıl keçisi bulunurken 2014'deki dağılım 185 merinos koyun, 888475 yerli koyun, 125779 kıl keçisi şeklinde oluşmuştur. 2015'de merinos koyun 195, yerli koyun 888527, kıl keçisi 329158 dağılımı biçimindedir 2016'da 952053 yerli koyun, 215 merinos koyunu, 328722'sini kıl keçisi oluştururken 2017'de 197 merinos koyun 1454549 yerli koyun 350898 kıl keçisi şeklinde bir ırksal dağılım olmuştur.

Küçükbaş hayvan sayısında 2012 yılında 941 bin koyun keçi bulunurken 2017 yılında bu sayı 1,7 milyon seviyelerine yükselmiştir. Süt üretiminde ise 33 bin ton olan süt üretimi 2017 yılında 91 bin ton seviyelerine yükselmiştir. Görüldüğü üzere hayvan sayısında oluğunda fazla süt üretiminde daha fazla artış görülmüştür. Bunda da TKDK destekli yatırımlarda hayvan ıslahının etkili olduğunu söyleyebiliriz. Aynı zamanda kurulan modern tesislerin üretimi arttırdığı da yadsınamaz bir gerçektir.

Tavukçulukta ise 2012 2017 yılları arası değişim şu şekilde gerçekleşmiştir.

Tablo 16. 2012-2017 Yılları Arasında Diyarbakır'da Et Tavuğu ve Yumurta Tavuğu Sayısı

Yıllar	Yumurta Tavuğu	Et Tavuğu
2012	458682	-
2013	461605	-
2014	552510	10000
2015	498220	27500
2016	484615	146300
2017	514202	159000

Et tavuğu üretimindeyse 2012 yılında Diyarbakır ilinde üretim yokken 2017 yılında 159 bin et tavuğu üretimi gerçekleşmiştir. Yumurta tavuğu üretiminde de hemen hemen sabit bir çizgi görülmüştür.

TÜİK verileri ışığında TKDK yatırımlarının Diyarbakır'da hayvancılık sektöründe olumlu bir etki yaptığı görülmektedir. Üretimin sayıdan fazla olması ise TKDK destekli yatırımların hayvan kalitesi artırılarak yapıldığını söyleyebiliriz.

3.3.3. Malatya

Malatya'da Avrupa Birliği standartlarına uygun şekilde hayata geçirilen ilk tesis ve organizasyonlar TKDK Malatya İl Koordinatörlüğü'nün destekleri ile gerçekleşmiştir.

IPARD yatırımları ile Malatya'da proje hazırlama kapasitesi artırılmış, yeni işletmelerin kurulması, mevcut işletmelerin modernize edilmesi, yeni teknolojilere uyumun gerçekleştirilmesi ve işletmelerin sürdürülebilirliğine katkı sağlanmıştır.

Et ve süt besiciliği, kırmızı et, kanatlı eti, süt, meyve ve sebze işleme tesisleri, arıcılık, tıbbi ve aromatik bitkiler, kırsal turizm, kültür balıkçılığı ve yerel ürünler sektörlerine verilen destekler ile Malatya İl Koordinatörlüğü, 198 milyon liralık yatırıma öncülük etmiştir.

Malatya'da IPARD kapsamında AB standartlarında et ve süt üretim sektörlerinde toplam 107 adet, 148 milyon liralık yatırım gerçekleşmiştir. Malatya'da 2011 yılından günümüze kadar ödenen 58 milyon liralık hibe ile 673 kişiye istihdam sağlanmıştır. Kırsal ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesine ve sürdürülebilir kırsal kalkınmanın gerçekleşmesine katkı sağlanmıştır.

Üretim teknolojileri açısından tarıma dayalı sanayinin gelişimine ve bilgi temelli üretime katkı sağlanmıştır. İşletmelerin teknolojiyi kullanım düzeylerinde ve dolayısıyla üretim kalitesinin artmasında önemli değişimler olmuştur. Tarımsal mekanizasyon açısından ele aldığımızda traktör ve tarım alet-ekipmanlarının kullanım düzeyindeki artışının yanı sıra üretime ilişkin teknik bilgi ve yeni girdi kullanım düzeyleri de artmıştır.

Desteklenen projeler ile Malatya'da istihdam, özkaynakların harekete geçirilmesi, ters göç, model oluşturma, yerel girişimciliğin canlanması gibi pek çok konuda olumlu gelişmeler sağlanmıştır.

IPARD Program faydalanıcıları arasında üniversite ve lise mezunlarının sayısı oldukça yüksektir. Başvuru sahiplerinin sektörler arası yaş ortalamasını incelediğimizde; 40 yaş altı çiftçilerin pozitif ayrımcılık temelinde desteklenmesinin doğal bir sonucu olarak genel ortalama oldukça gençtir.

Genç yatırımcıların hayata geçirdiği projelerin ekonomik, çevresel, teknolojik ve sosyo-kültürel boyutta oldukça önemli etkileri söz konusudur.

Mevcut işletmeler tarafından yenilenen teknoloji sayesinde aile içinde atıl işgücünün üretim zincirine dâhil olduğu proje örneklerine rastlanmaktadır. Yerelde yaratılan farkındalık ile AB standartlarında proje hazırlama kapasitesinin artmasına, kaynak kullanım disiplininin gelişmesine ve proje kültürünün kurumsallaşmasına büyük katkı sağlanmıştır.

IPARD kapsamında desteklenen sektörler göre üretim kapasitesinde görülen değişimlerde önemli çıktılar elde edilmiştir. Kapasite artışı en fazla, kanatlı eti, kırmızı et, süt hayvancılığı ve kırsal turizm sektörlerinde ön plana çıkmıştır. TKDK, ulusal kaynaklı destekleri de kapsayacak şekilde kırsal kalkınma desteklerinin Türkiye genelinde tek adresi olmak için çalışmalarını sürdürmektedir. Kendi bünyesinde daima dinamik olan Kurumumuz, kırsal dinamikleri hayata geçirmeye, kırsal alanlarda olumlu dönüşümün baş aktörlerinden birisi olmaya ve ülkemizin kırsal alan potansiyelini sürekli geliştirip, desteklemeye istikrarlı bir şekilde devam edecektir. Yıllardır eski tarım aletleriyle çiftçilik yapmaya çalışan çiftçimiz TKDK destekleriyle yeni makine ekipmanlara sahip olup, daha verimli çiftçilik yapmaya başlamıştır. TKDK Malatya İl Koordinatörlüğü tarafından IPARD yatırımları kapsamında 127 adet traktör desteği verilmiştir.

Doğu Anadolu Bölgesindeki AB Standartlarındaki en büyük dondurma fabrikası TKDK Malatya İl Koordinatörlüğü tarafından desteklenmiştir. Kırsalda yaşayan çiftçimizin en büyük umudu olan makine ekipman modernizasyonu, 62 bin yeni makine ekipman desteği ile TKDK Malatya İl Koordinatörlüğü tarafından gerçekleştirilmiştir.

Malatya tarımına kazandırılan yatırımlar ve tarımsal destekler ile tarım-sanayi entegrasyonu sağlanmaktadır. Kırsal alanlarda verimlilik, kalite sağlanarak katma değer artışı sağlayan yatırımlar girişimcilerle buluşmuştur. TKDK Malatya İl Koordinatörlüğü tarafından Malatya'nın en büyük AB standartlarındaki süt işleme tesisi desteklenmiştir.

Kırsal ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve kazancın maksimum seviyeye yükseltilmesi kapsamında yenilikçi ve girişimci bir kültür oluşturulması amaçlanmaktadır. Kırsalda tarım ve hayvancılıktan farklı olarak yeni iş kolları geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu hedefler gerçekleştirilerek yerelde özgüven artmakta ve "daha mutlu" kırsal bir nüfusun tutunmasına destek olunmaktadır. Sessiz reform ve büyük bir dönüşüm göstergelerinden birisi olarak kabul edilen mekanizasyonla, işletmelerde daha çok teknoloji kullanılmasıyla ortaya çıkan verimlilik artışı Malatya'nın en önemli kazanımı olmuştur. Malatya'da kadın girişimcilerin tarıma ilgisi IPARD ile artmış durumdadır. TKDK Malatya İl Koordinatörlüğü'nün verdiği destekler ile farklı sektörlerde 29 kadın yatırımcı gelir elde etme imkânı bulmuştur.

3.3.3.1. Sektörel Bazda Malatya'da Yapılan TKDK Yatırımları

Malatya TKDK İl Koordinatörlüğü Malatya'da birçok sektörde desteklemelerde bulunmuştur. Bu sektörler şu şekildedir.

Tablo 17. Malatya İli Sektör Bazında Yapılan Yatırımlar Ve Sektörler

Alt Tedbir/ Sektör Adı	Sözleşmeye Bağlanan Proje Sayısı	Sektörel olarak Yüzde Oranı
Süt Üreten Tarımsal İşletmeler	24	8,7%
Et Üreten Tarımsal İşletmeler (Kırmızı Et)	5	1,9%
Et Üreten Tarımsal İşletmeler (Beyaz Et)	84	30,4%
Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	2	0,8%
Et ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	4	1,4%
Meyve ve sebzelerin paketlenmesi ve soğuk hava deposu	1	0,3%
Arıcılık, tıbbi aromatik bitki ve süs bitkisi yetiştiriciliği	146	52,7%
Yerel gıda ürünlerinin yetiştirilmesine yönelik projeler	3	1%
Kırsal Turizm	7	2,5%
Kültür Balıkçılığı Projesine	1	0,3%
TOPLAM	277	100%

Görüldüğü üzere birçok sektöre desteklemelerde bulunulmuştur. Malatya TKDK'nın yatırım yaptığı sektörlerde baktığımızda diğer illerden farklı olarak proje sayısı bakımından en büyük payı arıcılık, tıbbi aromatik bitki ve süs bitkisi yetiştiriciliği

almıştır. Ayrıca ülkemiz kayısı üretiminin çok büyük kısmını oluşturan Malatya elde edilen ürünlerin depolanması ve muhafazası için paketleme tesislerine ihtiyaç duymuştur. Tablodan da görüldüğü üzere bu tesis de TKDK tarafından desteklenmiştir. Bu destekler sonucunda Malatya ekonomisinde büyüme gerçekleşmiştir.

2011 yılından bu yana Kırsal Kalkınma Programı (IPARD I) kapsamında yatırımcıları hibe destekleri ile buluşturan Malatya TKDK, 2016 yılsonu itibariyle başarıyla tamamlamış, PARD I Programı sürecinde on beş Çağrı ilanına çıktı ve bunun sonucunda Malatya ilinde yatırım tutarı 210 Milyon Türk Lirası olan toplam 277 projeye 103.439.488,43 TL tutarında hibe desteği sağlandı. IPARD I Programı kapsamında ödeme yapılan projelerin ilçe ve sektörler göre dağılımı aşağıdaki gibi şekillendi.

Tablo 18. Malatya İli Sektör Bazında Ödenen Hibe Miktarları

Alt Tedbir/ Sektör Adı	ÖDENEN HİBE (Milyon TL)	Sektörel olarak Yüzde Oranı
Süt Üreten Tarımsal İşletmeler	30.622.765,09	29,6%
Et Üreten Tarımsal İşletmeler (Kırmızı Et)	4.312.855,47	4,1%
Et Üreten Tarımsal İşletmeler (Beyaz Et)	50.754.659,09	49,2%
Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	3.424.252,94	3,4%
Et ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	2.997.277,94	2,9%
Meyve ve sebzelerin paketlenmesi ve soğuk hava deposu	1.807.403,05	1,7%
Arıcılık, tıbbi aromatik bitki ve süs bitkisi yetiştiriciliği	5.131.680,58	4,9%
Yerel gıda ürünlerinin yetiştirilmesine yönelik projeler	1.116.892,76	1,1%
Kırsal Turizm	3.081.165,86	2,9%
Kültür Balıkçılığı Projesine	190.535,65	0,2%
TOPLAM	103.439.488,43	100%

Tablodan da görüleceği şekilde hibe olarak en yüksek payı et üreten tarımsal işletmeler içinde beyaz et sektörü almıştır. Hibe miktarının bu sektörde fazla olması hem TKDK hibe oranının bu sektör de yüksek olması hem de yatırım miktarının yüksek olması olarak gösterilebilir. En fazla projenin sözleşmeye bağlandığı sektör olan

Arıcılık, tıbbi aromatik ve süs bitkisi yetiştiriciliğiyle toplam hibe içerisinde ancak % 4,9 pay alabilmiştir. Sözleşme sayısının bu kadar fazla olmasına rağmen hibe tutarının bu kadar düşük kalması işletme kurulumunun diğer sektör sektörlerine göre daha ucuz olması şeklinde açıklanabilir. İlçe bazlı durum ise şöyle gerçekleşmiştir.

Tablo 19. Malatya İli İlçe Bazında Ödenen Hibe Miktarı

İLÇE ADI	Biten Proje Sayısı	Yüzde Oranı	ÖDENEN HİBE	Hibelerin Yüzde Oranı
			(Milyon TL)	
Merkez	7	2,5%	5.530.418,96	5,5%
Akçadağ	67	24,2%	44.492.836,65	44,3%
Arapkir	26	9,4%	847.776,86	0,8%
Arguvan	3	1,1%	1.395.070,72	1,4%
Battalgazi	7	2,5%	1.395.070,72	1,4%
Darende	92	33,2%	14.383.929,72	14,3%
Doğanşehir	8	2,9%	2.566.946,29	2,6%
Hekimhan	5	1,8%	1.417.052,99	1,4%
Kale	2	0,7%	259.092,85	0,3%
Kuluncak	6	2,2%	300.552,50	0,3%
Pütürge	7	2,5%	272.114,56	0,3%
Yazıhan	24	8,7%	12.474.838,48	12,4%
Yeşilyurt	23	8,3%	15.189.321,09	15,1%
TOPLAM	277	100,0%	100.525.022,39	100,0%

Malatya’da ödenen hibe miktarlarına baktığımız zaman en dikkat çeken özellik merkez ilçeye ödenen hibenin bazı ilçelerden düşük kaldığıdır. İncelediğimiz diğer illerde merkez ilçe en büyük payı almışken Malatya’da bu durum farklılık göstermektedir. Bunun sebebini incelediğimiz zaman Malatya İli’nin Büyükşehir olmasından dolayı bazı ilçeleri ki Battalgazi, Akçadağ, Yeşilyurt gibi ilçelerin iç içe olması olarak gösterilebilir.

3.3.3.2. 2012-2017 Yılları Arası TÜİK Verilerine Göre Malatya’da Tarımsal

Üretim

Malatya ilinde 2012 ve 2017 yılları arasında büyükbaş hayvan sayısı ve süt üretimi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 20. 2012-2017 Yılları Arasında Malatya’da Büyükbaş Hayvan Sayısı ve Süt Üretimi

YILLAR	TOPLAM SIĞIR SAYISI	TOPLAM SÜT ÜRETİMİ (TON)
2012	127728	176387
2013	130375	179619
2014	134535	156355
2015	130371	163833
2016	136149	161146
2017	171953	204248

TÜİK’in verileri ışığında Malatya’da 2012 ve 2017 yıllarında hayvancılık sektöründe bir kıyaslama yaparak TKDK desteklemelerinin il ekonomisine katkısına bakmaya çalışacak olursak; 2012 yılında büyükbaş hayvan sayısı 127 bin civarındayken bu sayı 2017 yılında 176 bin sayısına ulaşmıştır. Süt üretimindeyse 176 bin ton civarı olan süt üretimi 2017 yılında 204 bin ton seviyesine yükselmiştir. Hem hayvan sayısında hem de süt üretiminde artış görülmüştür.

İrk bazında inceleyerek yıllar içinde hayvan ırklarında Bazı farklılıklar izlenmiştir. 2012 yılında yerli sığırın toplam sığır içindeki payı %10,28, 2013’de %7, 2014’de %9, 2015’de %9,2, 2016’da %7,8, 2017’deyse %6,2 olarak tespit edilmiştir. Tespit edilen sonuçta da görüldüğü gibi 2017 yılında yerli sığır oranı seçilen yıllar içinde en düşük oran olmuştur. Bu durumu TKDK Malatya İl Koordinatörlüğünün yapmış olduğu hayvan alımı desteklemelerinde ırk ıslahına gidildiği sonucuna varabiliriz. Küçükbaş hayvan sayısı ve süt üretimi ise aşağıda tabloda verildiği gibi gerçekleşmiştir.

Tablo 21. 2012-2017 Yılları Arasında Malatya’da Küçükbaş Hayvan Sayısı Ve Süt Üretimi

Yıllar	Toplam Küçükbaş Sayısı	Toplam Süt Üretimi (TON)
2012	265254	13232
2013	290965	13172
2014	295580	12256
2015	302199	14605
2016	315991	17352
2017	331987	16544

Küçükbaş hayvanda ise durum 2012 yılında 265 bin olan hayvan sayısı 331 bin sayısına ulaşmıştır. Küçükbaşta süt durumuysa 2012’de 13 bin ton üretim gerçekleşmişken 2017 yılında 17 bin ton seviyelerine ulaşmıştır.

Tablo 22. 2012-2017 Yılları Arasında Malatya’da Et Tavuğu ve Yumurta Tavuğu Sayısı

Yıllar	Yumurta Tavuğu	Et Tavuğu
2012	378843	1401026
2013	362421	2873284
2014	376140	2302688
2015	373891	2412986
2016	530550	2845945
2017	715791	1436770

Yumurta tavuğunda 2012 yılında 379 bin yumurta tavuğu varken 2017 yılında bu sayı nerdeyse iki katına çıkarak 715 bin seviyesine yükselmiştir. Et tavuğunda durum biraz daha farklı gelişmiştir. 2012 yılından 2013 yılına geçişte sayı 2 katına çıkmıştır. 2017 yılına kadar da benzer seviyelerde olan et tavuğu 2017 yılında tekrar 2012 seviyelerine düşmüştür.

TÜİK verilerine baktığımızda 2012 ve 2017 yıllarını kıyasladığımızda hayvancılık sektöründe ciddi bir artış görülmüştür. Burada TKDK’nın verdiği desteklemelerin etkisinin olduğunu söyleyebiliriz.

SONUÇ

Girişimcilik kavramının ortaya çıkışı ve önem kazanmasında bilgi toplumuna geçiş etkili olmuştur. Bu yüzden Orta Çağ'dan itibaren teorisyenlerin ilgi duyduğu konuların başında hep kendine yer bulmuştur. Günümüzde rekabetin yoğun bir şekilde yaşandığı global dünyada, ulus devletlerin gelişmesi yalnızca ulus ekonomiler içinde yaşayan girişimci sayısının fazla olmasıyla gerçekleşebilir. Girişimci sayısının yüksek olması ülkelerin gelişim düzeyinin artırılması açısından şart olması ülkelerin bu sayıyı artırmaya yönelik politikalar izlemelerini zorunlu hale getirmiştir. Dünya'da ilk girişimcilik örneği insanların ihtiyaçlarını karşılamak maksatlı, değerli eşyalarını takas usulüyle değiştirmesi girişimciliğe örnek olarak verilebilir. Basit şekilde girişimcilik olarak sayabileceğimiz bu durum ilerleyen zamanda gelişim göstermiş Sanayi Devrimi ile birlikte çok farklı bir boyut kazanmıştır. Ülkemizde de girişimcilik kültürünü artırmaya yönelik farklı zamanlarda farklı politikalar izlenmiştir. Girişimcilik kavramıyla ilk tanışmamız ise Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde ilk dış borçlanmayla ortaya çıkmış, Cumhuriyetin ilanı ile birlikte girişimci kültürü aşlamak maksatlı çalışmalar günümüze kadar artarak hızla devam etmiştir.

Günümüzde ülkelerin en başta gelen sorunları arasında olan fazlalaşan nüfusa istihdam oluşturma ve yeni iş kolları açma girişimciler sayesinde gerçekleştirilebilir. Fakat yeni istihdam alanları yaratacak ve ülke ekonomisine katkı sağlayacak girişimci kültürünün ortaya çıkmasını etkileyen bazı etkenler vardır. Bu etkenler içinde bulunulan çevre, içinde bulunulan ülkenin yasal ve siyasi politikaları gibi faktörler girişimciliği etkilemektedir.

Girişimci kültürün oluşmasının bir bölgenin gelişiminin sağlanması içinde önemi yadsınamaz gerçektir. Dünyanın ekonomik sistemine baktığımız zaman dünya ülkelerinin farklı gelişmişlik düzeyine sahip oldukları görülmektedir. Bazı ülkeler gelişmiş ve büyük sanayiye sahipken diğer ülkeler ya gelişmesini tamamlayamamış ya da dünya ülkelerinin gerisinde kalmışlardır. Gelişimini tamamlayamamış geri kalmış ülkenin durumuyla ülke içerisindeki geri kalmış bölgenin durumu birbirine benzerdir. Bu benzerlik geri kalmışlığın çözümü noktasında da aynı nitelikleri barındırmaktadır. Aynı zamanda bölgesel olarak kalkınmanın sağlanması ülkenin kalkınmasını da sağlayacağından devletler açısından çok önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bölgesel kalkınma stratejilerinin uygulanmasında farklı amaçlar güdülür. Bu amaçların en başında yer alan faktör ise bölgelerarasındaki dengesizliği ve eşitsizliği gidererek dengeli büyümeyi sağlamaktır. Bir ülkenin bütün bölgelerinin eşit olanaklara sahip olması yaşanacak olan bir çok sosyo-ekonomik problemin önüne geçebilecektir.

Devletlerde yaşanılacak olan problemlerin önüne geçmek için farklı bölgesel kalkınma araçları kullanmaktadırlar. Bu araçların en başında mikro çapta bölgesel planlamalar yapmak gelmektedir. Bu planla bölgelerarası dengesizlikler en aza indirilmeye çalışılır. İkinci araç olarak kamunun geri kalmış bölgelerde yapmış olduğu yatırımlar gelir. Bu yatırımlar için geri kalmış bölgeler seçilerek o bölgeler kalkındırılır. Diğer taraftan kamu geri kalmış bölgeler için vergi muafiyetine giderek yatırımcı açısından o bölgenin avantajlı konuma getirilmesi sağlanır ve girişimcilik teşvik edilmiş olur.

Ülkemizde de Bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarını gidermek maksatlı çeşitli stratejiler geliştirilmiştir. Ülkemizde bölge kavramı Cumhuriyet'in ilanından önce ortaya çıkmış ve günümüze kadar farklı strateji ve politikalarla bölgesel çalışmalar yapılmıştır. Küreselleşmeyle beraber ticaretin yerellikten global bir hale gelmesi Türkiye'de yabancı ülke ürünlerinin serbestçe dolaşmasını sağladı. Bu gelişme sonucunda Türkiye'nin dış ticaret hacmi genişledi. Bu genişleme sonucunda bazı bölgeler ithalat ve ihracat yaparak gelişmişlik düzeyini artırdı. Bu gibi sebeplerle bölgelerarası gelişmişlik düzeyinde bir uçurum meydana geldi. Marmara ve Ege bölgeleri sanayi, ticaret, tarım gibi ekonomik faaliyetler büyük ilerleme gösterirken bu faaliyetler sonucunda sosyo-kültürel anlamda da gelişmişlerdir. Bir diğer taraftan yukarıda bahsettiğimiz bölgelerin aksine Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri başta terör olmak üzere birçok faktörün etkisiyle yeterince gelişmemişlerdir. Bu gelişmişlik farkını en aza indirgeyebilmek için bölgesel kalkınma projeleri uygulanmaya konulmuştur. Bu projeler Cumhuriyet'in ilanından 1960 yılına kadar olan dönem için planlı döneme geçiş öncesi olarak adlandırılmıştır. 1960 yılında planlı döneme geçilerek günümüze kadar beş yıllık kalkınma planları biçiminde 10 kalkınma planı yapılmıştır.

Diğer taraftan gelişimin eşit bir şekilde sağlanabilmesi için Bölgesel Kalkınma Ajansları kurulmuştur. Kalkınma ajansları bir bölge içinde birden fazla ile hizmet

verecek şekilde oluşturulmuş ve kendine bağlı illerin sosyo ekonomik gelişimini sağlamaya katkı vermek maksadıyla kurulmuşlardır.

Şüphesiz ki bölgeler arasındaki çarpıklıkları en aza indirme konusunda kırsalda yapılan çalışmalar çok büyük önem arz etmektedir. Çünkü kırsalın gelişmesi demek; kırsalda yaşayan nüfusun geçimini sağlaması ve iş maksatlı büyükşehirlere göç etmemesi demektir. Bu gibi sebeplerle yatırımların kırsala kaydırılıp kırsalda istihdam oluşturulması amaçlı TKDK kurulmuştur.

IPARD programı doğrultusunda alternatif tarım, gıda, balıkçılık, hayvancılık tarım sektörlerinde girişimcilere destek ve hibe sağlanarak hem yeni girişimciler ortaya çıkarıp hem girişimcilerin kırsala yatırım yapması teşvik edilerek yatırım yapılan bölgenin kalkınması hedeflenmektedir. Bu sayede tarım ve hayvancılığın ülkede gelişmesi sağlanarak, tarım ve hayvancılığa bağlı sanayinin büyümesi gerçekleşecektir. IPARD programı Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın yapmış olduğu çalışmalar neticesinde Avrupa Komisyonunu onayıyla yürürlüğe konmuştur. IPARD programı 42 TKDK İl Koordinatörlüğü tarafından uygulanmaya çalışılmaktadır.

TKDK bir çok alanda destekleme yapmaktadır. TKDK'lar turizm sektöründe dış piyasayla rekabet edebilmek için kırsal turizmi, kırsalda girişimcilik kültürün aşılabilmesi için kurulan mikro işletmeleri, hayvancılık faaliyeti sonucu elde edilen ürünün işlenmesine yönelik yatırımları ve tarım faaliyeti sonucunda elde edilen ürünü işlemek ve pazarlamak maksatlı yapılan yatırımlar TKDK'nın desteklediği alanlar arasında yer alır.

TKDK'nın yapılacak olan yatırıma yapılmış olan başvurular arsında hangi başvurunun kabul edileceğine yönelik olarak geliştirmiş olduğu puanlama sistemi yaşanacak olan karmaşaların önüne geçmiştir. Çünkü bu şekil bir puanlama sisteminin olmaması durumunda yapılan birbirine benzer projeler arasında hangisinin kabul edileceği seçimini zorlaştıracaktır. Bu uygulamayla yapılacak olan yatırımlar arasında kabul edilecek projede adam kayırmacılığın önüne geçilmiş olacaktır.

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Elazığ, Malatya, Diyarbakır gibi illerde de birçok sektörde desteklemede bulunarak bu il ekonomilerinin güçlenmesini sağlamışlardır. TKDK'nın bu illerde destekleme yaptığı sektörler arasında en dikkat çeken sektörün beyaz et üreten tarımsal işletmeler olduğu

görülmektedir. Diğer sektörlerle kıyas ettiğimiz zaman ödenen hibe miktarında da beyaz et üreten tarımsal işletmeler sağlanan hibenin diğer sektörlerle kıyasla daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan büyükşehir olan Malatya, Diyarbakır gibi illerde yapılan yatırımlar ilçelere daha dengeli bir dağılım sağlandığı görülmektedir.

TKDK'nın tarım ve hayvancılığı geliştirerek ülke ekonomisine güç katma hedefi ve bu hedef doğrultusunda büyük yatırımlar yapılması ülkemizde tarım ve hayvancılık sektörü açısından oldukça önemli bir kurum haline gelmesini sağlamıştır. Ancak TKDK'nın ülkemiz tarımsal üretiminin büyük bir bölümünü gerçekleştiren küçük çaptaki çiftçilere tam olarak faydalı olamadığı da bir gerçektir. Bunun sebebiyse TKDK destekli yapılan yatırımlarda harcanan paranın faturalandırılıp alınacak desteğin yatırım tamamlandıktan sonra yatırımcıya ödenmesidir. Bu da esas üretici konumunda olan küçük çiftçilerde harcayacak o kadar paranın olmaması sebebiyle TKDK desteklemelerinden yararlanamamalarına sebep olmaktadır. Buda esas işten anlayan çiftçilerin değil de yatırım gücü olan çiftçilik faaliyetlerinden tam olarak anlamayan yatırımcıların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Halbuki tarım ve hayvancılık sektöründe aktif olarak faaliyet gösteren küçük çaptaki üreticilerin büyütülmesine yönelik destekleme politikaları geliştirilerek yatırım yaptırılmasının daha verimli ve daha da başarılı olabilir.

Görüldüğü üzere üç ana başlık altında incelediğimiz, girişimcilik, bölgesel kalkınma ve TKDK'nın esas itibarıyla iç içe olduğu görülmektedir. TKDK yapmış olduğu desteklemelerle insanları girişimciliğe teşvik etmiştir. İnsanın doğasında olan daha fazla kazanç elde etme isteği TKDK desteklemeleriyle tetiklenmiştir. Çünkü bu desteklemelerin her sektörde farklı oranlarda olmakla beraber bir kısmı hibe, diğer kısmıysa zamana yayılmış geri ödeme biçimindedir. Buda aklında yatırım fikri olmayan kişileri bile cezp etmektedir. Bu caziplik karşısında yeni girişimciler ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Yeni girişimcilerin ortaya çıkması TKDK'nın girişimci ruhunu desteklemiştir.

Sonuç olarak TKDK parasal destek sağlayarak yeni girişimciler ortaya çıkarması ve artan girişimcilerin kırsalda yatırım yaparak kırsalın ekonomik olarak güçlenmesi birbirini destekler niteliktedir.

KAYNAKÇA

- Abuşoğlu, Ö., İnan, Ö. (1989). *Kalkınmada Öncelikli Yörelere ve Bölgesel Gelişme için Bir Model*. TOBB, Ankara.
- Acs, Z. J., Morck, R. K., Yeung, B. (2001). Entrepreneurship, globalization, and public policy. *Journal of International management*, 7(3), 235-251.
- Akdemir, A. (1996). *İşletme Bilimine Giriş*. Birlik Ofset Yayıncılık. Kütahya.
- Akgül, B. (2010). *Türkiye'deki Kalkınma Ajanslarının Örgütsel Yapısının Analizi ve Yeniden Yapılanma Önerileri*, (Editörler AKGÜL Birol, UZAY Nisfet), *Türkiye'de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri Kalkınma Ajansları*, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Alada, A. D. (2001). *İktisadi Düşünce Tarihinde Girişimcilik Kavramı Üzerine Notlar*. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. No:23-24. S.47-52
- Albrechts, L. (2008). Spatial planning as transformative practice?. *Ruimte Planning*, 28(3), 10-18.
- Alpugan, O. (1998). *Küçük İşletmeler: Kavramı, Kuruluşu ve Yönetimi*. 3. Baskı. Per Yayınları. İzmir
- Arıkarman, K. (1998). *Yeni Dünya'da Strateji ve Yönetim*. 2. Baskı. Sistem Yayıncılık. İstanbul.
- Aşkın, A., Nehir, S., Vural, S. Ö. (2011). *Tarihsel Süreçte Girişimcilik Kavramı ve Gelişimi*. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi. 6(2), 55-72.
- Avrupa Komisyonu. (2006). *Tarama raporu, 11. fasıl: Tarım ve kırsal kalkınma*. https://www.ab.gov.tr/files/tarama/tarama_files/11/ch11_tarama_sonu_raporu_tr.pdf
- Avrupa Komisyonu. (2015). *2015 Yılı Türkiye Raporu*. https://www.ab.gov.tr/files/000files/2015/11/2015_turkiye_raporu.pdf
- Aydemir, C., Karakoyun, İ. (2011). *Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı: Karacadağ Örneği*. Bursa: Ekin Basım Yayım Dağıtım.

- Bachtler, J., Gorzelak, G. (2007). Reforming EU Cohesion Policy A reappraisal of the performance of the Structural Funds, Routledge Policy Studies, Vol. 28, No 4.
- Bayrakdar, S. (2007). *1980 Sonrası Uygulanan İktisat Politikalarının Türk Dış Ticareti Üzerindeki Etkisi*. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale.
- Bayramoğlu, S. (2005). *Türkiye’de Bölgesel Politikaların Gelişimi*, (Derleyen: TURAN Menaf), *Bölge Kalkınma Ajansları Nedir? Ne Değildir?*, Birinci Baskı, Parağraf Yayınevi, Ankara.
- Biçerli, M. K. (2004). *İşsizlikle Mücadelede Aktif İstihdam Politikaları*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Biçerli, M. K. (2009). *Çalışma Ekonomisi*, İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Bilen, G. (2006). *Türkiye’de Yeni Bölgesel Politikaların Oluşumu, Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Bildirisi*, ODTÜ Yayınları, 7-8 Eylül 2006, Ankara.
- Bozdoğan, M. N. (2008). *Bölgesel Kalkınmanın Sağlanmasına Yönelik Vergi Özendirme Önlemlerinin Türkiye Açısından İncelenmesi ve Etkinliğinin Analizi*, TOBB, Yayın No 57, Ankara.
- Bulut, Y. (2002). “Türkiye’de Bölge Yönetimi Arayışları”, *Amme İdaresi Dergisi*, 35(4), TODAİE, Aralık, 17-42
- Campus Company Programme. (2016). <http://www.ucd.ie/innovation/researchers/campuscompanydevelopmentprogramme/>
- Cansız, M. (2013). *Türkiye’nin Yenilikçi Girişimcileri Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Örneği*. T.C. Kalkınma Bakanlığı. Ankara.
- Carree, M.A., Thurik, A.R. (2003). *The Impact of Entrepreneurship on Economic Growth*. In Z. J. Acs D. B. Audretsch (Eds.), “Handbook of Entrepreneurship”, International Handbook Series on Entrepreneurship 5, DOI 10.1007/978-1-4419-1191-9_20.

- Celepçi, E. (2006). *Bölgesel Dengesizliklerin Giderilmesinde Kalkınma Ajanslarının Rolü ve Türkiye Uygulamaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, SBE, İktisat ABD, Trabzon.
- Cihangir, D. (2011). *Bölgesel Politika*, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, Yayın No: 247, Sorularla AB Politikaları ve Türkiye Serisi, Seri No 8, İstanbul, Haziran.
- Cilavdaroğlu, A. A. (2008). *Bölgesel Kalkınma Ajansları, Türkiye’de Kuruluş ve İşleyiş Sorunları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, SBE, Kamu Yönetimi ABD, Kentleşme ve Çevre Sorunları BD, Ankara.
- Coşkun, A. (2003). Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye ekonomisi. *Atatürkçü Düşünce Dergisi*, 4, 72-77.
- Coulter, M. (2001). *Entrepreneurship in Action*, Small Business 2000 (New Jersey: Prentice-Hall).
- Çakmak, O. (2003). Girişimciliğin Tarihsel Gelişimi. *Piyasa Dergisi*. Sayı.8 s.61-77.
- Çarkçı, A. (2008). *Ulusal kalkınma için yerel teklifler:" ulusal kalkınma için yerel uygulama modelleri"*. Şehir Yayınları.
- Çatal, M. F. (2007). Bölgesel Kalkınmada Küçük Ve Orta Boy İşletmelerin Rolü, Atatürk Üniversitesi, *SBE Dergisi*, Cilt 10, Sayı 2, Erzurum.
- Çetindamar, D. (2002). *Türkiye’de Girişimcilik*. TÜSİAD. Yayın No: Tüsiad-T/2002-12/340
- Çevik, E. (2006). *Girişimcilerin, Girişimcilik Tipleri ile Çalışma Amaçları Arasındaki İlişki*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul
- Çokgezen, M. (2000). *New Fragmentations and New Cooperations in the Turkish Bourgeoisie. Environment and Planning: Government and Policy*, Vol:18, ss:525-544
- Dinler, Z. (2005). *Bölgesel İktisat*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Dinler, Z. (2010). *Cumhuriyetimizin Kuruluşundan Günümüze İzlenen Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Kalkınma Ajansları*, (Editörler: AKGÜL Birol,

UZAY Nisfet), *Türkiye’de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri Kalkınma Ajansları*, Ekin Yayınevi, Bursa.

Dinler, Z. (2012). *Bölgesel İktisat*, Ekin Kitabevi, Bursa.

Dollinger, M. J. (2003). *Entrepreneurship: Strategies and Resources*. Third edition. New Jersey: Pearson Education, Inc.:41-44.

Döm, S. (2006). *Girişimcilik ve Küçük İşletme Yöneticiliği*. Ankara. Detay Yayıncılık.

DPT. (1963). *I. Beş Yıllık Kalkınma Planı*, DPT Yayını, Ankara.

DPT. (1968). *II. beş yıllık kalkınma planı (1968-1972)*, DPT Yayını, Ankara.

DPT. (1972). *III. Kalkınma Planı (1973-1977)*.

DPT. (1979). *IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı* (Yayın No: DPT:1664), DPT, Ankara.

DPT. (1984). *V. Yıllık Kalkınma Planı* (Yayın No: DPT:1974), DPT, Ankara.

DPT. (1989). *VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı* (Yayın No: DPT:2174), DPT, Ankara.

DPT. (2000). *Sekizinci beş yıllık kalkınma planı kamu yönetiminin iyileştirilmesi ve yeniden yapılandırılması özel ihtisas komisyonu raporu*. Ankara: DPT.

DPT. (2000). *XIII. beş yıllık kalkınma planı (2001-2005)*, (Yayın No: DPT:2502), DPT Yayını, Ankara.

DPT. (2003). *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması* (Yayın No: DPT: 2671), Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.

DPT. (2006). “Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, *IX Beş Yıllık Kalkınma Planı*.

DPT. (2007). *IX. Kalkınma Planı* (Yayın No: DPT:2723), DPT, Ankara.

DPT. (2009). *Kalkınma Ajansları Destek Yönetimi Kılavuzu*, Ankara.

Dura, Y. C. (2006). *Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Bir Adım: Kalkınma Ajansları ve Türk Planlama Faaliyetleri Açısından Değerlendirilmesi*, Uzmanlık Tezi, İçişleri Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara.

Eke, A. E. (1993). *Müteşebbislik*. KOSGEB Yayınları. Ankara.

Erçetin, Ş. Ş. (2000). *Lider Sarmalında Vizyon*. 2. Baskı. Nobel Yayın. Ankara.

- Erdoğan, B. Z. (2009). *Girişimcilik ve KOBİ'ler Teori ve Uygulama*, Bursa, Ekin Yayıncılık.
- Eren, E. (2001). *Yönetim ve Organizasyon* (5. Baskı). İstanbul: Beta.
- Eren, H., Cideciğiller, A. (2011). Bölgesel Kalkınma Ajansları. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 69(1-2), 391-409.
- Esen, A., Çonkar, K. (1999). *Orta Anadolu (Konya, Kayseri, Sivas ve Tokat) Girişimcilerinin Sosyo Ekonomik Özellikleri, İşletmecilik Anlayışları ve Beklentileri Araştırması*. Konya Ticaret Odası Yayınları:18, Konya.
- European Commission, Green Paper-Entrepreneurship in Europe. (2003). http://ec.europa.eu/invest-in-research/pdf/download_en/entrepreneurship_europe.pdf
- Fındıkçı, İ. (2000). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. 2. Baskı. Alfa Yayınları. Bursa.
- GEM. (2008). Global Entrepreneurship Monitor, Executive Report, http://www.esbri.se/pdf/gemglobalreport_2008.pdf
- Gödek, D. B. (1994). *Türkiye'de Küçük Girişimci Profili ve Ostim Örneğinde Küçük Girişimcinin Değerlendirilmesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Göymen, K. (2005). Türkiye'de Bölge Politikalarının Evrimi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları” (Bildiri). Yerel Kalkınma için Ortaklıklar Uluslararası Konferansı, İstanbul.
- Gözübüyük, Ş. (2007). *Yönetim Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Guzman, J. C., Linan F. (2005). “Perspectives On Entrepreneurial Education: A Us-Europe Comparison”, Jean Monnet European Studies Centre Universidad Antonio de Nebrija, <http://www.nebrija.com/jeanmonnet/pdf/guzman-linian.pdf>
- Güleç, S. (2011). *Kadın Girişimciliği – Karaman Örneği*. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya.
- Güler, B. A. (2011). *Türkiye'nin Yönetimi-Yapı-*, İmge Kitabevi, Ankara.

- Gülmez, M., Yalman, İ. N. (2010). Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri: Sivas İli Örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(2).
- Gündüz, A.Y. (2006). *Bölgesel Kalkınma Politikası*. Bursa: Ekin Kitabevi
- Güney, S. (2001). *Yönetim ve Organizasyon*. Nobel Yayın. Ankara.
- Güney, S. (2008). *Girişimcilik*. Siyasal Kitabevi. Ankara.
- Han, E., Kaya, A. (2002). *Kalkınma Ekonomisi*, 4. Baskı, Etam AŞ Matbaa Tesisleri, Eskişehir.
- Hisrich, R., Peters, M. (2013). *Entrepreneurship*, McGraw-Hill/Irwin, 9th Edition. International Edition, USA.
- Hisrich, R., Peters, M. P. (1995). *Entrepreneurship: Starting, Developing and Managing a New Enterprise*. Third Edition. Irwin Publishing Ltd. America.
- Ildırar, M. (2004). *Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Işık A., Bozdoğan, D. (2012). Bölgelerarası Dengesizliğin Giderilmesinde ve Bölgesel Kalkınmanın Desteklenmesinde Kamu Maliyesi ve Maliye Politikası, 1.Bölgesel Kalkınma Konferansı Bildirisi, Malatya, 22-23 Eylül.
- İlhan, S. (2005). *Bazı Değişkenler Açısından Elazığ'da Girişimci Profili*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 15, Sayı: 1, s.217–248.
- İraz, R. (2005). *Yaratıcılık ve Yenilik Bağlamında Girişimcilik ve KOBİ'ler*. Çizgi Kitabevi, Konya.
- İrmiş, A., Durak, İ., Özdemir, L. (2010). *Girişimcilik Kültürü Anadolu Girişimciliğinden Örnekler*. 1. Baskı. Ekin Yayınevi. Bursa.
- İŞKUR. (2011). *İŞKUR 2011 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara: İŞKUR Yayınları.
- İŞKUR. (2013). *İŞKUR 7. Genel Kurul Raporu*, Ankara: İŞKUR Yayınları.
- Kara, M. (2008). “*Bölgesel Rekabet Edebilirlik Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Politikalarına Yansımaları*”, DPT Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, DPT Yayını, Ankara.

- Karabey, C. N. (2013). Girişimsel Düşünceyi Anlamak: Düşünme Tarzı ve Risk Tercihinin Girişimsel Özyetkinlik ve Girişimcilik Niyeti İle İlişkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C:18, S:3, s.143-159
- Karabulut, A. (2007). Türkiye'deki İşsizliği Önlemede Aktif İstihdam Politikalarının Rolü ve Etkinliği, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.
- Karluk, S. R. (2002). *Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Katz, J. A. (2003). "The chronology and intellectual trajectory of American entrepreneurship education: 1876-1999", *Journal of Business Venturing*, 18 (2).
- Keleş, R. (2010). "Kalkınma Ajansları Üzerine Gözlemler", (Editörler: Birol Akgül, Nispet Uzay), *Türkiye'de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri Kalkınma Ajansları*, (ss.25-31), Ekin Kitabevi, Bursa.
- Keleş, R. (2012). *Yerinden Yönetim ve Siyaset*, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Keleş, R., Mengi, A. (2013). *Avrupa Birliğinin Bölge Politikaları*, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Kinay, H. F. (2006). *Girişimcilik, Kalkınma ve Rekabet İlişkisi: Kütahya'da KOBİ'lerin Girişimcilik Profili*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir.
- Koçberber, S. (2006). Kalkınma Ajansları ve Sayıştay Denetimi, *Sayıştay Dergisi*, Sayı 61, Ankara, Nisan-Haziran.
- Korkmaz, S. (2000). Girişimcilik ve Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Özelliklerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Hacettepe Üniversitesi, İİBF Dergisi*, Cilt:18, Sayı:1 .
- KOSGEB. (2011). 2011-2013 KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı, Ankara
- KOSGEB. Desteklenen Sektörler,
<http://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/baglanti/DesteklenenSektor>

- Kuvan, H. (2007). *Türk Girişimcilerinin Yaşam ve Çalışma Değerleri Malatyalı Girişimciler Üzerine Bir Araştırma*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Isparta.
- Küçük, O. (2003). *Girişimcilik ve Küçük İşletme Yönetimi*. 1. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Küçüköğlü, M. (2005). *Vergisel Teşviklerin Bölgesel Kalkınmadaki Rolü: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Üzerine Uygulama*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, SBE, Maliye ABD, Bursa.
- Louw, L., Van Eeden, S. M., Bosch, J. K. ve Venter, D. J. L. (2003). *Entrepreneurial Traits of Undergraduate Students at Selected South African Tertiary Institutions*. International Journal of Entrepreneurial Behaviour and Research. 9(1), 5-26.
- Marangoz, M. (2013). *Girişimcilik*. 2. Baskı. Beta Basım. İstanbul.
- Müftüoğlu, T. Vd. (2005). *Girişimcilik*. Anadolu Üniversitesi, A.Ö.F. (Yayın No:824). 2. Baskı. Eskişehir.
- Oskay, C.S., Kubar, Y. (2007). Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınmanın Finansmanında Kalkınma Ajansları, *Selçuk Üniversitesi, Karaman İİBF Dergisi, Yerel Ekonomiler Özel Sayısı*, Mayıs.
- Ören, K., Biçkes, M. (2011). Kişilik Özelliklerinin Girişimcilik Potansiyeli Üzerindeki Etkileri: Nevşehir'deki Yüksek Öğrenim Öğrencileri Üzerinde Yapılan Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(3), 67-86.
- Özalp, Ş. (1971). *Küçük İşletmeler*. İTİA Yayınları. Ankara.
- Özaslan, M., Akpınar, R. (2005). Türkiye'de Bölgesel Gelişme Politikaları. *Doğu Anadolu Sempozyumu Bildirileri, Elazığ*.
- Özçelik, Ö., Tuncer, G. (2007). Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları.
- Özdemir, A. A. (2010). Potansiyel Girişimci Olan Kadınların Motivasyon Faktörleri ve Eskişehir'de Bir Araştırma. *Ege Akademik Bakış Dergisi*. 10(1), 117-139.

- Özer, Y. E. (2010). *Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yapılanması ve İşlevselliği: İzmir ve Çukurova Örnekleri*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Özkan, Ş., Gündoğdu, F., Emsen, Ö. S., Aksu, H., Başar, S. (2003). *KOBİ'lerde Girişimcilik-Yenilikçilik: Türkiye'de Gelişmiş ve Az Gelişmiş Bölge Düzeyinde Bir Analiz*. Atatürk Üniversitesi Yayınları. No:29. Erzurum.
- Özkul, G., Dulupçu, M. A. (2007). *Kişisel Gelişimin Girişimci Tipleri Üzerine Etkisi: Antalya-Isparta İllerinde Bir İnceleme*, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, Cilt 2- Sayı 2, s. 89–92.
- Özşuca, Ş. T. (2003). *Esneklik ve Güvenlik İkileminde Türkiye Emek Piyasası*, Ankara: İmaj Yayınevi.
- Öztürk, A., Aslanoğlu, M. (1998). *Ekonomik planlama*. Ekin Kitabevi.
- Öztürk, N., Uzun, M. (2010). Bölgesel Kalkınma Dinamikleri: Bölgesel Dengesizliklerin Ortaya Çıkmasında Rol Oynayan İktisadi Etmenler. *Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi*, 11(2), 91-110.
- Reeves, T. (2006). *AB ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınma, Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Bildirisi*, 7-8 Eylül, ODTÜ Yayınları, Ankara.
- Sakal, M. (2010). *Bölgesel Kalkınma Sürecinde Kalkınma Ajansları*, Altın Nokta Yayınevi, İzmir.
- Salvatore, S., De Vita, R. (2004). *The Development of Entrepreneurship Research*.
- Sarıca, İ. (2001). Türkiye'de Bölgesel Gelişme Politikaları ve Projeleri, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (1)*, 154-204.
- Sarrafoğlu, F. (2012) "Kalkınma Ajansları" Büyük İşler Yapıyor, <http://ekonomi.dunyabulteni.net/analiz/67809/kalkinma-ajanslari-buyuk-isler-yapiyor.html>
- Schumpeter, J. A. (1949). *Economic Theory and Entrepreneurial History. Change and the Entrepreneur Postulates and Patterns for Entrepreneurial History*. Prepared by the Research Centre in Entrepreneurial History, Harvard University. Cambridge: Harvard University Press.

- Sinanoğlu, E. (2005). *Kadın Girişimciler Kavramı ve Serbest Meslek Mensubu Kadın Girişimcilere İlişkin Konya İlinde Uygulamalı Bir Araştırma*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya.
- Sönmez, A., Şimşek, F. (2011). Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yaşanan Gelişmelerin Küçük Ölçekli Bir Aile İşletmesi Üzerindeki Etkileri. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*. 6:2. s.93-114.
- Stowe, C. R. B. (2008). Entrepreneurship Education in the United States.
- Şahin, M., Uysal, Ö. (2011). Bölgesel Kalkınma Çerçevesinde Yatırım Teşviklerinin Shift-Share Analizi. *Maliye Dergisi*, 160, 111-138.
- Şahin, Y. (2010). “*Yönetim Bilimi ve Türk Kamu Yönetimi*”, Murathan Yayınevi, Trabzon.
- Şekerler, H. (2006). *Kadın Girişimciler, Karşılaştıkları Sorunlar ve Bu Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri*. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kütahya.
- Tekin, M. (2004). *Girişimcilik ve Küçük İşletme Yöneticiliği*. 4. Baskı. Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayını. Konya.
- Titiz, T. (1996). *Girişimcilik*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Tokat, B., Şerbetçi, D. (1998). *İşletmecilik Bilgisi*. 3. Baskı, İstanbul.
- Tokgöz, E. (2001). *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2001)*, İmaj Yayınevi, Ankara.
- Tuerhong, R. (2015). *Çin Zhejiang Bölgesindeki KOBİ'lerin Girişimcilik Profil Analizi*. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Türkel, A. U. (1999). *Globalleşen Dünyanın Süper Yöneticilerine*. Türkmen Kitapevi. İstanbul.
- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB).
https://www.tobb.org.tr/BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/KurulanKapananSirke_tistatistikleri.php

TÜSİAD. (1987). *Türkiye’de Girişimcilik İle İlgili Sorunlar ve Çözümler*. İstanbul TÜSİAD Yayını.

Vasapollo, L. (1996). *On the Economic Theory of Entrepreneurship*. International Review of Sociology. 6(2): 191-213.

Yakup, K., Yentürk, N. (2000). *Türkiye Ekonomisi*. Remzi Kitabevi, 10.

Yalçıntaş, M. (2010). *Çağımızda Girişimcilik*.

Yılık, M. M. (2011). *Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne uyumu açısından kırsal kalkınma bileşeninin önemi ve Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu’nun rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.

Yurtseven, H. R. (2007). *Girişimcilik Küçük Bir İşletme Kurmak ve Yönetmek*. Detay Yayıncılık, Ankara.

Yüksel, F. (2003). *Çağdaş Kent Yönetimi ve Yönetici Vizyonu*, Detay Yayınevi, Ankara.

İnternet Kaynakları

<http://www.dika.org.tr/>

<http://www.dika.org.tr/ajans-brifingi>

<http://fka.gov.tr>

<http://www.fka.org.tr/>

<http://www.daka.org.tr/>

<http://www.daka.org.tr/?cmd=pageid=%20hakkimizda>

<http://www.ika.org.tr/upload/yazilar/2013-Yili-Faaliyet-Raporu-656644.pdf>

<http://www.karacadag.org.tr/>

<http://www.tkd.gov.tr/Ipard/IpardProgrami>

<http://www.tuik.gov.tr/>

<http://www.tarim.gov.tr/>

<http://www.elazightiosb.org>

5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkındaki Kanun. (2006). *T.C. Resmi Gazete*, 26074, 8 Şubat 2006.

EKLER**Ek: Orjinallik Raporu**

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Samet KOÇDEMİR
Öğrenci Numarası	151218102
Enstitü Anabilim Dalı	Sosyal Bilimler
Programı	Girişimcilik ve Yenilik Yönetimi
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Kürşat ÇELİK
Tez Başlığı (Türkçe)	Girişimciliğin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi; TKDK Ü Örnekleri

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

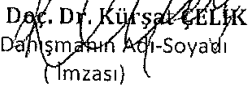
Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 139 sayfalık kısmına ilişkin, 29/06/2018 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orjinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 13'tür.

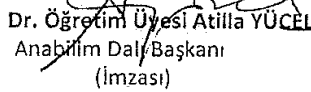
Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen öğrencinin doktora tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Doç. Dr. Kürşat ÇELİK
Danışmanın Adı-Soyadı
(İmzası)

Dr. Öğretim Üyesi Atilla YÜCEL
Anabilim Dalı/Başkanı
(İmzası)

Lisansüstü tezler, savunma öncesinde intihal program raporu ile birlikte enstitüye teslim edilir.

İntihal raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN'den alınan raporda "benzerlik oranı"nın, "alıntılar hariç" en fazla %10, "alıntılar dâhil" % 30'u geçmemesi şeklinde kabul edilmiştir).

ÖZGEÇMİŞ**KİŞİSEL BİLGİLER**

Adı-Soyadı : Samet KOÇDEMİR
Doğum Tarihi : 05.06.1989
Doğum Yeri : ELAZIĞ
Medeni Hali : Bekar
Sürücü Belgesi : B-sınıfı
Telefon : 0535 570 48 13
e-posta : samet23kocdemir@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU**LİSANS**

2007-2013 T.C. Erciyes Üniversitesi-İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme
Bölümü Kayseri

MESLEKİ DENEYİM

2016-2018 Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Elazığ İl Müdürlüğü Yurt
Yönetim Memuru

Yabancı Dil : İngilizce
Bilgisayar : MS Office Programları